

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Østjysk Hjemstavn

ØSTJYSK HJEMSTAVN

39. ÅRGANG

ØSTJYSK HJEMSTAVNSFORENING

1974

UDGIVET MED TILSKUD FRA:

A/S Mejeriet Enigheden

Andelsbanken, Århus

Handelsbanken, Århus

Provinsbanken, Århus

Sparekassen Hammel

Sparekassen Midtjylland

Århus Oliefabriks fond for almene formål

Bogen er sat med 10° Garamond og trykt i A/S Skanderborg Amtsbogtrykkeri, Skanderborg.

Papir: 115 gr. Thai-Cote.

Klicheer: Hammerschmidts Klichiefabrik, Århus.

Bogbinderarbejde: V. Albrechtsens Bogbinderi, Århus.

FORORD

Som bebudet har redaktionen igen i år forsøgt at føre en spinkel tråd gennem artiklerne. Og da man samtidig har søgt at holde disse inden for en rimelig længde, så mange har kunnet komme til orde, er det blevet til tretten perler, der er trukket på den næsten usynlige tråd. Samtlige artikler giver foruden meget andet et genskin af mennesker ved deres forskellige former for arbejde.

I den første artikel er vægten ganske vist lagt på arbejdsresultaterne, hvilket vil sige Brandt-dynastiets i dag umådeligt kostbare sølvtoj. Og ved den sidste artikel er perlen blevet til en krystal-kugle, gennem hvilken der både skues bagud og ind i fremtiden. Tillige er det for mange stadigt større problem — fritiden — draget frem. Mellem disse to yderpunkter — fortidens sølvmedearbejder og den endnu luftige, trods alt ukendte arbejdsform i fremtiden — kommer en række beretninger om beskedne mennesker. De fleste af dem har bogstavelig talt slidt neglene af sig selv ved forskellige former for hårdt arbejde, som i dag er forsvundet med teknikkens

REDAKTION:

Museumsinspektør *Erna Lorenzen*,
ansvarshavende

Lærerstuderende *Karen Haugstrup*,
redaktionens sekretær

Gårdejer *P. Damgaard Andersen*

Skolebibliotekar *Arne Gammelgaard*

udvikling. De havde ingen problemer med at få fritiden til at gå, her var problemet at få den.

Midt mellem de mange håndens arbejdere toner også en anden livsform frem — tilværelsen på en landstation. Dels er mange af den art nu nedlagte, dels styres alt i forhold til tidligere af ganske få mennesker, men med en for de fleste helt ubegribelig elektronik. Redaktionen faldt for fristelsen til at bringe landstationen som omslagsbillede. Det skal være rangerhesten »Peter« til minde; den var nok alligevel den hårdest arbejdende på det sted.

Erna Lorenzen

ØSTJYSK HJEMSTAVNSFORENING'S BESTYRELSE:

Forretningsudvalg:

Formand: godsejer Erik Kjær,

Ristrup Hovedgård, 8381 Mundelstrup

Næstformand: gårdejer P. Damgaard Andersen,

Hørret, 8230 Mårslet

Kasserer: erhvervsvejleder Birthe Voigt Lund,

Skanderborgvej 40, 8000 Århus C

Sekretær: skolebibliotekar Arne Gammelgaard,

Urbakkevej 14, 8450 Hammel

Museumsinspektør Erna Lorenzen,

Elhøjvej 13, 8210 Århus V

Øvrige medlemmer:

Fhv. gårdejer Rasmus Bendixen, Århus

Fhv. gårdejer Axel B. Hansen, Grundfør

Lærerstuderende Karen Haugstrup, Århus

Fru Helene Justsen, Skovby

Brandinspektør Carl A. Laursen, Tved

Frøken Ane Marie Nielsen, Hundslund

Fotograf Else Otzen, Odder

Museumsinspektør Bent Ousager, Horsens

Gårdejer Svend Pedersen, Harlev J

Godsejer J. A. Pontoppidan, Constantinsborg

Urmager E. Rasmussen, Brædstrup

Handelsmand Tage Rasmussen, Skåde

Gårdejer Job. Finnemann Schultz, Tønning

Æresmedlemmer:

Anton Jelsbak, Hammel

Viggo Leth, Blegind

Mundelstruggård som herresæde	46
Af <i>Niels Nielsen</i> .	
Hjorddrøge i Termestrup	54
Af <i>Peter Rasmussen</i> .	
En »nomadefamilie« omkring århundredskiftet	58
Af <i>Georg Sørensen</i> .	
En træhandler i Odder	72
Af <i>Sigrød Larsen</i> .	
En Horsens-Café 1895—1912	76
Af <i>H. Mertz Fensholt</i> .	
Handelslærling for ca. 60 år siden	80
Af <i>Chr. Fiil Sørensen</i> .	
Allingåbro og stationen	84
Af <i>N. M. Thordrup</i> .	
Også en slags østjyder	94
Af <i>Arne Gammelgaards</i> samtaler med <i>Josepha Sczerkovsky</i> og <i>Serif Zeybek</i> .	
Fremtidens arbejde og fritid	106
Af <i>Arne Sørensen</i> .	
Småstrejf fra Østjyllands kulturfront 1974.	
Lokalhistorie	115
Af <i>Robert N. Bach</i> .	
Litteratur om Østjylland 1973	118
Af <i>Kjeld Elkjær</i> .	
Clausholm	120
Af <i>Henrik Berner</i> .	
Landbrugsmuseet på Gl. Estrup	121
Af <i>Svend Nielsen</i> .	
Djurslands Museum, Grenå	122
Af <i>Ejnar Hovesen</i> .	
Horsens Museum i 1974	122
Af <i>Bent Ousager</i> .	
Forhistorisk Museum, Moesgård	123
Af <i>Hans Jørgen Madsen</i> .	
Odder Museum	125
Af <i>Valdemar Smed</i> .	
Kulturhistorisk Museum i Randers	125
Af <i>Guri Dybsand</i> .	
Silkeborg Museum	127
Af <i>Christian Fischer</i> .	
Skanderborg Museum	128
Af <i>Niels Gjesing</i> .	
Købstadmuseet »Den gamle By«	129
Af <i>Henrik Nyrop-Christensen</i> .	
En hjemstavn vansires	131
Af <i>Henning Hall</i> .	
Østjysk Hjemstavnsforening	136
Personregister	137
Stedregister	141

Her skete det...

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord	3
Forfattere	6
Guldmede-dynastiet Brandt i Horsens 1737—1818	9
Af <i>S. Fritz</i> .	
De rige møllere og de fattige fiskere	23
Af <i>Aage Dyrkjøb</i> .	
En mølle midt i skoven	30
Af <i>Sven Hansen</i> .	
Tingskov Kro og Købmandshandel	37
Fortalt af <i>Anna Enggaard</i> .	
Bearbejdet af <i>Gerda Reppke</i> .	

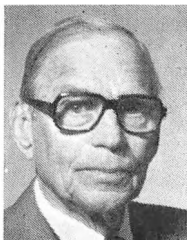
FORFATTERE:

Aage Dyrkjøb er født 1904 i Stouby og uddannet ved hospitalsadministrationen, var således fra 1942—1972 inspektør ved Kysthospitalet på Refsnæs. Siden 1927 har han udøvet litterær og journalistisk virksomhed — i de senere år især med personal- og lokalhistoriske emner.

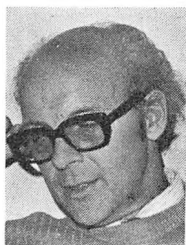
Anna Enggaard, som til dels er præsenteret i artiklen side 37, er født 1893. Hun er oplært ved husvæsen og forretning både i sit hjem og ude, således fire år i Vendsyssel. Anna Enggaard har en god hukommelse og fortæller gerne om sin barndom og ungdom, hvilket bibliotekar Gerda Reppke i Ny Solbjerg har benyttet sig af og bearbejdet i den foreliggende artikel.

H. Mertz Fensholt er født i Horsens og uddannet i forsikringsbranchen, således var han assurandør i Århus til 1967. Sideløbende har han skrevet noveller og artikler til dagblade og tidsskrifter.

Sven Fritz er født i Århus 1911 og var indtil 1942 i kompagni med sin far, arkitekt M. B. Fritz; de udførte især kirkerestaureringer, men også udgravningsarbejde har Sven Fritz givet sig af med. Fra 1948 og til C. A. Bøjes død assisterede han denne med indsamlingen af sølvmedestempler. Dette arbejde er siden fortsat, med tilskud fra Statens Almindelige Videnskabsfond og Statens Humanistiske Forskningsråd. Dette har bl. a. affødt en lang række litterære arbejder og foredrag med emner vedrørende antikviteter, kirker og herregårde.

Arne Gammelgaard er født i 1928 og stammer fra Vendsyssel. Siden 1958 har han været lærer i Hammel, hvor han har forestået oprettelsen af en lokalhistorisk samling. Tillige er han stærkt interesseret i egnens topografi og natur. I forbindelse med hans engagement i både fortid og nutid foreligger der flere artikler fra hans hånd, ligesom mange nyder godt af hans foredragsvirksomhed.

Svend Hansen, der er født i 1908, er præsenteret ved artiklen side 30.

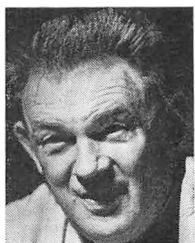
Sigrid Larsen er født i Odder 1901. Hun er uddannet som ekspeditrice og har fortrinsvis været i konfektionsbranchen. I 1964 begyndte hun at skrive artikler, ligesom hun har holdt flere radioforedrag og causerier. En erindringsbog om tilværelsen bag disken i 1920—30'erne er i støbeskeen.

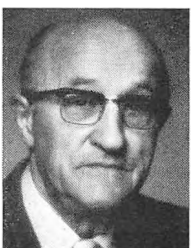
Niels Nielsen er født i Sjelle 1890 og har studeret jura, men måtte af økonomiske grunde vende tilbage til sin fars landbrug. Fra 1932 til 1972 har han selv drevet landbrug i Ølsted sogn.

Peter Rasmussen er født i Termestrup, Hvilsager sogn, i 1892. Indtil 1957 har han haft »Bakkegården« i Termestrup, da overtog en søn den. Han har foretaget flere store rejser og skrevet derom. For tiden skriver Peter Rasmussen på Hvilsager Sogns historie, ligesom han har nedskrevet flere af sine erindringer.

Arne Sørensen, siden 1973 leder af den ny forskningshøjskole i Haderslev, er født i Vesthimmerland 1906 og har fra sit 16de år studeret etnologi, de sidste 25 år med henblik på større samfund og kulturer under forandring; han har skrevet 12 bøger. Arne Sørensen var medstifter af partiet Dansk Samling, medlem af Danmarks Frihedsråd, af Folketinget 1943—47 og af frihedsregeringen. Interessen for fremmede kulturer har medført studierejser i USA og latinamerika. I 1967—68 var han medstifter af hhv. Akademiet- og Selskabet for Fremtidforskning samt denne forsknings internationale sekretær 1970—72.

Chr. Fiil Sørensen er født i Vorup ved Randers år 1900. Efter præliminæreksamen i 1915 var han lærling og kommis til 1923, siden da selvstændig købmand i Randers til 1933 og i Dronningborg til 1967. Chr. Fiil Sørensen har i en lang årrække været medlem af den lokale købmandsforenings bestyrelse og af Dronningborg Menighedsråd, begge steder nogle år som formand.

Georg S. C. Sørensen er født i Århus 1896 og er udlært mejerist. Senere har han arbejdet som kedelpasser ved Aarhus Oliefabrik, Århus Belysningsvæsen og sidst ved Århus Kommunehospital. Nu dyrker han sin hobby — lystfiskeriet — og er en passioneret kunstsamlere.

Niels Møller Thordrup er født i Allingåbro 1896 og har en karriere bag sig ved jernbanen. Først var han ved Ålborg Privatbaner, fra 1915 ved DSB. Han gjorde tjeneste i Allingåbro og Fredericia og fra 1951 i Langå, hvor han var stationsforstander i tiden 1959—66. Siden da har han beskæftiget sig med lokalhistorien og var medudgiver af Langåbogen i 1970. Han er formand for Langå lokalhistoriske Forening, der har startet det Lokalhistoriske arkiv samme sted.

Guldsmede-dynastiet Brandt i Horsens 1737-1818

Af S. Fritz

Såvel i København som i provinsen har der været guldsmede-dynastier, og det er vel ret forståeligt, da guldsmedene var estimerede blandt byens håndværkere, og det derfor var rimeligt for forældrene at lade sønnen følge i faderens spor, gå som lærling hjemme, og når svendestykket var gjort og antaget, lade ham tjene som svend hos fremmede mestre, for derefter at arbejde hos faderen til denne døde eller forinden afstod værkstedet til sønnen. Når han overtog ejendommen med det indrettede værksted fuldt monteret og med fast og løst værktøj, havde han ikke andre etable-

ringsudgifter, end hvad boets deling med eventuelle medarvinger krævede. Ønsket hos en enke om at forblive i huset var måske oftere end ny kærlighed baggrunden for hendes andet ægtskab. Ofte ægtede hun en guldsmedesvend, der nu frit overtog et værksted med kundekreds og blot skulle løse borgerskab for at flytte ind på den afdødes plads. Også andre mere udviklede, men ikke mindre interessante led, kunne danne kæden i et guldsmede-dynasti, som det vil fremgå af denne artikel om Brandt'erne i Horsens.

Eksempler på jyske dynastier

Ser man på Jylland eller nærmere på det gamle Nørrejylland, Jylland nord for Kongeåen, finder man guldsmede-dynastier på 3 eller flere led i følgende købstæder:

Ribe	Lydik — Klyne Buch — Kiølholt / Bötticher
Varde	Thun
Kolding	Buch Thorbrügger — Clausen
Vejle	Brosbøll — Winge (med søn i Middelfart.)

Holstebro Lindskou — Weller

Horsens Løwenhertz
Nyested
Brandt

Århus Plum — Buxlund
Schjøtz — Wendelboe

Viborg Neuhof — Mehl

Ålborg Holm
Pop — Sommerfeldt
Mikkelsen — Børgesen —
Lemmich — Clausen.

Brandt-dynastiets ophavsmand

Knud Brandt, guldsmed i Horsens 1737–78

Knud Rasmussen Brandt var ikke borgersøn i Horsens, men stammede fra Fredericia, døbt dør i Skt. Michaeli kirke d. 16.2.1701 ¹⁾ — det er upåvist, men nærliggende at formode, at han har stået i lære hos guldsmed Peder Satterup i Fredericia. ²⁾

I Horsens tager Knud Brandt borgerskab d. 1.7.1737 ³⁾, byens guldsmede var da:

Berent Christophersen der Weide,
Anders Mogensen Løwenhertz,
Jonas Herlowsen Dahlhof og
Erich Thomassen. ⁴⁾

Forbavses man over, at der i en købstad med kun c. 2500 indbyggere, som Horsens ⁵⁾ da havde, kunne leve 5 guldsmede, må man erindre det gode opland, der gav havne- og handelsbyen den rige baggrund.

Knud Brandt lejer for 10 rd. årlig et hus i Søndergade af Peder Thommensen Bering, huset er ikke stort — 4 bindingsfag med kælder og med kvist, brønden er fælles gårdbrønd med naboen, og da Bering dør 1740, og Horsens maturanoren Henrik de Lichtenberg køber huset på dødsboauktionen ⁶⁾ for 86 rd. 4 mk., forbliver K. B. boende som lejer. Måske er det den første kontakt imellem Lichtenbergerne og Brandterne, se

ner udviklede det sig til store bestillinger hos sidstnævnte.

Kun to år efter det løste borgerskab ses K. B. indskrevet som fadder — endda ved tre barnedåb i 1739. ⁷⁾

Man synes at fornemme en forsigtig målbevidst stræben hos K. B., da han i stedet for at købe huset, køber til sin profession af Berings efterladte løsøre for næsten 35 rd., nemlig 41 filigranknapper, der sammen med »et Hjærte« vejede 36 lod, og desuden et par sølvørenringe med 4 diamanter og en brachlet — også med 4 diamanter. De 36 lod sølv var til omsmelting, — sølvbarrer var jo ikke i handlen, guldsmedenes råvarer var anvendt guld og sølv. Købet af smykkerne viser, at han ikke alene var guld- og sølvforarbejder, men også juvelerer.

Den kvindelige ustadighed over for pynt er årsag til, at gamle smykker er så sjældne, evig og altid er smykker blevet ødelagte for at blive »omforandrede«, så de blev »moderne«.

Var det således rimeligt, at guldsmedene tog sig tid til at gå på auktion for at få deres råvarer, forbavses man over at se, at de også brugte deres tid til auktionsindkøb af mindre indbo og gangklæder.

I 1741 køber K.B. efter en afdød skipper ⁸⁾ et messing strygejern med jernbolte, en messing kaffepotte og en gl. (= brugt) bolster hovedpude.

Det tidligste større arbejde, der synes bevaret af K.B.s, er kirkesølvet i Glud kirke, alterkalk, patene og oblatæske anskaffet af Margrethe Dreier, der den 18. dec. 1739 mistede sin mand provst

Poul Nielsen Glud. ⁹⁾ I »nådsensåret« forblev hun i Glud præstegård afventende sønnens kaldelse til embedet. Derefter led hun den tort at præstegården brændte, og Glud kirkes vasa sacra ødelagdes. Da hun ejede kirken — og for øvrigt også annekskirken Hjarnø — lod hun samme år Knud Brandt udføre det nye sæt med anvendelse af resterne fra det brandskadede. Hun byggede samme år en ny meget anselig præstegård med trefløjet stuehus og styrede her hus for sønnen, til han 1743 giftede sig. Herefter købte hun Jensgård og fornyede stuehuset dør, helt svarende til præstegårdens. Det ses på kirkesølvet, både at hun havde midler, og at hun havde smag. Det er godssvært arbejde, kalk og patene helt forgyldte, oblatæskan indvendig forgyldt. Patenen har K.B. glemt at stemple, men at han har udført den, er ubetvivleligt, når man sammenholder konsegrationskorset derpå med det tilsvarende på den stemplede oblatæske. Begge har uden for den korset omskrevne cirkel nogle særprægede »glorie-stråler«, ligesom også detaljer i bogstavgraveringen genfindes på alle tre stykker.

I 1743 er forholdene i lejehuset blevet for trange, og da lejligheden byder sig, køber K.B. egen gård i byen. ¹⁰⁾ Gård nr. 12, beliggende på Torvets søndre side, køber han på dødsboauktionen efter skipper og købmand Søren Nielsen Taftebergs enke, Anne Elisabeth Nielsdatter Gylding, for 800 rd. Her må han låne hos negotiant Hans Nyeland de 590 rd., men nu havde han også plads i forhus, sidehus og baghus og med grunden strækkende sig »ned til Byens Aae-

Fig. 1. Alterkalk. Glud kirke. Udført 1740 af Knud Brandt.

H. 21,3 cm, diam. 11,2/15,2 cm, 525 g.

Under cuppaens læberand graveret:

*Paa nye er Kalk og Disk til Kirken Sat i Stand.
Den forrige blev Brendt i Præstegaardens Brand
d. 23 octobr. Ao 1740.*

På foden modsat krucifikset graveret:

*d. 22 Novembr. Marie Magrethe Dreier Sal.
Povel Gluds 1740.*

Jævnføres disse graveringer med oblatæskens, se fig. 2., synes Knud Brandt at have udført alterkalk, patene og oblatæske på knap en måned.

strøm«. Han har to guldsmedesvende og en tjenestepige boende hos sig. ¹¹⁾

Af den part af »det københavnske salt«, ¹²⁾ som skal fordeles imellem Horsens borgere, får han sammen med Hans Potter parykmager, Rasmus Christensen og Jens Didrichsen en tønne salt.

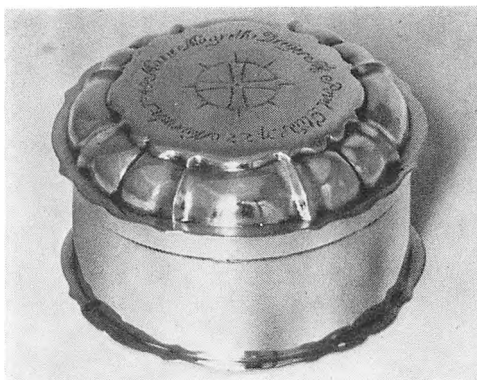

Fig. 2. Oblatøske. Glud kirke. Udført 1740 af Knud Brandt.

H. 5,2 cm, diam. 10,2 cm, 120 g.

På låget omkring koncegrationskorset graveret:

*Marie Magrethe Dreyer Sal. Povel Gluds. d. 22
Novembr. 1740*

Bemærk gloriestrålerne.

Den 15. juli 1744 vies Knud Brandt til Anne Cathrine Flensborg¹³⁾ — ikke som venteligt i Horsens — men i Ålborg i huset hos rektor ved den latinske skole, magister Ludvig de Hemmer.¹⁴⁾ Bruden var en brordatter af Horsens-borgmesteren Andreas Flensborg.

Efter ægteskabets indgåelse overlader K.B. alle fadderskaber til sin kone, ja knap en måned efter brylluppet er »Brandt Guldsmeds Hustrue« kvinde-fadder for Jens Nielsen Bagers datter Voldborg,¹⁵⁾ og da Jørgen Bager guldsmedesvend er blandt karlfadderne, kan det vel formodes, at Jørgen Bager er en af K.B.s svende.

Studser man over K.B.s køb den 8. marts 1745 på auktionen efter Madame Møller:¹⁶⁾ »2 par finere hørgarns vug-gelagener«, så opklares det, når man ser kirkebogen for den 21. maj:¹⁷⁾ »Knud

Brandt, en søn døbt Nicolai«, båret af Andreas Flensborgs hustru, fadderne er Jacob Ustrup, Jens Helleboe, Peder Høg og Jens Diderichsens kone.

1746 udfører Knud Brandt de ligeledes bevarede og i brug værende vasa sacra til Østbirk kirke. Kalk og patene bærer begge K.B.s stempel, og cirkelkorset har samme, tidligere omtalte gloriestråler. Dette sæt er større og vægtigere end Gluds, og man ser tydeligt stilskiftet, måske tydeligst på kalkens nodus. På cuppaen er graveret alliancevåben for konferensråd Jørgen Grabow og Lucie Hedwig Levetzau,¹⁸⁾ ejere af Urup, der af enken i 1732 blev tilskødet sønnen, oberst Hans Rudolf Grabow. Selv købte hun gård i Horsens, nemlig gård nr. 14 a, den der med naboejendommen senere blev til det af Harsdorff tegnede »Palaiet«.

I 1749 skete anden og sidste familieforøgelse i det Brandtske hjem. Hun velsignes med tvillinger, der i dåben den 22. august kaldes Andreas og Peter.¹⁹⁾

Tilflytteren Knud Brandt er Horsens bys kæmner 1749 og igen 1756.²⁰⁾

1754 betaler K.B. for »en fremmed guldsmedesvend«s begravelse den 6. februar,²¹⁾ nemlig den i København fødte Andreas Blantzius, som døde »udi Peder M (. . .) Huus«. Det er sandsynligvis en svend, som har lejet sig ind, mens han søgte arbejde hos mestrene i Horsens, og K.B. har af godhed uden forpligtelse betalt jordefærden.

I 1758 er K.B. lavværge for Jens Olufsens enke, Elizabeth Christiansdatter Leegaard²²⁾, da hun stifter et legat

på 100 rd. til byens »frie danske Skole for fattige Børns Lærdom og Underviisning« til »Skoleholderens Søns Forbedring og fattige Børn til Klæder«.

1758 konfirmeres Nicolai som kun 13 årig; mens tvillingerne først konfirmeres som 15 årige. ²³⁾

I Horsens dør 1764 den kun 30-årige guldsmedesvend Knud Jørgensen af svindsot. ²⁴⁾ Han boede til leje hos Jacob Juuls enke. På hans dødsboauktion køber K.B. lidt guldsmedeværktøj, og ligeså et »Guldsmedeskilt mahlet på et bret« for 15 sk. (om der i protokollen havde været et rids af dette gadeskilt!). Genstandene viser, at enten har den afdøde været mestersøn, eller også var han begyndt at samle sammen til at etablere sig.

Fra 1762 viser byens mandtal, ²⁵⁾ at husstanden består af Knud Brandt og hustru, deres tre sønner, en tjenestekarl, en dreng over 12 år og en pige over 12 år, samt en »Andre sig hos Dem opholdende«, formentlig en svend. 1766 og de efterfølgende år er der kun to sønner hjemme, det kan da antages, at Nicolai som 21-årig har søgt ud for at arbejde

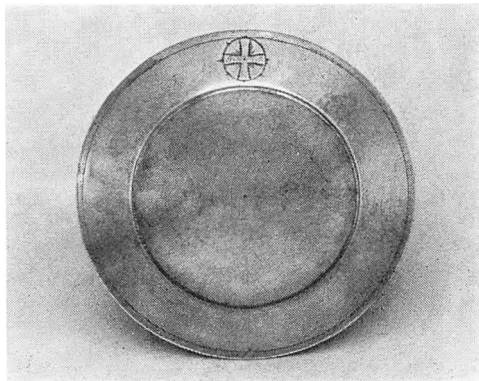

Fig. 3. Alterkalk. Østbirk kirke. Udført 1745 af Knud Brandt.

H. 23,0 cm, diam. 11,8/17,0 cm, 695 g.

Under cuppaens læberand graveret alliancevåben og initialer for Jørgen Grabow og Lucie Hedwig Levetzau, ejere af Urup.

På fodens underside graveret: *v. 57 2/3 Lod. 1745* Medens bogstaveringen på en 6-kantet nodus almindeligvis er IHESVS, anvender Knud Brandt: IESUSN (=Nazareth).

Fig. 4. Patene. Østbirk kirke. Udført 1745 af Knud Brandt.

Diam. 16,0 cm, 150 g.

Bemærk også her gloriestrålerne.

På de vandrette korsarme er graveret:

I:N:R:I

Den på alterkalken graverede vægtangivelse er vægten af alterkalk og patene, der således er udført samtidig med alterkalken.

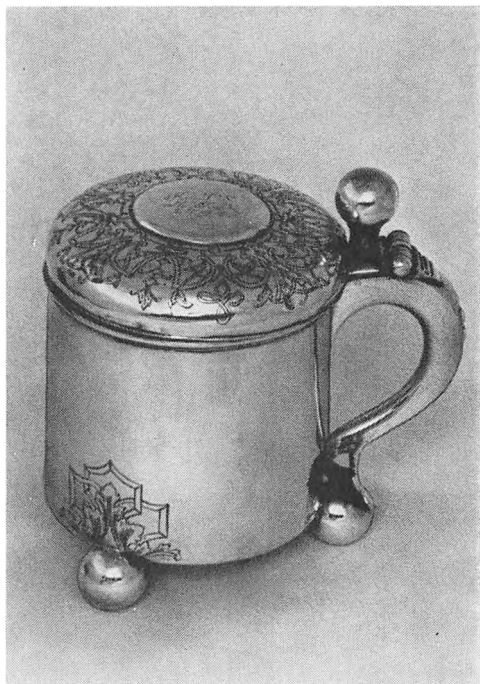

Fig. 5. Lågkrus. Privateje i Bjerre herred. Udført af Knud Brandt.

H. 16,0 cm, diam. 11,0 cm, 475 g.

Båndornamentikken er et karakteristisk regence-træk.

Indvendig er påloddet 4 »pæle«, lågkruset er således beregnet til 4 personer. På hankens dæklade er en drevet perlerække. På låget er den oprindelige, graverede tekst erstattet med K.N.S./M.S.D./1794.

som svend hos andre, og først vender hjem, da faderen ligger for døden i 1778. Den 5. august 1778 begravnes Knud Brandt, i sin alders 78 år.²⁶⁾

Prøver man i dag at bedømme Knud Brandt efter hans bevarede arbejder, får man indtryk af en dygtig guldsmed, dygtig til bestik og dygtig til corpus. Han udførte sit arbejde i svært gedigent gods

og havde evne til at følge tidens stilskifte fra regence til rokoko i en sikker formgivning, der i nogle tilfælde er så afbalanceret, at den når skønhedens enklave. Derimod synes de gravørmæssige præstationer middelmådige og i enkelte tilfælde endog direkte magtesløse over for den stillede opgave. Ulykkeligvis kendes i dag intet smykkearbejde udført af Knud Brandt.

Barnedåb ved hvilke guldsmed Knud Brandt er indskrevet som fadder (»Karl-fadder«)²⁷⁾

- 1739, den 1. marts. Jørgen Knudsens søn Rasmus.
- , den 24. april. Friederich Skræders datter Anna Margrethe.
- , den 27. september. Peter Schottings datter Anna Dorothea.
- 1740, den 2. juli. Jacob Ustrups datter Maren.
- 1741, den 5. maj. Hans Paruqmagers søn Jens.
- , Kristi Himmelfartsdag. Christian Stoels søn Evert Friederich.
- , 1. søndag i fasten. Hans Jørgen Rimmers søn Johannes.

Barnedåb ved hvilke guldsmed Knud Brandts kone, Anne Cathrine Flensborg er indskreven som gudmoder (»båret af«) eller som »Qvindefadder«²⁸⁾

- 1744, den 7. august. Jens Nielsen Baggers datter Voldborg.
- , 12. december. Friederich Nicolai Christensens søn Christian.
- 1746, den 1. januar. Anders Kristensens datter Catharina.
- 1747, den 26. marts. Hans Henrich Gannes datter Anne Kirstine.
- , den 14. maj. Christian Lauridzen Linds søn Hans Henrich.
- 1750, den 24. juli. A. Flensborgs søn Thomas.

Brandt-dynastiets 2. periode

Madame Brandt,

salig guldsmed Knud Brandts enke 1778–85

Da Knud Brandt døde, var den ældste af sønnerne 33 år, og man kunne vel have ventet, at han løste borgerskab og overtog værkstedet, men det skete ikke. Heller ikke giftede moderen sig igen med en guldsmedesvend, som så kunne blive mester, og hun forblev boende i hjemmet. Men loven hjemlede hende ret til at drive professionen ved hjælp af en eller flere svende ²⁹⁾, det valgte den 59-årige enke. Hun fortsætter sin mands gerning støttet af sine tre sønner, Andreas og Peter guldsmedesvende på 29 år, storebror Nicolai på 33, og desuden har hun en svend, en læredreng samt tjenestepigen. I syv år ³⁰⁾ fortsætter værkstedet på denne måde, og i de syv år stemples de færdige arbejder KB som tidligere; loven krævede ikke særlige enkestempler.

Det kan bemærkes her, at mens C. A. Bøje ³¹⁾ kun har vist to KB stempler for Knud Brandt, er det siden lykkedes at udskille yderligere syv KB stempler, hvoraf de seks også har været benyttet af Knud Brandt, mens det ene kun kendes fra enkens virke.

Fra denne periode stammer hjemmeberettelsessættet i Tamdrup.

Madame Brandt dør 1785 og begravnes »med Ringen og Følge« den 27. november. ³²⁾

Ældste søn Nicolai møder i skifteretten ³³⁾ med fuldmagt fra de to yngre brødre og overtager det efter faderens død uskiftede bo, som nu ved moderens

død heller ikke registreres af skifteretten, men udleveres til Nicolai til privat skifte. Man får heller ikke nu noget indblik i hjemmet eller i værkstedet.

Anne Cathrine Flensborg, salig Knud Brandts enke, synes at have været en agtet, respekteret og dygtig kvinde, nærmest måske henimod det dominerende — var det hende, der var årsag til, at hun ikke fik nogen svigerdøtre?

Brandt-dynastiets 3. periode

Nicolai Brandt 1787–1813

Efter moderens død i slutningen af november 1785 er der et formelt interregnum til Nicolai. Som den ældste af de tre sønner tager han borgerskab, men først den 12. februar 1787 ³⁴⁾. Som mester beholder Nicolai tvillingerne boende hos sig som svende med en tjenestepige til at styre husholdningen og sørge for kost til familien samt de lærlinge og fremmede svende, hvormed husstanden ret hurtigt nåede op på syv i alt. N.B. forbliver ugift. Han fortsætter de gode traditioner og er fuldt så dygtig som faderen. For ham synes rokokkens former naturlige, og han afleverer arbejder med sikker gravering; datidens betegnelse »konsterfaren« kan med rette benyttes om ham. Også stilskiftet til Louis XVI klarer han med sikker følelse for de nye udformninger.

Det forbavser ingen, at han bliver Horsens bys kægner 1790. 1792 ses et andet eksempel på den agtelse, han

nyder blandt borgerne. Forhenværende tolder Jørgen Kofoed vælger hoffurer Gyntelberg og N.B. til executores, hvilket ved tolderens død inden årets udgang bliver afregnet med 100 rd. ³⁵⁾

Året før købte han på generalmajor von Schinkels dødsboauktion: ³⁶⁾

1 skrue af guld til en flaske 1 — 3 — 14

1 plat de menage bestående af

1 sukkerdåse, 1 peberbøsse, olie, eddike og sennepskrukke med ske, »og en løs Skaal ovenpaa opstillet«. Heraf var kun peberbøssen provinsarbejde, alt det øvrige var københavnsk sølv og vejede i alt 351 lod 2 qvintin. Han betalte det med 256 rd. 1 mk. 13 sk. Videre købte han et forgyldt krus på 49 lod og 3 qvt. for 34 — 1 — 3¹/₂, samt to gl. forlægger-skeer på i alt 20 lod for 13 — 5 — 12.

Nikolai Brandts gård, Torvet nr. 12, bliver takseret efter udførte forbedringer i 1796 ³⁷⁾ og beskrives da:

Mod gaden et 6-fags 2 stokværks sidehus med port og indkørsel, nu takseret til 600 rd.

Mod vest et sidehus 10 fag, også 2 etager og med 4 fag svale, nu til 800 rd.

Samt et baghus på 8 fag, også 2 etager med svale og gennemkørsel, samt 1 fag tilfæstet halvtag, nu til 480 rd.

Dette giver i alt 1880 rd. og stod før forbedringerne takseret til 1280 rd. Størrelsen af de enkelte huse gives der oplysning om ved en taksation i 1803 ³⁸⁾, nemlig:

forhus 13 × 11 alen,

sidehus 19 × 8 alen,

baghus 19 × 8 alen

og alle i to stokværk.

Eftersom han stadig har tvillingerne som svende, er det først op mod århundredskiftet, at hans svende og lærlinge nævnes med navn. I 1798 dør »Brandt Guldsmeds Dreng H. Møller 22 år«. ³⁹⁾

— Nicolai Brandt havde — fra han tog borgerskab i 1787 i sin tjeneste og boende hos sig — guldsmedesvenden Knud Møller, der stod fadder det år og igen 1791, 1793 og 1807, men døde 1808. ⁴⁰⁾ N.B. tilkalder på dødsdagen den 7. november skifteretten ⁴¹⁾, og det oplyses, at eneste arving er en søster Elisabeth Cathrine Møller, der sidst vides bosiddende i Kiel. N.B. påtager sig begravelsen, og i januar 1809 får N.B. skriftlig fuldmagt fra søsteren, og boet kan afsluttes med en kontant arv på 112 rd.

Knud Møller var 56 år, da han døde, han havde i 1801 lånt skrædder Lassen 99 rd., der med renter nu udgjorde 103 rd. K.B. erklærede, at den afdøde havde til gode i løn 23 rd., og hans indbo blev på auktion solgt for 49 rd. 5 sk. Det bestod af: et chatol af fyr, hvori var et par sko- og knæspænder, en blå overkjole, en rød hue, en sølv kårde, en blå klædes kjole, to par uldne strømper, to par strømpeskafter, en sort vest, en hvid bomulds hue, fem hørlærreds skjorter, femten stk. kramlærreds kraver, tre par ærmer, tre par halvstrømper, to halsklude, to bind, to lommeværkløse, en hvid prikket vest, en blåstribet vest, et par støvler, en gammel overkjole, to brystduge og et par gamle bukser.

Denne midaldrende svend, der boede 21 år hos samme mester, ejede altså kun et møbel — chatollet — og havde ud-

over gangklæderne kun spænderne og en sølv kårde. Seng, sengetøj, bord og stol, som vel var resten af svendekammerets bohavede, var mesters. Det er upåvist, om arv eller sparsommelighed har været årsag til, at Knud Møller kunne udlåne 99 rd.

Året efter svenden Knud Møller døde, har N.B. en svend og to læredrenge, nemlig Casper Andersen Ankjær og Niels Peter Bærentsen ⁴²⁾, og han får forhøjet sin angivelse fra 300 til 500 med bemærkningen om, at han har penge på rente, og stedet er udbetalt. ⁴³⁾

Den fordragelighed, som synes at præge N.B., kunne fornemmes, da hans ugifte moster Anne Dorthe Flensborg døde den 1. oktober 1799. N.B. møder i skifteretten med fuldmagt fra tvillingerne sammen med kusinen, consumptionsforpagter Barfoeds enke Sidsel Flensborg, der havde tilsvarende fuldmagt fra sine slægtninge. De får boet udleveret til »egen indbyrdes Delling« ⁴⁴⁾ Ligeledes tager han altid den ene eller begge brødre med, når han går til alters. ⁴⁵⁾ Det synes at have været skik, at tyendet gik til alters søndagen før skiftedag, og borgerne den dag ikke deltog i altergangen. Til trods for det store hus og den ret store husstand evner N.B. at have tjenestepigen (husholdersken) i et par år ad gangen, Ane Jensdatter 1807—08, Kierstine Møller 1807—09, det var vistnok de eneste år han havde 2 kvinder i huset. 1809—10 har han Ane Cathrine Nielsdatter, som efterfølges af Elisabeth Andersdatter.

Guldsmed Brandt er opført 1810 i »Fortegnelse over Brændevinsbrændere

i Horsens« ⁴⁶⁾ med en kedel på 324 potter med 2 piber, »24 potter pr. brænding, styrke 4 grader, til eget brug«.

Den »ældste« af tvillingerne, Andreas, er indskreven som forlover i 1802 ⁴⁷⁾ ved farver Andreas Brandts giftermål med Cicilie Hastrup, hvorimod hans død og begravelse endnu ikke er påvist, men han døde før Nikolai.

Den gengivne regning fra Nikolai Brandt fra 1806 til godsejer N. J. Reedtz på Palsgård ⁴⁸⁾ må betegnes som tidsypisk, hvad angår de leverede genstande.

Men ulige morsommere havde det været at se N.B.s regning til Gerhardt Hansen de Lichtenberg for de to, endnu bevarede, komplette terriner af sølv med fad, skål og låg. De er indvendig lueforyldte, store og vægtige, udført i rokokkens svajknæk over corpus og med frugt som lågknop.

I 1813 den 2. juni dør ungarl Nikolai Brandt og begravnes tre dage senere. ⁴⁹⁾

Nikolai Brandt var utvivlsomt Brandtdynastiets dygtigste og mest ansete mand, der respektabel i al sin færd udnyttede den gode start faderen havde givet ham, til først at støtte moderen og derefter at fortsætte hjemmet for sine brødre og i sin velstand ikke ubetydeligt at forbedre den fædrene gård på Torvet.

Brandt-dynastiets 4. periode

Peter Brandt 1813—18

(En signatur af Peter Brandt er ikke fundet).

På 30. dagen efter Nikolai Brandts død bliver skiftet foretaget: »Den afdødes

Broder Peter Brandt tilkiendegav, at han var eneste Arving og Broder efter den afdøde, og ønskede ikke noget Skifte holdt.«⁵⁰⁾

Der holdes således heller ikke nu nogen skifteregistrering over ejendom og indbo, men det ses at Andreas Brandt da er død.

Peter havde stået i lære hjemme hos faderen sammen med sin »ældre« tvillingebroder Andreas, og begge havde som forbillede den 5 år ældre storebror Nikolai, der, da Peter var 17 år, rejste hjemmefra for at arbejde som svend hos fremmed mester, det som ikke blev Andreas og Peter beskåret. Peter var 29 år da faderen døde; der gik nu 7 år under moderen, salig Knud Brandts styre.

Som 38-årig fortsætter han efter moderens død sit tidligere liv som svend på familiens værksted, nu under storebror Nikolais dygtige mesterskab. Hvorfor forlangte han ikke sin arv, så han kunne etablere sig som selvstændig mester?

Peter stod tre gange fadder i 1794.⁵¹⁾ Det var hos Niels Jacobsen, Poul Kolding og lakaj Friederich Gyntelberg, men så først igen i 1806 hos kornmåler Christen Christensen, og sidste gang — 4 måneder efter Nikolais død — hos købmand Offe Jensen.

Han er 64 år, da Nikolai dør, og da han har betalt arveafgiften på 16 — 3 — 2, er ejendom med værksted og løsøre etc. hans.

To år efter, han er blevet selvstændig, indskriver han sig som trolover for sin arbejdskammerat, ungarl guldsmede-

svend Niels Peter Bærentzen, ved dennes bryllup den 14. april 1814 med Elisabeth Andersdatter.⁵²⁾ Den 9. september 1818 opretter Peter Brandt testamente⁵³⁾ og indsætter Niels Peter Bærentzen og hustru som universalarvinger på de vilkår, at købmand Offe Jensens to døtre,

- a. Ane Marie Storm får 1.000 rigsbankdaler sølv, plus et chatol med skænk, som står i »gaardstuen« og 18 af de »Kobberstykker« som hænger nærmest gangen i samme stue, det store spejl, som hænger lige overfor, samt halvdelen af det linned, lagner og dækketøj, som er i dragkisten i samme stue, og desuden 3 dyner og 3 puder til en seng.
- b. Hendes søster Nicoline Storm skal have 200 rbd. sølv og desuden af faderen have udbetalt 100 rbd. iflg. handel om et stykke havejord.
- c. Faderen, købmand Offe Jensen, får et stykke »nederst af Haugen i lige Brede med Fortouget af sin iboende Gaard« imod at betale yderligere 200 rbd., men må selv »frahegn«, og gennemgang skal stedse være fri og uforment for »mine efterkommere«.
- d. Skipper Hans Pedersens 5 børn i Fugholm skal hver have 50 rbd.
- e. Mine tjenestefolk, svenden Schibler 25 rbd.,⁵⁴⁾
drenge Jochum Gorm 100 rbd.,
tjenestepigen Kirstine de sengeklæder, hvori hun ligger, med to par blågarns lagner og 25 rbd.

1806
 Höi Velbaarne Hr KmrJunker Reedtz til Palsgaard har ladet Forfærdige og bekommet
 15de Julii, et Knifskaft og en fiirgreenet Gaffel, Riflet Arbeide Kiöbhavns Sølv
 Vog 10 Lod 1 qt 1 ort, á lod 4 mk 6 sk, Arbeidet á lod 1 mk 4 sk, er 9 r 4 mk 0 sk
 22de Aug. En Sølv Beslag paa et stoer Tobakshoved, med en deel Durchbrochen Ar-
 beide 4 r 5 mk 0 sk
 19de Septbr. en Guld Øring var istkr. og meget beskadiget Repr., et Bryststykke
 som Kiæden var istkr. Repr: og tilligemed en haar lidse samlet 0 r 3 mk 0 sk
 28 Octbr, en stoer lang Masiv Fyhrtrønde med Kiæde ved 5 r 0 mk 0 sk
 en sænups Daase, som Hanken var afbrækket Repr. 0 r 1 mk 0 sk
 tilsammen 20 r 1 mk 0 sk
 hvorimod er mig leveret til afdrag Kbhvns Sølv, Vog 5 lod
 3 qt a lod 4 mk 6 sk er 4 r 1 mk 2 sk
 ordin: Sølv, V: 12 lod 1 qt: a lod 4 mk 8 r 1 mk 0 sk 12 r 2 mk 2 sk
 Rester 7 r 4 mk 14 sk
 Horsens d: 31te Octbr: 1806. N. Brandt
 Inbemelte 7 r 4 mk 14 sk er mig betalt hvorved alt paa begge Sider mellemværende er afgjort og
 betalt for samme herved taknemlig qvitteres af
 Horsens d: 4de Novbr: 1806. N. Brandt
 Nikolai Brandts kvitterede regning til kammerjunker Reedtz, Palsgaard for leveringer og repara-
 tioner i 2. halvår 1806. Det ses, at københavnsk sølv sættes til 4 mk 6 sk, mens ordinært (provins)
 sølv kun sættes til 4 mk, samt at reparationer er afregnet i forhold til genstandens vægt.

Fig. 6.

Höi Velbaarne Hr KmrJunker Reedtz til Palsgaard har ladet Forfærdige og bekommet 1806

15 Julii, et Knifskaft og en fiirgreenet Gaffel, Riflet Arbeide Kiöbhavns Sølv Vog 10 Lod 1 qt 1 ort, á lod 4 mk 6 sk, Arbeidet á lod 1 mk 4 sk, er	9 r 4 mk 0 sk
22 ^{de} Aug. En Sølv Beslag paa et stoer Tobakshoved, med en deel Durchbrochen Ar- beide	4 r 5 mk 0 sk
19 ^{de} Septbr. en Guld Øring var istkr. og meget beskadiget Repr., et Bryststykke som Kiæden var istkr. Repr: og tilligemed en haar lidse samlet	0 r 3 mk 0 sk
28 Octbr, en stoer lang Masiv Fyhrtrønde med Kiæde ved	5 r 0 mk 0 sk
en sænups Daase, som Hanken var afbrækket Repr.	0 r 1 mk 0 sk
tilsammen	20 r 1 mk 0 sk
hvorimod er mig leveret til afdrag Kbhvns Sølv, Vog 5 lod 3 qt a lod 4 mk 6 sk er	4 r 1 mk 2 sk
ordin: Sølv, V: 12 lod 1 qt: a lod 4 mk	8 r 1 mk 0 sk 12 r 2 mk 2 sk
Rester	7 r 4 mk 14 sk

Horsens d: 31te Octbr: 1806.

N. Brandt

Inbemelte 7 r 4 mk 14 sk er mig betalt hvorved alt paa begge Sider mellemværende er afgjort og betalt for samme herved taknemlig qvitteres af

Horsens d: 4de Novbr: 1806.

N. Brandt

Nikolai Brandts kvitterede regning til kammerjunker Reedtz, Palsgaard for leveringer og reparationer i 2. halvår 1806. Det ses, at københavnsk sølv sættes til 4 mk 6 sk, mens ordinært (provins) sølv kun sættes til 4 mk, samt at reparationer er afregnet i forhold til genstandens vægt.

- f. Niels Peter Bærentsens søn, Peter, som er opkaldt efter mig, skal have chatollet i dagligstuen, mit guldur, samt den to etages kakkelovn, der står ovenpå, alt gives ham, når han er myndig.
- g. Hr Thomas Flensborg skylder jeg 400 rbd., der vil være at betale ham.
- h. Anden retmæssig gæld, min jordefærd, dette testamente, samt kongen og øvrigheden.
- i. Til mine arvinger til deling efter loven 15 rbd.

Men derudover skal alt tilfalde Niels Peter Bærentsen og hustru, gården på »det store Torv«, det øvrige af haven og alt ind- og udbo, »så og på Bygholm stående 1200 rbd.«

Testamentet bekræftes af maler Knud Groth og kobbersmed Jørgen Wilchens, og det nød den kgl. »confirmation« den 11. sept. 1818.

Det formodes, at det af Bøje, Peter Brandt tilskrevne PB stempel ⁵⁵⁾, sandsynligere kan tilskrives Niels Peter Bærentzen, da det kun kendes på en ske med en formentlig oprindelig gravering 1820, og da Bærentzen i sin underskrift foretrækker fornavnet Peter.

Ni Peter Bærentzen

Guldsmed Peter Brandt døde den 10. september 1818 og blev begravet 4 dage efter, ⁵⁶⁾ han blev 69 år, og var Brandtdynastiets sidste.

NOTER:

Forkortelser:

LA.V Landsarkivet, Viborg

RA Rigsarkivet

0. Helge Søgaard i Nellemann og Danielsen: Gamle danske håndværk. Pag. 18.
1. LA.V. C 461—1. Fredericia Michaelis kirkebog 1694—1729.
2. C. A. Bøje: Danske Guld og Sølvsmedemærker før 1850. Pag. 213.
3. LA.V. D 13—169. Horsens kæmnerregnskaber 1656—57 og 1733—50.
4. ad note 2. Pag. 257—258.
5. O. Fabricius: Horsens Kjøbstads Beskrivelse og Historie. Pag. 43.
6. LA.V. B 66—344. Horsens auktionsprotokol 1739—53.
7. LA.V. C 414 A—2. Horsens kirkebog 1703—42.
8. ad note 6.
9. Wiberg. Almindelig dansk Præstehistorie. Pag. 465.
10. LA.V. B 66—132. Horsens skøde- og panteprotokol 1739—66.
11. RA. Horsens ekstraskat 1729—57, samt LA.V. D 13—66. Horsens dokumenter vedr. skatteopbørsel 1627—1790.
12. LA.V. D 13—98. Horsens rådstue, kopibøger over ind- og udgåede breve 1727—45.
13. LA.V. C 150—4. Aalborg Budolphi kirkebog 1719—64.
14. C. E. Jørgensen og V. G. Konradsen: Series rectorum. Pag. 85.
15. LA.V. C 414 A—3. Horsens kirkebog 1743—86.

16. ad note 6.
17. ad note 15.
18. Danmarks Adels Aarbog 1890.
19. ad note 15.
20. ad note 3.
21. ad note 15.
22. LA.V. D 13—631. Horsens afskrift af forskellige legatfundatser 1761—1861.
23. LA.V. C 414 A—5. Horsens kirkebog, confirmerede 1736—1813.
24. LA.V. B 66—345. Horsens auktionsprotokol 1753—69.
25. RA. Horsens ekstraskat 1762—65.
Horsens ekstraskat 1766—69.
26. ad note 15.
27. LA.V. C 414 A—2. Horsens kirkebog 1703—42.
28. ad note 15.
29. Christian V's guldsmedelaugsartikler af 7.11.1685 pkt. 16. »Naar nogen Mester ved Døden afgaar, skal hans efterladte Hustrue være u-forment, Handverket ved Svenne og Dreng at fortsætte, saalænge hun sidder u-gift og sig ærligen forholder.«
30. RA. Horsens ekstraskat 1777—79
Horsens ekstraskat 1780—82
Horsens ekstraskat 1783—86
31. ad note 2. Pag. 258.
32. ad note 15.
33. LA.V. B 66—260. Horsens skifteprotokol 1780—91.
34. LA.V. D 13—93. Horsens rådstueprotokol 1759—1826.
35. LA.V. B 66—330. Horsens originale skiftebreve 1743—93.
36. LA.V. B 66—348. Horsens auktionsprotokol 1791—1807.
37. LA.V. D 13—67. Horsens brandtaksationsforretninger 1793—99.
38. LA.V. D 13—68. Horsens brandtaksationsprotokol 1801—10.
39. LA.V. C 414 A—4. Horsens kirkebog 1787—1813.
40. ad note 39.
41. LA.V. B 66—261. Horsens skifteprotokol 1791—1813.
42. LA.V. C 414 A—59. Horsens kommunionsbog 1807—10.
43. LA.V. D 13—4. Horsens mandtals- og skatteprotokol 1809.
44. ad note 41.
45. LA.V. C 414 A—57. Horsens kommunionsbog 1786—1800.
C 414 A—58 do 1803—06
C 414 A—59 ad note 42
C 414 A—60 do 1811—1815
46. LA.V. D 13—161. Horsens diverse dokumenter diverse år 1601—1863.
47. ad note 39.
48. LA.V. G 370—63. Palsgaard godsregnskab 1803—10.
49. ad note 39.
50. LA.V. B 66—262. Horsens skifteprotokol 1812—22.
51. ad note 39.
52. LA.V. C 414 A—6. Horsens kirkebog 1814—19.
53. LA.V. B 66—136. Horsens skøde- og panteprotokol 1811—25.
54. Frederik Ludvig Schiebler, guldsmed i Horsens 1820—52.
55. ad note 2. Pag. 261.
56. ad note 52.

TAK.

Nærværende artikel er en forstudie til en forestående redegørelse for guldsmedene i nogle østjyske købstæder, muligjort ved tildelinger fra Statens humanistiske Forskningsråd, der ærbødigt takkes.

Utallige private sølvejeres døre er åbnede for mig af guldsmed Børge Sørensen, Horsens, med hvem jeg tilrettelagde udstillingen af privatejet sølv i Bjerre herred på Glud Museum, taknem-

ligst erindret.

Imødekommenhed på Rigsarkivet, Erhvervsarkivet og ikke mindst på Landsarkivet for Nørrejylland har gjort disse arkivbesøg til en stadig glæde.

Tandlæge Henrik Jakobsen takker jeg for fotos, og direktør Ejnar Kornerup for bekvemme forhold under artiklens skrivelse.

Genstande udførte af
Knud Brandt og Nikolai Brandt
er bl. a. gengivet i:

Gudmund Boesen og Chr. A. Bøje: Gammelt dansk Sølv til Bordbrug. Kbhvn. 1953.

- K.B. fig. 93 stilkbæger 1764
- — 114 kaffekande 1752 (a)
- — 154 flødekande 1748
- — 159 temaskine c. 1760
- — 182 tedåse c. 1760—70
- — 334 terrin med fad c. 1760—70
- — 444 teskeer c. 1760—70
- N.B. fig. 237 peberbøsse c. 1790
- — 238 peberbøsse c. 1800
- — 289 sukkerspand med låg c. 1805

C. L. Davids Samling. Kbhvn. 1958
(*Erik Lassen: Sølvøj*)

K.B. pag. 167 kaffekande med fad c. 1740 (b)

Erik Lassen: Dansk Sølv. Kbhvn. 1964.

- K.B. fig. 147 sukkerbøsse 1740—45
- — 168 kaffekande 1752 (a)
- N.B. fig. 191 ske af guld

Sig. Schoubye: Anneberg katalog 1969

- K.B. fig. 742 kaffekande c. 1750
- N.B. fig. 775 hovedvandsæg c. 1790

André Leth: C. L. Davids samling. Kbhvn. 1972

- K.B. pl. 38 kaffekande med fad c. 1740 (b)
- (a) og (b) betyder at det er samme genstande.

De rige møllere og de fattige fiskere

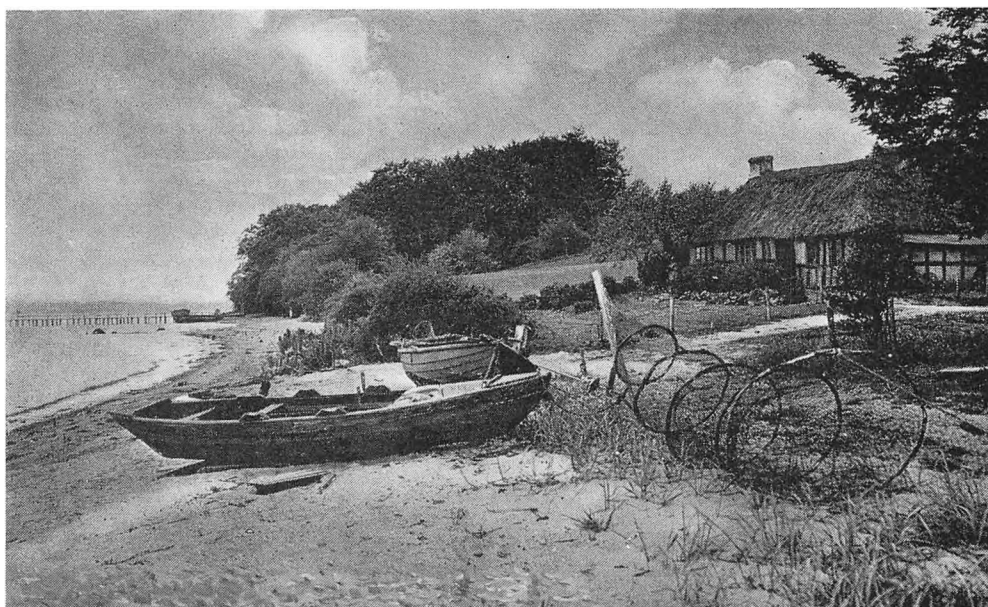
Af Aage Dyrkjøb

Min slægt var i århundreder bundet til egnene ved Vejle Fjord, der så at sige har været det livgivende vand for dem. De var fiskere og færgemænd ved overfarten fra Rosenvold og Fakkegrav til Trelldenæs, og de havde ofte lidt landbrug ved siden af deres virksomhed på søen.

Men så kommer der et nyt islæt inden for slægten, et indgifte i en vidt forgretnet møller- og gårdmandsslægt fra eg-

nene omkring Horsens, og dermed opstår nye muligheder for slægtens karaktertræk og udvikling.

Min fars slægt er på fædrene side Løjtnanterne, hvoraf den først kendte, Hans Hansen Løjtnant (ca. 1706—1796), kom fra Trelde. Han blev 1739 trolovet med Mette Hansdatter (1719—1763) fra Stouby Strand. Hvorfra Løjtnantnavnet stammer, har det ikke været muligt at

Det gamle »Løjtnantshus« ved Fakkegrav.

konstatere. Vejlbys sogns kirkebøger er brændt og eksisterer kun tilbage til 1814, og i andre arkivalier er der — endnu — intet fundet, så det interessante spørgsmål står stadig uafklaret.

På mødrene side er min fars slægt Aamændene, der har navn efter det gamle åhus ved Rosenvold Å, men de stammede fra Staksrode. Den først kendte er Niels Svendsen (død 1733), oprindeligt boende »Nyborghus«, Staksrode (senere skovrider- og skovfogedbolig under Rosenvold), men omkring 1697 flyttet til åen.

Min mors farfar, Jens Jørgensen (1827—1908), var også en Løjtnant, men han giftede sig med en gårdmandsdatter fra Belle, Ane Christensdatter (1828—1917). Jeg husker hende fra min barndom som en smuk og mild gammel kone, der boede hos en søn i det nuværende »Skovlyst« i Fakkegrav. Ane Christensdatters far var gårdmand Christen Pedersen af Belle (1800—1862). Han havde 11 børn, hvoraf de fire første efter tidens skik meget konsekvent var opkaldt i rigtig rækkefølge efter deres farfar, farmor, morfar og mormor.

Christen Pedersen var ældste søn af selvejer-gårdmand Peder Christensen i Skjold (1772—1840) og hustru Maren Jensdatter Møller (1779—1812). 1820 kom han i tjeneste hos sin morbror Anders Møller i Røde Mølle, Fruering sogn, og blev her to år senere gift med smeden i Hvolbæk Andreas Clausens datter, Karen. 1826 melder afgangslisten for Fruering sogn, at Christen Pedersen med hustru og to børn er afrejst til Belle. Jeg har på min væg en gammel tegning af

Christen Pedersens kone, min tipolde-mor, der levede 1797—1884.

Ovennævnte Peder Christensen var søn af selvejer-gårdmand af Skjold Christen Eliassen (1725—1795) og hustru Inger Pedersdatter Nimb (ca. 1747—1795). Christen Eliassen var søn af Elias Ovesen af Tyrsted (ca. 1674—1729) og hustru Maren Knudsdatter, og han var gift 1. gang med Dorthé Sophie Heide. I Skøde- og panteprotokollen for Bjerre-Hatting herreder 1756—1793 er indført under 23. juli 1787:

»Ove Høegh Guldberg, Ridder, Deres Kongelig Maiestets Bestalter Geheime-raad, Stiftsbefalingsmand over Aarhus Stift, og Amtmand over Haureballe-gaards og Stiernholms Amter. — Og Jørgen Hee, Biskop over Aarhus Stift. — Giøre Vitterligt: at eftersom Hans Kongelig Mayestæts ved allernaadigst Rescript under 3die Novem. 1786, allernaadigst haver bevilget, at En Horsens Hospital tilhørende Bondegaard, som bebos af Christen Eliassen beliggende udi Stiernholms Amt, Bierge Herred, Schiold Sogn og Bye, Matriculeret for Hartkorn Agger og Eng Aatte Tønder Fem Skiepper . . . Fierdingkar, maae, efter derom gjort allerunderdanigst ansøgning, allernaadigst overlades bemte Fæstere og Beboere Christen Eliassen til Kiøb og Eiendom for 100 Rdl. à Tønde Hartkorn, der Andrager dend Summa 865 Rdl. 3 Mk. 12 Sk., hvilke Aatte Hundrede Trediesindtiuge og Fem Rigsdaler Tree Mark Tolv Skilling, ovenmelte Fæstere og Beboere Christen Eliassen haver udi indeværende Aars Snaps-ting udbetalt til Horsens Hospitals For-

stander Hans Bentzen imod Qvittering . . . paa Grund af ovenmeldte Hans Kongelig Mayestæts allernaadigste Rescript, som Directeurer for Horsens Hospital forhen tilhørende afhændiget og skiødet, ligesom vi hermed for Horsens Hospital til oftemelte Christen Eliassen . . . afhændiger og skiøder, ovenrørte Horsens Hospital forhen tilhørende Gaard, med aldend Herlighed, Rædt og Rættighed Horsens Hospital samme hidtil Eiet haver i Bye og Mark, . . . Bygninger, Agger, Eng, Krat, Kiær, Mose, Fædrift . . . inden og uden Marke og nu med derpaa værende . . . at skal tilhøre tilmelte Christen Eliassen og Arvinger til ævindelig Eiendom uden nogen Horsens Hospitals videre Prætension.

Dette til Bekræftelse under Vore Hænder og . . . Signeter.

Aarhus dend 23de Julij 1787.

O. H. *Guldberg.* J. *Hee.*

L.S. L.S.«

Ved skiftet efter Christen Eliassen og hans kone, der døde 1795 med et par ugers mellemrum, blev gården afhændet til den ældste søn Peder Christensen for 3.000 rdl. Vurderingssummen var i øvrigt 839 rdl. for indbo og kreaturer og 2.000 rdl. for gården. Der er opført 11 heste, 11 stude, 9 køer, 1 kvie, 2 grise, 14 får, 2 beder.

Peder Christensens kone Maren Jensdatter stammede fra en omfattende møllerslægt. Hendes far hed Jens Pedersen Møller af Tolstrup Mølle (ca. 1717—1793). Han var søn af Peder Enevoldsen, der havde møllen før ham, og som levede fra ca. 1689—1745. Jens Peder-

sen var gift 1. gang med Anne Marie Pedersdatter, 2. gang med Silche Johansdatter, og han havde ikke mindre end 24 børn, hvoraf de 13 levede, da boet blev skiftet efter hans død. Af disse 13 børn havde én Skvæt Mølle, en anden Egebjerg Mølle, en tredie Røde Mølle. Jens Pedersens bror havde Lundum Mølle (hvorfra Jens Pedersens første kone stammede). Urup og Gedved Møller synes også at have været i familiens besiddelse. ¹⁾

Jens Pedersens 2. hustru, én af mine stammødre, blev døbt i Tamdrup Kirke passionssøndag 1742, hvorom kirkebogen melder: »1742 Dom. Judica: Johan Clemmesens Silche fra Vrønding, Part. Seigr. Mandixis Datter Gertrud fra Bisgaard, Testes, Niels Christophersen fra Kiørup, Jomfrue Bodel Rasmusdatter ibidem, Søren Clemmensen fra Vinten.«

Johan Clemmensen er født i Neder Vrønding 1683, død 1765. Han havde en ret stor gård i fæste af Tamdrup Bisgård og må have været en holden mand, da han 1750 kunne låne »Hans Jensen, forhen Hans Kongl. Maijsts Wagtmester, nu boende i Niimb By« 450 rdl. Panteobligationen på denne sum er udstedt til »velfornemme Mand Johan Clemmensen boende i Wrønding Bye.«

Ved skiftet 1757 efter hans kone var gårdens husdyrhold: 3 køer, 4 kvier, 4 stude, 4 studkalve, 12 får, 1 vædder, 11 heste, 13 grise, 2 gæs og 1 gase. Af husgeråd var der bl. a. 1 par malmlysestager, 1 messingfyrfad, 1 tinmål, 5 tinfade og 5 tintallerkener, altsammen brugsting, som i dag ville være værdifulde antikviteter.

Johan Clemmensens kone hed Catrine Nielsdatter (1711—1756). Hendes aner kan gennem hendes far Niels Christoffersen (ca. 1675—1753) føres tilbage til herremanden Holger Ottesen Rosenkrantz til Boller, Stjernholm og Rosenvold (1517—1575).

Johan Clemmensens forældre var Clemmen Sørensen (ca. 1635—1729) og Silche Henriksdatter (død 1698). Clemmen Sørensens mor hed Maren Lauridsdatter. Hun blev født ca. 1603 og blev begravet på Tamdrup Kirkegård 3. juni 1701.

Der er efter datidens forhold lang vej fra fiskerhusene ved Stouby Strand til møllerne i Skanderborg amt, og der er en betydelig forskel på levevis og vilkår inden for de to slægtsgrupper, som på et bestemt tidspunkt, gennem ægteskab mellem en møller-efterkommer i Belle og en »Løjtnant« i Fakkegrav forenedes til én linje.

Løjtnanterne var fiskere og boede som regel i jordløse huse. Deres tilværelse var altså i høj grad afhængig af fangstmulighederne på det urolige vand. De kunne med den rette vind få et pænt udbytte, men efterårsstormene kunne også slå garnene i stykker og påføre dem tab, som var vanskelige at overvinde. Der var mere spænding ved fiskeriet end ved jordbruget, men det var lotterispil, og de nåede aldrig op over et beskedent udkomme.

Af et skifte 27/2 1742 efter Hans Andersen Fisker ved Stouby Strand (f. 1689) fremgår det klart, at der har været armod til huse. Der var kun én stue med et fyrretræsbord og 2 gamle, nær-

mest ubrugelige stole, få og beskedne køkkensager, en seng med det mest nødvendige sengetøj. Børnene har formodentlig på det tidspunkt været ude fra hjemmet. Den salig mands gangklæder var også få og slidte. Skulle der nævnes en enkelt ting, der har haft en smule værdi, må det være en blå klædes brystdug med sølvknapper. I laden var der en gammel, ubrugelig båd, »som ej kunde ansættes for noget formedelst Ringhed«, halvparten af en anden båd og af noget våd til fiskeri, yderligere 2 andre ubrugelige fiskegarn.

Boets samlede værdi udgjorde 17 rdl., udgiftsposterne 23 rdl., »alt saa bliver ej noget til Skifte og Deeling imellem Moderen og Børnene.« Den afdøde kaldes i kirkebogen »Lam Hans Andersen Fisker.«

Der har endnu et godt stykke ind i dette århundrede eksisteret et »Løjtnantshus« ved stranden i nærheden af Fakkegrav. Folkemindesamleren Søren Knudsen skriver i 1928, at dets hele stil og konstruktion fortæller, at det er mindst 200 år gammelt. ⁴⁾ Man sagde om min oldefar, Hans Jørgensen Løjtnant (1798—1860), at han hver morgen gik ned til fjorden og dyppede sine strømper i vandet, »fordi det var bedst for en fisker at have våde fødder!«

»Aamændene« var nok lidt bedre stillet, selv om de i nogen grad var undergivet de samme vilkår. De var også fiskere og tillige færgemænd i den periode, ca. 1781—1866, da der foregik færgefart mellem Rosenvold og Trelde. Men de havde desuden lidt husmandsbrug. De var ligesom »Løjtnanterne« fæstere un-

der Rosenvold. Johan Hvidtfeldt benævner i sin afhandling om færgefarten deres huse som »fattige og tarvelige fiskerhytter.«³⁾

I et skifte 18/5 1768 efter Niels Hansen Aamand (f. 1732) omtales den yderste, den mellemste og den inderste stue. Selv om det var jævne folk med beskedne vaner, nævnes der dog betydeligt mere at registrere end hos Hans Andersen Fisker. Der var tepotter, tekopper, lysestager, stueur, spejl, skilderier, kakkelovn osv. Der var også 2 køer, 2 kalve, 4 får, 2 lam, 1 vædder og en båd med sejl og fiskegarn. Den samlede værdi udgjorde 111 rdl.

Der er her tale om det gamle »Åhus« ved Rosenvold Å. Man sagde, at den ældste del af det var over 300 år gammelt, og det er nok ikke meget galt. Her boede endnu indtil 1917 en Niels Aamand. Han var enkemand, 89 år gammel. Jeg kan huske, hvor smukt hans datter, som havde ført hus for ham i mange år, fortalte, at han til sidst havde bøjet sig for det uundgåelige og sagt: »Så lad mig da i Guds navn dø!« Og så kom han ud på sin sidste færd, den lange vej til Stouby Kirke, der ligger så mærkeligt øde på den åbne mark, og vi børn strøede blomster for ham.

Herefter fulgte kun en enkelt fæster en kortere tid, og huset blev nedrevet. Det var et dejligt sted med fjorden, åen og engen lige uden for døren. Det ville have været et smukt minde, om det gamle hus havde stået endnu, vedligeholdt og fredet, en pryd for landskabet.

Vejle Fjord er ikke noget stort vand, men kan alligevel godt vise tænder nu

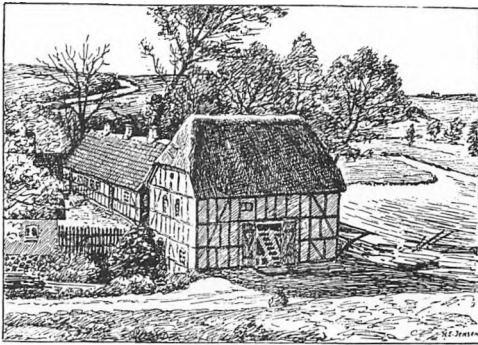
Det gamle »Åhus« ved Rosenvold Å. Fotografi fra 1922, kort før huset blev nedrevet.

og da, og fiskerbådene var ikke særlig solide før i tiden. Flere af min slægt druknede, således Jørgen Hansen Løjtnant og Jens Thomasen Stork 1822, Hans Jørgensen Løjtnant 1860. Anders Nielsen Aamand druknede også 1822, men ikke samme dag som de førstnævnte.

Møllerne var et andet folkefærd, i hvert fald beboerne på de store møller, hvor der ofte var nært familieskab. Disse selvejermøllere regnedes også sædvanligt for lidt mere end almindelige bønder og ses derfor undertiden betitlet Sr. (Seigneur) eller monsieur.

Der fandtes naturligvis også små møllebrug, men de var snarest at sammenligne med almindelige, beskedne fæstegårde eller endda husmandssteder.

Tolstrup Mølle, der som nævnt var indesluttet i en kreds af »familie-møller«, havde en solid størrelse. Ifølge folketællingslisten 1787 var der 3 karle, og 2 af de hjemmeværende sønner var voksne. I skiftet efter Jens Pedersen Møller nævnes, at der til møllen hørte et hus i Tam-

Tolstrup Mølle. Efter en tegning af H. E. Jensen i Aarhus Stifts Aarbøger, XL, 1947.

Den her gengivne hovedbygning er fra 1813.

mestrup og 2 boelsteder i Gedved. Møllejendommen bestod af 8 fag stuehus, 4 fag møllehus, 12 fag lade, 14 fag stald, 10 fag vognport, 8 fag bryggers, tørvehus m. m. Kreaturholdet var 7 heste, 11 køer, 2 stude, 2 kvier, 6 kalve, 14 får, 12 grise. Der var et righoldigt indbo, kister, skabe, alkover med sengeudstyr og alle slags husgeråd. Flere kister og skabe tilhørte bestemte af børnene og indeholdt deres tøj. Der nævnes et rødt stenkrus med søvlåg og initialerne I.S.S.B. — M.R.D., og derefter anføres: »Videre Sølv Erklærede Enken ikke at være Boet tilhørende, da det havde brændt i Branden i Egebjerg Mølle, da der var Barsel, og Møllen brændte.«

Af den salig mands gangklæder kan nævnes 1 blakket kjole og vest af hjemmegjort tøj og med 20 sølvknapper i vesten samt en anden vest, ligeledes med 20 sølvknapper. Bøger var naturligvis ikke den store artikel. Der fandtes 1 bibel, 1 bønnebog, et par salmebøger samt Hendrik Møllers huspostil. Des-

uden »1 Deel Papirer og Brevskaber, som herefter nærmere skal blive Registreret og Specificeret, for saa vidt Boet i nogen maade kan komme noget tilgode derefter.«

Resultatet af skiftet blev, at ejendommen ansattes til værdi 3.000 rdl. og løseøret til 299 rdl., men en auktion, som holdtes 30. marts 1794, indbragte henholdsvis 6.000 og 757 rdl., der var anselige beløb efter den tids forhold.

I annoncen var meget karakteristisk anført, at »denne Mølle er beliggende i Skanderborg Amt, Woer Herred, Tolstrup Sogn, en Miil fra Horsens, i en behagelig Egn.«

Der har været liv i møllen i Jens Pedersens velmagtsdage. Man ser ham for sig, omgivet af sine folk, de mange børn og møllegæsterne. Det var en stor familie med nært fællesskab både til daglig og ved festlige lejligheder, når slægtninge fra de andre møller mødte op. Der har også været noget at se til for madmoderen, Silche Johansdatter. Kan man lade være med at forestille sig hende som en moderlig type, omsorgsfuld overfor folk og fæ, men med en værdighed og anstand, som godt kunne være en resterende arv fra hendes forfader herremanden!

En senere tid har været alt for tilbøjelig til at skille menneskene ud fra hinanden. De gamle bliver ikke mere i hjemmet. Familierne består ikke længere af alle aldersgrupper. Det praktiske fællesskab er i adskillige tilfælde gået tabt, selv om der netop tales så meget derom.

Henvisninger:

1. Heilskov, Chr.: Vandmøller i Aarhus og Skanderborg amter. Aarhus Stifts årbøger. XL. 1947. S. 87—89. XLII. 1949. S. 98.
2. Holtet, Chr.: Af Skvæt Mølles historie. Østjydske Hjemstavn. 1938. S. 192.
3. Hvidtfeldt, Johan: Færgevæsenet ved Vejle Fjord. Vejle Amts årbøger. 2. halvbind. 1932. S. 127—133.
4. Knudsen, Søren: De gamle kystpak-huse. Vejle Amts årbøger. 2. halvbind. 1928. S. 250—253.
5. Kristensen, Evald Tang: Almanak-Optegnelser af præsterne hr. Niels Sørensen Rømer og hr. Peder Lauge-sen Fanøe. 1918. S. 3—73.
6. Terkelsen, Frede: Slægter. 1961. S. 122 samt stamtavler.

En mølle midt i skoven

Fra den nuværende forpagter af Moesgård Skovmølle, redaktør Sven Hansen, tidligere Jyllands-Posten, har vi fået denne — skal vi sige det sådan — blanding af drøm og virkelighed.

Så lidt vi dog ved.

Også om det, vi holder allermest af.

Som nu i dette tilfælde Moesgård Skovmølle og jeg, dens daglige og lykkelige vogter.

Der findes næsten ingenting nedskrevet, hvis man ønsker sig tilbage til tiden før sidste århundredskifte. Tilbage til tiden før »mands minde«.

En smule at grave frem fra kirkebøger, men knebent et notat fra tinglysninger. Skovmøllen har jo altid været en forpagtning under godset Moesgård, et fæste, men der er almindelig enighed om, at mølleren på Skovmøllen altid har været en velstillet mand.

Måske det kneb en kende i årene efter 1645. Svenskekrigene havde efterladt dybe sår op gennem Jylland. Der var bogstavelig talt affolkede sogne, og kun langsomt blev det bedre i Mårslet sogn, hvor Skovmøllen altid har befundet sig.

Som det var ved at dages, kom krigen 1657—58. Igen var der fremmede krigsfolk på egnen. Moesgård blev afbrændt, og alt gik sin skæve, forvirrede gang, så knapt nok mølleren på Skovmøllen havde en skilling på kistebunden. Endsige et par alen olmerdug bag væven.

Han hed Peder Jensen, og mere er der ikke at støve op om ham. En efterfølger hed Jens Jensen, og efter ham fulgte Søren Jensen. Noget familieskab er ikke at påvise, men det er noteret i en protokol, at der på Skovmøllen i 1710 befandt sig 4 heste, 4 køer, 6 stude og 12 får.

Det kan også graves frem, at Søren Jensens kone hed Karen. Det sætter ingen i historisk henrykkelse, men hvad der ikke står en stavelse om er, at såvel Peder som Jens og Søren Jensen havde de kønneste døtre. Det er ikke noget, jeg kan bevise, men jeg kan fremdrage sandsynlighed herfor.

Der var dengang i begyndelsen af det 18. århundrede ca. 2000 vandmøller her i landet. Det gjaldt for næsten dem alle, at de var beboet og blev drevet af folk, der var velstående efter tidens forhold. Flere af dem havde været på valsen i det sydlige og var blevet så vel modtaget i Bayern, Schwarzwald, Bøhmen, eller Østrig, at de hver især havde fået lov til at ægte en mørkhåret møllerdatte og siden tage hende med hjem til Danmark.

Smukke piger, og det kendtes især på døtrene de fødte. Al den uro de siden

Moesgård Skovmølle med møllehuset i forgrunden.

tændte i giftelystne ungersvendes hjerter. Dertil så en medgift, der kunne fylde i en forgældet herremands pengekiste. Møllerne var jo frie folk. Der var ikke pålagt dem hoveri eller vornedskab. Og så havde de penge. Et ægteskab ind i godsejernes rækker var derfor hverken utænkeligt eller uprøvet.

Kun Aloisia rakte i sit ungdommelige overmod for højt.

Rigtigt ja! Sig kun »Alo-i-sia«. Så er udtalen nøjagtig som hos hendes mors slægt hjemme i Østrig, og der bliver både poesi og skønhed i navnet. Hun havde naturligvis også danske fornavne, men de, der gerne ville give sig ud for mere end det jævne, brugte nu mest Aloisia-navnet. Mellem dem præsten i Mårslet og fuldmægtigen på Vilhelmsborg.

Måske jeg er den sidste, der i direkte

videreførelse kan gengive sagnet om møllerdatteren fra Skovmøllen og den kongelige gæst på Moesgård.

Den gamle staldmester gav mig historien en vinterslør eftermiddag, mens vi stod på slusebroen og kikkede på vandstæren. Fuglen sad på en hvidklatet sten lige neden for faldet. Dens hvide bryst lyste op imod os, indtil den pludselig dykkede i det iskolde vand og helt forsvandt i nogle sekunder.

Staldmesteren var over 80 og forlængst sat på aftægt efter mere end en menneskealders tro tjeneste på Moesgård. Martinus Lammert hed han og nu kun et sært klingende navn på en lille sten på vores kirkegård.

»Kjinner do den fowl?« spurgte han mig.

Jo, vist kendte jeg vandstæren. Norges nationalfugl og deroppe mest kaldt Fossekål'en. Undertiden Nøkken, men hver vinter i et enkelt eksemplar på gæsteri i det hastigt strømmende vand bag Skovmøllens slusebro.

Martinus lagde en skrå bedre til rette. Så sagde han: »Han æ no hejsens ingen fowl. Han æ en forgjort prins«.

Og så kom, mens vandstæren dykkede og kom til syne igen, historien om den forheksede prins og den skønne møllerdatter på Skovmøllen. Hun var vel omkring de 18 år, da hun en dag hørte, at en prins gæstede Moesgård. En rigtig prins af blodet. En dag kom han ned på Skovmøllen. Det kunne jo ikke være anderledes. Heller ikke, at han fik øje på den smukke unge pige, der stod på slusebroen og beundrede vandfaldet.

Det blev til forelskelse ved første øjekast, og et par uger efter mødte prinsen op med to guldringe. Én til dem hver som pant på deres trolovelse.

Kort tid efter lagde man oppe på slottet mærke til prinsens ring, og nysgerrigt blev han spurgt så ofte og så længe, at han omsider rykkede ud med forklaringen.

Men det kunne jo aldrig gå an, at en virkelig prins gik og delte guldringe ud til møllerdøtre. Deres skønhed ganske ufortalt. Det måtte prinsen virkelig kunne indse.

En skønne dag mente han at kunne forstå, og med tungt hjerte gik han ned ad bakken til Skovmøllen, hvor den dejlige pige stod og ventede ham på slusebroen.

Kejtet og ulykkelig prøvede han at

forklare, at det måtte være forbi imellem dem, og som brutal illustration rev han ringen af sin finger og kastede den i åen.

Martinus så betydningsfuldt på mig. Jo, han kunne nok fortælle en historie. »Å li'som han håd gjort det, prinsen, så war der pludselig en forklarelsens skjær imellem dem«.

Og der stod Skovmøllens fe i et lys så strålende, at de måtte holde sig for øjnene. Og hun var vred. Mere vred end gode feer i almindelighed. Hun sagde lige ud, at det var en ond handling, prinsen havde gjort sig skyldig i, og at hun derfor agtede at straffe ham ved at forvandle ham til en vandstær. Lige med det samme var prinsen væk, og ude på en sten i åen sad en lille sort fugl med hvidt, skinnende bryst. En vandstær, der straks begyndte at dykke i det sorte, iskolde vand.

»Det skal du blive ved med«, sagde feen. »Først når du finder den gyldne ring, måske om århundreder, vil jeg overveje at give dig menneskeskikkelse og bringe dig pigen, som jeg nu tager med mig, fordi hun alligevel ikke ønsker at leve efter din forhåelse«.

»Do ka sjel sie«, råbte Martinus i den tiltagende blæst og det svindende lys. »Nå dykker han igen. A trouer inte, te han nouensinn finner den ring!«

Det var sidste gang, jeg så Martinus, men siden har jeg alligevel mange gange færdedes med ham i det svindende lys over Skovmøllens enemærker. Han var så god til at fortælle om de ting, der svæver i tomrummet mellem sand historie og mands vaklende minde.

Om dengang da folkene på Skovmøllen truede med strejke, hvis de skulle blive ved med at spise laks. Det har vel været omkring midten af forrige århundrede. Hen i november og i begyndelsen af december kunne opgangen af laks i Giberåen være ganske kolossal. Store laks på omkring 10—12 pund stykket, og de var så lette at få fat på, som drejede det sig om lus på en tjærespån.

Om jeg vidste, hvordan man snuppede dem? Martinus blev så salig i blikket, at jeg har ham mistænkt for at have forsøgt sig. Selv har jeg aldrig været fristet. Der var kun få laks i åen, da min kone og jeg rykkede ind på Skovmøllen for 13—14 år siden. I dag er der slet ingen. Forureningen har gjort sit beskidte arbejde til bunds. Det er virkelig en hård skæbne for en lille å at skulle være åben kloak for hundreder af parcelhuse længere inde i landet.

Men dengang i Martinus' ungdom gik det sådan til.

En dag med god vandstand og pænt overløb i slusebroen blev alle seks porte trukket op i rivende rækkefølge. Vandet fra mølledammen væltede sig ud i åen nærmest bag broen. En larm og kogen af hvirvlende vand, der rev vandstæren med sig, hvis den ikke lynhurtigt kom på vingerne.

Laksene derimod følte sig som . . . nå ja, som fisk i vandet. Langt ned ad åen, helt til Fiskerhuset, vendte de snuderne mod flodbølgen og strøg mod strømmen op til slusebroen. Nu gjaldt det for møllerens folk at kende det rette tidspunkt og hugge portene i bund, mens vandet endnu bruste så stærkt, at end ikke de

største laks turde gå gennem sluseværket.

Resten krævede ikke kunst eller erfaring hos nogen tobenet rovfisker. Alt fornødent var at springe ned bag broen og med de bare næver losse de strandede laks højt op på bredden.

Og det var alle disse fisk — Martinus mente at kunne huske fangster på op mod halvtreds — der satte Skovmøllens folk i stor fortvivlelse. For madmor og hendes køkkenpiger var ferme, når de havde fisk mellem hænderne. Hvad der ikke blev saltet og lagt ned, blev gravet eller røget eller kogt og siden fortæret til kanten af gærende oprør.

Det gik på lignende måde andre steder langs jyske vandløb. En af de sidste fæstemænd i Randers har vist mig kontrakter, som egnens piger og karle først skrev under, når de sort på hvidt havde læst en tilføjelse om, at ingen af gårdene langs Gudenåen agtede at servere laks mere end én gang om ugen.

Det hændte på Skovmøllen, at der også blev klaget over det hjemmebryggede øl. Jeg har det fra Hans Peter, der var møllersvend for mere end hundrede år siden. Jeg ser ham undertiden, når jeg kommer ind i møllehuset. Mest nede i det underste rum, hvor tænder af asketræ sat i krans omkring tonstunge træhjul griber knagende ind i hinanden, og det larmer, når det vældige vandhjul tømmer sine skovle ud i det lavt liggende mølleløb.

Hans Peter kan tilsyneladende hverken høre eller se mig. Grå som spindelvæv og tåget gennemsigtig hvirvler han rundt i mange gøremål, mens han snak-

ker med sig selv i en toneart, der minder påfaldende om mølleværkets vandorgel. Han har i fint karvesnit skåret sit navn i et stykke pommersk fyr, der har med tragten fra kværnstenene at gøre.

Der står:

»Hans Peter Nielsen
Møllersvend 1844«.

Enhver kan gå ind og læse det den dag i dag. Hans Peter har med sin kniv sikret sig sløret udødelighed. Gå ind og læs et hverdagsnavn i en restaureret vandmølle. Én af de oprindelige to tusind. Jeg lader den male et par sække korn om ugen. Så ved vi, at alt er, som det skal være, og som vi har lovet Nationalmuseet det.

Vi nærmer os tiåret for restaureringen. I månedsvis forud havde tre gamle møllebyggere fra Nr. Åby på Fyn pjaasket rundt i mølleløbet med ny malekarm og nyt, vældigt skovlhjul, hvorefter de indvendigt i møllen reparerede og fornyede på ældgamle tandhjul, så transmissionerne igen fungerede, som var det kron- og spidshjul i en moderne bil.

Den yngste af møllebyggerne var dengang 68 år. Velsagtens den sidste, der var oplært i kunsten at bygge vandmøller. Vi genindviede møllen en rimfrostmorgen den 10. november, og der kom venner af danske møller fra hele landet for at stå bi. Forrest blandt dem, rigsantikvar, professor P. V. Glob.

Vi genindviede møllen. Læg mærke til det. Ikke bare noget med at genåbne. Nej, en genindvielse til den hellige Sct. Martin af Tours. Alle sande mølles

skytshelgen. På selveste hans mindededag den 10. november. Den dag, hvis afslutning vi kalder Mortensaften. I en eller anden indædt formodning om, at det er Morten Luther, vi fejrer.

Om Morten Luther er i den forbindelse ikke andet at sige, end at han blev født den 10. november, og da hans forældre var gode katolikker, fik drengen navnet Martin.

Den rigtige Martin var den sydfranske røverridder, der af pavestolen blev udset til at skulle være biskop, men som havde så mange misundelige naboer, at de satte efter ham med en overlegen rytter-styrke.

Martin flygtede, til han en aften var ganske alene og mente, at en gåsesti ville være et sikkert gemmested. Men gæsene skræppede op og Martin blev fundet. Samt slået ihjel.

Siden blev Martin — ganske urimeeligt — kanoniseret og gjort til skytshelgen for alle møllere. Eftersom de mærkeligt nok ingen havde i forvejen. Så når det gælder ham og gode møllere, kan reformationen rende og have det så godt mange århundreder efter dens indførelse.

Vi spiste gåsesteg den aften som hævn for hele gåseslægten manglende diskretion.

En herlig dag, som jeg gerne ville fortælle Hans Peter om. Men som sagt: Han kan hverken se eller høre mig, mens jeg ikke kan undgå at høre stumper af hans halvsure snak om ditten og datten, der går ham på. Mest må jeg høre om hans kammer i den vestlige ende af mølles hus med et vindue

Udsigt fra porten i den søndre længe. Til venstre ses selve møllehuset og midtfor møllerens stuehus, hvor der gennem mange år har været restaurant.

lige ud mod skovlhjulet. Det er hans pligt natten igennem at påhøre, at hjulet har det godt, og at malekarmen i frostnætter er lukket så tæt, at hjulet ikke kan fryse fast. Nå, han kan alligevel ikke sove ret meget, for kammeret er uden kakkellovn og så koldt, at dynen ofte fryser fast til den halvstens ydervæg.

Kammeret er også alt for lille. Med hans seng, et lille skab, en kiste og en stol er alt brokket sådan til, at han knapt nok kan vende sig.

Jeg har målt kammeret. Det er der jo endnu, og det måler små tre gange otte alen. Mølleren blev ikke velstående

af at give sin svend en balsal at rumstere i. En svend har man kun gavn af i den tid, han er på højkant, og det var i de dage fra 5 morgen til henved 7—8 om aftenen. Bortset fra perioder med virkelig travlhed og endnu større krav til enhver på møllen.

Har jeg fået rigtigt fat på Hans Peters brummen, er han også utilfreds med det hjemmelavede øl. Der har altid groet humle på sydsiden af mølledammen, og det gør der den dag i dag, selv om vi ikke forsøger os som håndbryggere. Han påstår — den gode Hans Peter — at mølleren aldrig tillader anden form for brygning, end at han hen i september

plukker en stor sæk humle, som han derefter sænker ved en pæl midt ude i mølledammen. Til festlige stunder øses der øl helt ude ved pælen. »Å det ka så slidelig skralle av«. Men hverdagsvis må folkene nøjes med at øse langs dammens bred.

Nej, jeg tror efterhånden, at Hans Peter var en rigtig kværulant. Jeg mener også at have hørt ham hengive sig til snak om »de go'e gammel daw«. Som for ham var dagene, da Alhed Hansdatter Ingerslev som enke regerede på Skovmøllen omkring år 1800. To af hendes brodersønner var præster i henholdsvis Saksild og Gylling. En tredje var rådmand i Århus, og det var en søn af ham, der i 1832 købte Marselisborg Gods, den store ejendom, som Århus kommune omkring år 1900 sikrede sig.

Alhed Ingerslev var en stadskone, forsikrer Hans Peter. Tre-fire gange i vinterens løb klang fiolerne i storstuen, mens ungdom fra hele egnen dansede turdans, så det bragede. Og ved de lejligheder fik de nok øl »av det gu'e« med samt indledende sulemad.

Jeg har ikke kunnet finde det mindste skriftlige om de møllerfolk, Hans Peter tjente under, og det ærgrer mig selvfølgelig. I tiden hen mod vort eget århundrede er der nok af optegnelser. Til gengæld er det trist læsning. Så sandt som det gik ringere og ringere med indtjeningen på Skovmøllen. Denne ingeniør la Cour nede på Askov havde efterhånden fået de fleste gårdfolk til at købe hver et eksemplar af hans nyopfundne vindmotor. Det blev et status-

symbol at have sådan et klapreværk spigret fast på tagrygningen og dermed drivkraft til både vandpumpe og kværn.

Vandmøllerne sygnede hen, og efter dem — omend langsommere — vindmøllerne. Den sidste erhvervsmøller på Skovmøllen gav op i 1928. Trøsten var, at hans kone allerede dengang var godt begyndt med kaffeservering for folk, der søgte til skovs. Det allerførste — sådan omkring år 1900 — var, at man kunne få »vand på kande«. Hvilket var kogende vand til »Madam Blå« og de medbragte kaffebonner. En kande kogende vand for 5 øre, og siden har det udviklet sig til den skovkro, som mange mennesker har lært at holde af.

Hvem ejer Moesgård Skovmølle?

Det gør det støt voksende forhistoriske museum på Moesgård. Da den sidste godsejer Dahl for en lille snes år siden besluttede sig til at sælge sin store ejendom, overgik den til et nystiftet interessentskab, der med stiftamtmand H. G. Lorentzen som formand besluttede, at Moesgård med alle omliggende bygninger samt park og skov skulle være en gave til professor Glob, der dengang med sit alt for trangt indrettede museum residerede inde i Århus. Alt under forudsætning af, at de nødvendige midler til restaureringer og ombygninger osv. kunne fremskaffes som statsbevillinger. Og det kunne de.

Med i gaven fulgte Moesgård Skovmølle. Til alles glæde og tilfredshed.

Nå, jeg tror, jeg vil en tur ned i møllen og høre, hvad Hans Peter har at brokke sig over i dag.

Tingskov Kro og Købmandshandel

Fortalt af Anna Enggaard

Bearbejdet af Gerda Reppke

Tingskoven ligger omtrent midt i Ning herred, og navnet tyder på, at et gammelt herredsting har haft sæde her. En sten i skoven kaldes »Tingstenen«, men tingfolkene har nok en tid kunnet komme i hus under deres forhandlinger. I 1740 skal et tinghus være flyttet til Marselisborg, og det har vel været afslutningen på de boende — bøndernes — eget retterting. Lidt nord for skoven i sogneskillet mellem Holme-Tranbjerg, Mårslet og Tiset sogne ligger en bakke, kaldet »Galbak« eller Galgebakken. Antagelig har dette været retterstedet — og når de vejfarende gjorde holdt ved skoven for at raste og give hestene et velfortjent hvil, kunne de fra skovkanten under »Brændevinsbøgen« betragte højen og til tider se en dinglende krop i galgetræet.

Der har ikke været boliger eller gårde nær vejen — den gamle Horsens Landevej — før først i foregående århundrede. Men i 1842 fik Mikkel Poulsen bevilling til at drive gæstgiveri i sin gård. Den lå på den vestre side af landevejen og findes endnu som Tingskovgård. Senere blev der overfor bygget en ny kro, vistnok i 1878—79, efter fotografier fra

den tid var den opført af rødsten med bindingsværk. Der var rejsestald med to gennemkørselsporte, således som der også havde været i bygningerne overfor. Mikkel Poulsen solgte sin virksomhed — der var også høkerhandel i bygningen — til Ole Rasmussen, som i 1885 afhændede den til Peder Pedersen Skovsgaard, fru Anna Enggaards far.

P. P. Skovsgaard var født i Randlev 6.1.1843. Han blev møllersvend og arbejdede i Vester Mølle ved Skanderborg sø og i Århus Mølle hos den kendte møller Weis. Det sidste sted var han i 7 år, og her traf han sin tilkommende kone, Margrethe Hansen, f. 12.9.1849 i Mundelstrup. Hun var i 4 år henholdsvis kokke- og stuepige i møllen.

Efter giftermålet kom P. P. Skovsgaard som møllersvend til True Mølle. Senere flyttede den voksende familie til Tilst, og her arbejdede Skovsgaard om natten med at passe maskinerne på Mundelstrup Gødningfabrik.

Det næste skridt på vejen til den senere livsgerning var oprettelsen af en lille høkerbutik i Tilst, og her samlede ægteparret ved flid og sparsommelighed

så meget sammen, at de i 1885 kunne købe Tingskov Kro og Høkerhandel.

Det var altså kro nummer to, der lå øst for landevejen, som i 1870 var blevet rettet ud og forbedret. Før denne tid slog vejen et stort s-formet sving ind gennem skoven og kom på den måde ind foran den første kro på vestsiden af vejen.

Da Margrethe og P. P. Skovsgaard med de 6 børn kom til Tingskov Kro, lå den lange bindingsværksbygning inde i skovkanten. Uden om skoven lå en del mindre landbrug og huse uden jord. Området er lige grænsen af Ingerslev, Testrup, Østerby og Ravnholt bymarker.

Der var nok at tage fat på for den unge familie. P. P. Skovsgaard havde i første omgang ikke råd til at købe mere end lige den jord, der hørte til — godt en skæppe. Men med i handelen fulgte: »en Decimalvægt med Lodder, et Komfur, 3 Kakkelovne, tilkommende Ret til Krohold, forsaavidt samme kan være Gjenstand for Overdragelse, forskellige Maal, en Hest, et Sæt Seletøj, en Vogn, to Senge, forskellige Borde og Bænke til Salen, tre smaa malede Borde, tolv Stole og endelig den i Skoven værende Dansesalon med Tilbehør, hvorunder Borde, Bænke m. m.« (Skødet 22. sept. 1885).

Fru Enggaard fortæller: »Dansestraden lå på den vestre side af landevejen ovre ved den gamle kro. Her dansede de om sommeren og om vinteren naturligvis i salen i den ene ende af stuehuset. Så købte far nogle år senere skoven på samme side som kroen, der ryddede han og anlagde stor have med plæner

og lysthuse til servering. Far satte også dejlige faste bænke op hele vejen rundt i haven og også inde i skoven. Sammen med skoven købte far et par tønder land, så de kunne holde et par køer og nogle grise. I 1891 byggede far den store dansesal omme i haven. Han havde i Skanderborg set sådan en pavillon. Den tegning syntes han godt om, og han talte da med vor nabo »Snedker-Anders« om det. Han mente nok at han kunne bygge den, skønt den var meget vanskelig i konstruktionen. Kort efter blev keglebanen opført.«

Det ser altså ud til, at P. P. Skovsgaard har haft held med sig i de første år, men han havde også en dygtig kone. Margrethe Skovsgaard stod for køkkenet og sørgede for de gæster, der besøgte kroen.

Nu var det jo sådan, at den første kongelige bevilling, som Skovsgaard fik i maj 1885, udtrykkelig kun gav tilladelse til »Gjæstgiveri (Krohold) — og de Rejsende med fornødne Logementer samt Spise- og Drikkevarer til Nødtørftighed og for en billig Betaling betjene, paa Vilkaar:

1. at der ikke ifølge denne bevilling, under sammes Forbrydelse og Straf for uberettiget Næringsbrug, skal være Gjæstgiveren tilladt at beværte Andre end Rejsende.
2. at Gjæstgiveriet, saalænge samme vedbliver, saavel som den dertil hørende Rejsestald, stedse holdes i en saadan Stand, som vor Indenrigsminister anser forsvarlig med Hensyn til de Rejsendes Tarv, Egnens Brug og Tidens Fordringer.«

Peder Pedersen Skovsgaard og hustru Margrethe, f. Hansen.

De rejsende kunne være handlende, der i egen eller lejet vogn kørte ad landevejen. Det var handelsrejsende, som kom med vareprøver og skulle have logi for en nat eller to, — og det kunne være vagabonder — »bissere« — som blev henvist til svendekammeret ved vaskehuset. De »pæne« rejsende fik værelser i kroen efter at være vartet op med mad og drikke af fru Skovsgaard og hendes piger.

Men det var indtil henimod århundredskiftet ikke tilladt at servere for egnens folk. Dette forhold ændrede sig, og Tingskov Kro blev et meget yndet udflugtssted for både folk fra egnen og for mennesker fra Århus, som gerne ville ud og nyde den friske natur — og den gode mad.

Skovsgaard måtte naturligvis også have næringsbrev til landhandelen, høkerforretningen, som det dengang hed.

Der var ret store begrænsninger for, hvad en høker på landet måtte handle med — mest af hensyn til den forret købmænd og handlende i købstaden havde haft gennem lang tid. Det næringsbrev, som Skovsgaard fik i 1885 var meget specificeret med tydelig opgørelse over, hvad han måtte have i sin butik. Fortrinsvis var det tilladt at handle med naturalieprodukter af landbrug, kreaturhold, havedyrkning og fiskeri — »selv om disse produkter have modtaget nogen bearbejdelse, når denne ikke ligger udenfor grænsen for landbo- og husflid«. Det var også tilladt at handle med indførte varer, som kaffe, the og tobak, men det skulle være indkøbt i »Riget« og måtte kun forhandles i små mængder.

Denne høkerhandel blomstrede op under Skovsgaards flid og sans for handel. Da han i 1904 fik næringsbrevet udvi-

det efter den nye lov, havde han allerede måttet bygge huset om.

»Vi fire yngste børn er født i det gamle hus, for far byggede den første fløj om i 1900, den som blev restauration. Årstallet står ridset ind i en af stenene; det var gode, fine sten fra det nærliggende Testrup Teglværk — de er lige så pæne endnu. Så flyttede vi købmandsforretningen herop, mens den sydligste del af bygningen blev fornyet. Mor havde køkken i damegarderoben, og forretningen var i det, vi kaldte den grønne stue — herfra blev der så drevet købmandshandel. Der var yderligere en stor sal bagved og en dansesal, så der kunne drives restauration alligevel. Da den sydligste del var færdig, kunne de flytte tilbage i den nye butik, og mor kunne tage det nye restaurationskøkken i brug. Her var et komfur på hver side af skorstenen, et rigtig stort et — jeg har aldrig set så stor en ovn som den. Her blev de stegte kyllinger pakket ned, når der var mange gæster.«

Margrethe og P. P. Skovsgaard havde en stor rigdom — deres børneflokk. De kom tidligt til at hjælpe til — de store døtre hjalp i køkken og restauration og sønnerne stod bag disken i forretningen. Efterhånden blev der et betydeligt grovvarer salg til gårdene i Østerby, Ingerslev, Testrup og Ravnholt. Her var ganske vist også kolonialhandeler, men Skovsgaard havde den største del af foderstofhandelen i lang tid.

Det hvide pakhuis blev bygget i 1904 —5. Det blev bygget skævt fordi pladsen skulle udnyttes lige til skelgrøften, og man fik lov at bygge på amtets grund, så

landmændene kunne køre til den store slidske med vognene. Rejsestalden blev også udvidet, og købmanden måtte købe jord, 9 tdr. land af sin nabo, for at kunne holde to store heste og en voksen karl.

Varerne blev i de første år hentet af Skovsgaard selv med hest og vogn hos de store firmaer i Århus, men da grovvarerne og foderstofferne kom til, kunne han ikke overkomme det alene længere. Indtil banen i Tranbjerg kom, havde han forskellige vognmænd til at bringe de store læs, derefter kunne en karl eller kusk hurtigere få varerne hjem fra stationen.

»Foruden far var der altid to af mine brødre bag disken. Vi havde også en karl, der kørte med hestene, når der skulle tømmes banevogne i Tranbjerg, og hvis der skulle kastes korn på lageret.

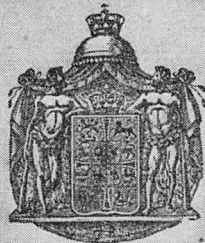
Vi yngre børn kunne gøre en masse nytte, vi kunne løbe med telefonbud, vi kunne hente ordrer hjem, f. eks. hentede vi kontrabøger i Østerby dagen før, der blev kørt varetur. Et arbejde, vi ikke var særlig glade for, var at rydde op i haven, når der havde været gæster om søndagen. Far tålte ikke, at det flød med papir og æggeskaller efter gæsterne«.

Butikken lukkede op klokken 6 om morgenen, og der var åbent til ved tiden om aftenen. Der skulle altid være nogen til at ekspedere både bag disken og i pakhuset. Men der var jo sønner nok i huset, og når der var gæster eller fest i kroen, serverede de dér om aftenen, når den værste travlhed var overstået. Det var ærlig, trofast og næsten gratis arbejdskraft. Når der ikke var

7. 376-1886
K. K. 1886 No 315

W. Georg 11/16

5813

Vi Christian den Niende, af Guds Naade Konge til Danmark, de Venders og Gothers, Hertug til Slesvig, Holsteen, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenburg,

Gjøre vitteligt: At Vi efter herom allerunderdanigst gjort Ansøgning og Begjæring
allernaadigst have bevilget og tilladt, saa og hermed bevilge og tillade, at *Peder Peder*
ein Skovgaard nuva i den forn tilfornede *Tring*
skov i *Thiset* *Bygn* under *Carlsens* *Grund*
mel *Watt* *Lund* *Norejylland* *Lund*

Gjæstgiveri (Krohold) og de Rejsende med fornødne Logementer samt Spise- og Drikke-
varer til Nødtorftighed og for en billig Betaling beljene, paa Bilkar:

- 1) at det ikke ifølge denne Bevilling, under fammes Forbrydelse og videre Straf for
uberettiget Næringsbrug, skal være Gjæstgiveren tilladt at beværte Andre end
Rejsende;

- 2) at Gjæstgiveriet, saalænge samme vedbliver, saavel som den dertil hørende

noget at lave i butikken om aftenen, udnyttede familien tiden med husflid og nødvendigt reparationsarbejde. »Vore træsko blev beslået, de store skulle have jernringe, men jeg fik lov at få læderbeslag, dem lavede far selv af gamle træskostøvleskafter. Når han havde tid, flettede han stolesæder til restaurationen. Vi kaldte dem rørsæder, de var så kønne. Jeg ved ikke, hvad materialet var af, det var en slags flækkede rør, og far flettede både til nogle tomands sofaer og til stole. De møbler findes ikke mere, desværre.

Vi børn var mest glade for arbejdet i butikken — kroen holdt vi ikke så meget af. Da mors helbred begyndte at svinge, forpagtedes kroen ud, det var i 1906. Jeg hjalp til med at servere, når der var travlt.

Først var der en forpagter, der hed N. R. Nielsen, som efter 5 års forløb købte Ny Solbjerg Kro. Min store søster Katrine og hendes mand Morten Skjødt Mortensen fik kroen i forpagtning i 14 år, og så blomstrede den rigtigt op.

Jeg kom til at hjælpe i butikken, og det var jeg glad for. Mine brødre kom efterhånden hjemmefra, de skulle på handelsskoler og være soldat, og jeg som den yngste blev hjemme længst. Jeg havde jo, fra jeg var lille, været med til lidt af hvert. I kælderen lå de store ankre og tønder med petroleum »Stenolie«, og det kunne vi små udmærket sidde og tappe af og sætte etiketter på — senere fik vi en petroleumstank. Ølflasker kunne vi børn også ordne, øllet fik vi i ankre fra Ravnholt Bryggeri. Vi havde en propmaskine, som vi kunne

betjene, det var et gammelt remedie. Der skulle naturligvis fine etiketter på, før flaskerne gik op i handelen.

Som nævnt kørte vi vareture ud en gang om ugen, men når landmændene kom for at hente foderstoffer, havde de som regel en kurv med til husholdningen, som vi skulle skynde os at ekspedere. Det var jo ikke som nu, alting skulle vejes af og måles. Det var dengang, vi gik over til gram og kilo. Vi yngste havde lært det i skolen, men far skulle omstilles fra gl. mål og vægt. Det kunne være svært, når de store gårde skulle have 10 pund margarine ad gangen, og det skulle op af de store baller med en stor smørske. Så var det sandelig med at få klumpen til at hænge sammen, til den kom op på vægten. Den skulle så klappes sammen, så den blev pæn firkantet. Ja, grøn sæbe, det var næsten værre. — The fik vi hjem i store ægte kinesiske baller, derfra skulle de så pakkes i større og mindre poser med en rød oblat som lukke. Søm solgte vi af i stykkevis, dem havde vi i pakker på loftet — jeg kan huske, at da vi byggede, skulle mine brødre samle de søm op, der blev spildt — det syntes de nu var alt for galt, men far tog det hele med. Under disken stod der to store ankre ved siden af hinanden, et med eddike og et med brændevin. Det var jo en selvfølge, at man havde brændevin i huset. Enhver mand skulle have sin snaps i de dage, men da brændevinen steg fra 21 øre til 27 øre for en helflaske, sagde flere, at nu blev det for galt, nu ville de holde — men det mærkedes dog ikke, før prisen gik op i et par kroner.

Handelsmanden Falling-Sørensen, der rejste i piber, knive o.s.v., med sit køretøj uden for Tingskov Kro. I døren P. P. Skovsgaard. Ca. 1910.

Det var en blandet landhandel. Vi havde foruden de almindelige kolonialvarer islandske fårelår, lammerullepølse, spegesild, klipfisk, amerikansk flæsk, der var meget tykt, og dansk, som vi selv saltede ned. Yderligere var der spegepølser, servelatpølser, kørepiske, slagvol og åleskind til plejle, egestokke og piber. I udhuset havde vi tønder med tjære, karbolinium, kul, koks, sand og hønseskaller. I kælderen var der reoler til vinflasker, i et andet rum lå på svære bukke tønder med tran og fernis — også til aftapning. Det var noget ulykkeligt noget, når man skulle stå og måle fernis af i en flaske med snæver hals, og så skulle der for fem øre tørrelse i også. Lige sådan med hårolie, det havde vi i

en stor flaske, og derfra skulle der så hældes i en lille flaske, som kunderne kom med — det var også for fem øre.

Vi solgte naturligvis også reb til køtøjr, ligeledes redskaber, spader, grebe og hakkejern samt økser, for folk skovede selv. Engang havde vi en kommis fra Sjælland, han kunne ikke altid forstå det jyske sprog. En dag kom en kone og bad om en »lime«. Det kunne han ikke finde ud af, jeg måtte hjælpe ham, det var en stiv kost, så var det klaret.

Vi havde også lidt knapper, bændler og bånd, men ikke egentlig manufaktur. Derimod træsko og kludesko med gummisåler. Fars kaffe var berømt. Han havde sin egen blanding, der var ægte mokka i, men hvad den ellers indeholdt

var en dyb hemmelighed, som jeg først blev indviet i, da jeg blev voksen og havde været nogle år i butikken. Der var ni sorter i den, og det var morsomt at se, når kaffegrosserereren kom, for de mest elendige ormstukne bønner var tit de allerfineste. De sad så og lugtede til bønnerne, og når indkøbet var gjort, blandede vi dem selv. Vi fik dem rå hjem i sække og blandede efter vægten oppe på loftet. De blev så fyldt på store kaffedåser, og far tog selv til Århus med dem for at få dem brændt — det var han striks med — kaffebønnerne skulle brændes helt nøjagtigt, ikke for meget og ikke for lidt.

Når far var i Århus, fik jeg som barn sommetider lov til at komme med, og vi gik så rundt til de forskellige grossererere, som far handlede med, for at gøre op.

Vi havde for det meste en fast arbejdsmand til hjælp på det store kornlager. Vi havde foruden korn, som far fik malet i Ingerslev Mølle, soyakager, jordnøddekager og bomuldsfrøkager. Dem fik vi hele hjem, og en del af dem sad vi selv og knuste på lageret, men nogen af kunderne tog dem hele hjem og knuste dem selv.

I husene omkring skoven boede dengang mange, som arbejdede på Testrup Teglværk. Det var en god — og den eneste sikre — arbejdsplads for de mange ofte børnerige familier i nærheden, og det gav god omsætning til vor forretning. De arbejdede i tolv timer dengang og kom ind ved sekstiden om aftenen efter varer, når de skulle hjem til konen, som passede det lille sted og

børnene. De skulle have lidt til en enkelt gris og majs til hønsene. Jeg havde tit ondt af dem, det var et så slidsomt liv, de førte — og mange gange, hvis de havde uheld med grisen eller med en ko, om de ellers havde sådan en, så kunne det knibe med at betale, hvad de skyldte. Så kom de til far og bad om henstand — det var gerne søndag formiddag, og når de havde snakket lidt om det, fik de som regel en ordning på en eller anden måde, hvis far kunne mærke, at de var redelige. Men der var enkelte, kan jeg huske, der ikke havde orden i sagerne og ikke ville betale, så sagde far til sidst: »Nu får du ikke mere på kredit, men rugbrød og petroleum må I ikke nægte dem, for konen skal have brød til børnene, og petroleum skal hun have til sin flagermuslygte i stalden«.

På billeder af kroen og købmandsforretningen ses, at der ikke var butiksruder i forretningen, men ganske almindelige stuevinduer. Herfra har man dog nok kunnet se, hvad der kom forbi på vejen. Post-Niels kørte fra Hvilsted til Århus med dagvogn, og han kørte ind og fik besked fra egnens folk om mindre ærinder, han skulle forrette i Århus, recepter f. eks.

Post-Hans fra Tranbjerg så ind hver dag på sin tur. Han fik sin smurte mad og øl eller mælk, som folkene i butikken, og han gjorde købmanden en tjeneste ved at tage prislister på foderstoffer med ud til kunderne en gang ugentlig.

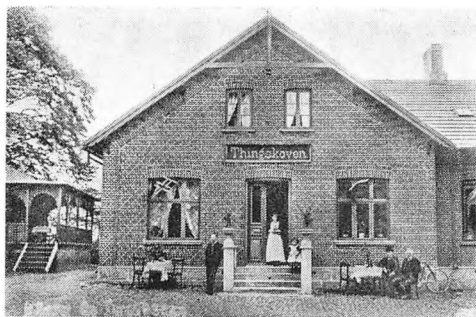
»Juleaftensdag bagte mor æbleskiver, som alle, der kom i butikken, skulle smage. Mændene fik nok en bitter eller

snavs, somme tider fik de også klejner. De gamle koner var glade for en stump kandis, og mændene skulle have »kannastertobak« med hjem til deres lange piber.«

Foruden pigerne havde fru Skovsgaard et par koner, der kom og hjalp, når der var travlt. »Kokkestine« var rigtig kogekone, hun boede i nærheden, men Hanne ved kirken var en lige så trofast hjælper, når der skulle vaskes store gulve eller vaskes storvask. Desuden strikkede hun strømper til hele familien, og når hun gik til og fra sit hjem ved Tiset Kirke, havde hun strikkestrompen i gang hele vejen. »Vi var så glade for hende, hun var så sød og morsom og havde altid en god historie at fortælle — ikke sladder.

Det var en god, men travl tid i købmandsforretningen. Under første verdenskrig havde vi rationering, det gav meget bryderi, for der var sådan nogle mærkelige værdier, f. eks. på mel. Det var ikke 250 gram, men 230, og folk kunne ikke forstå, at de ikke kunne få 2 pund — det blev man jo længe ved med at sige — for 4 mærker, men det kunne ikke gå.

Mine forældre havde guldbryllup den 14. marts 1921. Det var en mandag, men da skulle der jo arbejdes, så vi børn, som kunne, var hjemme om søndagen og holdt fest for mor og far. Men mandag

Tingskov Kro.

morgen stillede der en deputation med folk fra Ingerslev, Ravnholt, Tiset og Testrup og overrakte guldrudeparret et sølvbæger med inskription, det var far meget lykkelig for. Det var en hædersgave, og det blev holdt i ære. »Har du nu husket at pudse sølvbægeret?« spurgte far mig til jul, de sidste år han levede.

Efter at min yngste bror og jeg var rejst hjemmefra, blev min far hurtigt ked af fremmede kommisser. Han overtalte da min broder Valdemar til at træde ind i forretningen og ved hans dygtige hjælp gik virksomheden støt fremad. Efter min mors død overtog han det hele, købmandsforretningen, landbruget og kroen, som stadig var forpagtet ud.«

P. P. Skovsgaard døde 27.3. 1926, og Margrethe Skovsgaard overlevede ham i 7 år og døde 8.5. 1933.

Mundelstrupgård som herresæde

Af Niels Nielsen

Når man fra Århus færdes ad Viborg landevej og har passeret viadukten ved Mundelstrup station, drejer en vej til venstre ud for Mundelstrup Møllegård, den fører til Borum. Følger man denne et lille stykke, kommer man til Rødkærvej, der forbinder Mundelstrup by med Borumvejen, og der begynder Mundelstrupgårds jorder til venstre for vejen. Først kommer den ret store park og efter den lille lavning gårdens bygninger. Ser man i dag gården fra Borumvejen, virker den nærmest som andre tilsvarende gårde i nærheden, bortset fra den ret store park, og forholdsvis store beboelse, og dog er der ikke forløbet mere end ca. 70 år, siden forholdene var helt anderledes på gården, og når jeg skal forsøge at give et lille billede af Mundelstrupgård og dens beboere i perioden fra ca. 1875 til 1907, må beretningen baseres på, hvad min far har fortalt mig, og hvad jeg selv oplevede i halvfemserne og til 1907. Kunne jeg samtidig riste en lille minderune for baronen, der ejede gården, gør jeg det med glæde, da jeg står i stor personlig gæld til ham, idet han bekostede hele min skolegang i Hinnerup Realskole med afsluttende præliminæreksamen i 1905.

Gårdens areal var dengang betydeligt større end i dag, idet den, så vidt jeg husker, havde et areal på ca. 225 tdr. land ager, og dertil kom Borum Vindskov på ca. 85 tdr. land, som baronen havde købt af lensgreve Mogens Frijs, Frijsenborg.

Mundelstrupgård ejedes i den førnævnte periode af kammerherre, lensbaron C. F. A. Juul-Rysensteen, der stammede fra godset Lundbæk ved Nibe, men da baronen, der var cand. polit, hurtigt kom ind i dansk politik, blev Mundelstrupgård købt fordi forbindelsen ind til København var lettere fra Århus end fra Nibe. Baronet hørte til det gamle højre fra Estrups tid og var en af de 12 kongevalgte landstingsmænd, der var valgt på livstid; han blev senere trafikminister i det sidste højreministerium, ministeriet Sehested, Broholm.

Oprindelig var meningen vistnok, at gården skulle være fast tilholdssted, når rigsdagsarbejdet tillod det, men det forandredes senere, da baronen ikke kunne enes med de lokale skattemyndigheder, så det endte med, at familien lejede lejlighed i København og kun boede fast på Mundelstrupgård i 2 mdr. 29 dage — den tilladte tidsbegrænsning — men

Lensbaron C. F. A. Juul-Rysensteen og hustru med tre døtre på Mundelstrupgårds havetrappe, ca. 1895.

i disse ca. 3 måneder, der altid var om sommeren, var hele familien med folkehold og gæster samlet på gården, og da var der liv på Mundelstrupgård.

Baronen var gift 2 gange, og med sin første kone havde han 3 døtre: Vibeke, Bodil og Inge, men ingen sønner, medens det sidste ægteskab var barnløst. Den ældste af døtrene, Vibeke, blev gift med baron Holger Guldencrone fra Vilhelmsborg, der overtog Lundbæk i forpagtning. Bodil blev gift med cand. jur. Sophus Buchwald, der gik embedsvejen og endte som stiftamtmand i Viborg, medens den yngste, Inge, blev gift med cand. jur. Arnold Harhoff, der nedsatte sig som overretssagfører i København.

Som jeg før bemærkede, var der liv på Mundelstrupgård de 3 sommermåneder, baronen boede på gården. Der var mange gæster, mest unge fra København, deriblandt de 2 senere svigersøner Buchwald og Harhoff. Fra Århus husker jeg kun general Leschlys datter og fra den nærmeste omegn godsejer Bülow's børn fra Ristrup. De foretog forskellige udflugter og benyttede også flittigt en i parken anlagt keglebane. Ofte kom der bud til far om aftenen med forespørgsel om, hvordan vejret blev næste dag. Den nævnte keglebane havde for øvrigt sin egen historie, idet der var blevet et beløb på 500 kr. tilovers fra et forsikringsbeløb på en brændt bygning,

og da baronen ikke ville have pengene udbetalt kontant, blev de altså sat i en keglebane.

Store middagsselskaber holdt man sjældent; engang imellem skete det, at den nærmeste omegns honoratiores blev indbudt, men de største selskabelige opbud var dog, når den senere kong Christian den Tiende var gæst. Første gang han besøgte baron Juul-Rysensteens var som helt ung prins. Det var før, jeg kan huske, men jeg har tænkt mig, at det muligvis har været under hans periode som soldat i Århus eller Randers. Derimod husker jeg tydeligt hans andet besøg, der må have fundet sted kort efter giftermålet med prinsesse Alexandrine. Hele omegnen havde fået tilladelse til at komme ind i parken, og jeg husker, at jeg stod ved siden af far nede på græsplænen, da baronessen, der spadserede sammen med prinsessen på en af gangene, vinkede ad far, der så måtte over og hilse på prinsessen, idet baronessen præsenterede far som »min mands højre hånd«. Der var i anledning af besøget rejst flagallé langs ruten og æresport, hvor Mundelstrupgårds park begynder, ligesom et orkester fra Århus medvirkede.

Far har fortalt mig, at baronen først havde henvendt sig til sognefogeden i Mundelstrup, for at få ham til at sige et par pæne velkomstord, når køretøjet standsede ved æresporten, men han turde ikke påtage sig hvervet og foreslog at baronen i stedet henvendte sig til Bjørnbak i Kvottrup, hvilket vistnok så skete. Under besøget havde prinsen indridset sit navnetræk i en af vinduesruderne, og

dagen efter havde baronen jo formanet stuepigerne om at passe godt på den rude, men det var vistnok en af de første, der gik i stykker.

Gennem parken gik en lavning der adskilte den »gamle« have fra den »ny« have, der var anlagt, efter at baronen havde overtaget gården. For enden af denne lavning var der en lille dam, hvorfra der var drænet ned i marken. Jeg har ofte tænkt på, om de nøkkeroser, som jeg på gyngende grund havde fisket op i Hvinning Mose til udplantning i dammen med en sten bundet til roden, kom til at gro, ligesom jeg også ofte har tænkt på, om vinbjergsneglene endnu findes i den førømtalte lavning, der havde lidt fugtig bund. Såvidt jeg husker var sneglene indført fra Broholm på Fyn.

Mens jeg nu er i nærheden af dammen, rinder der mig et ubehageligt minde i hu, forresten det eneste ubehagelige jeg har fra Mundelstrupgård. Ikke langt fra dammen var der i læbæltet i den »nye« have plantet nogle storfrugtede hasselnødder, og hvordan det var gået til, husker jeg ikke, men min lidt yngre bror og jeg var da kommen sammen med nogle andre drenge ind til nøddebuskene, og det må jo ikke have gået helt stille af, for pludselig var der en, som råbte: »Hvem der?«. Vi drenge forsvandt som dug for solen, men jeg var godt klar over, at det var baronen, der havde råbt. Nå, men baronen havde jo så spurgt far, om han troede, at min bror og jeg havde været med, og så kom vi i forhør og måtte tilstå. Far var striks, så ordren lød på straks at gå ned

Lensbaron C. F. A. Juul-Rysensteen.

og bede baronen om forladelse. Jeg glemmer aldrig den triste vandring, vi to småpurke måtte igennem, jorden blev grundig undersøgt, for hvert skridt vi tog, og jeg ser endnu tydelig baronen komme nede fra haven, da vi traf ham. Og så skete der ikke andet, end at vi fik et lille klap på kinden, og så var den sag klar. Jo, baronen var god nok.

Min far kom til Mundelstrupgård 1884, for øvrigt samtidig med lærerinden, frøken Petersen. »Pees«, som hun i daglig tale blev kaldt. Men medens frk. Petersen rejste, da de unge baronessers skolegang var forbi, forblev far på Mundelstrupgård i 23 år lige til baronens død i 1907, først som forvalter og senere som bestyrer, da havde han hele driften af gården og skoven under sig. Der var gode rolige arbejdsforhold på gården i denne periode, ligesom samarbejdet mellem baronen og far var udmærket. Far har fortalt mig, at baron Juul-Rysensteen

bekostede en rejse til den store håndværks- og industriudstilling i København i 1888. Far rejste sammen med en bogholder, der var ansat på gødningsfabrikken, der dengang var beliggende ved Mundelstrup station. Da de havde været derovre et par dage, spurgte far makkeren: »Hvordan har du det med »portemoniksen«. »Ja, jeg har ikke flere penge«, svarede han. »Så tror jeg, at vi hellere må se at finde hjemad igen,« sluttede far.

Hvad selve driften af gården angår, da må den vist betegnes som ret almindelig efter den tids landbrug, måske med mindre forsøg i moderne retning. Det var jo i halvfemserne, at man i landbruget begyndte at dyrke roer, og jeg synes at kunne mindes, at der var sået nogle få rækker på kamme — to plovfurer kastet mod hinanden og frøet sået på toppen af kammen. Til at begynde med såede man frøet med hånden og senere med en lille maskine, man skubbede foran sig; da planterne kom op, blev de udtyndet med hænderne. Samtidig blev kammene tildels udjævnet. Det var turnips, man såede i begyndelsen, men tørstofprocenten var lav og vandprocenten høj. Eftersom avlen var meget arbejdskrævende, var der mange landmænd, der skønnede, at vand havde de nok af i forvejen, så der gik lang tid, inden det blev almindeligt med roedyrkingen; men den sejrede dog til sidst til afløsning af brakmarken. Der oparbejdedes roestammer af betydelig større kvalitet og opfandtes redskaber, der i højere grad kunne lette arbejdet.

Jeg kan ikke mindes at have set et kreatur ude på marken på Mundelstrupgård, så besætningen må jo have været staldfodret hele året igennem.

Far har fortalt, at der først efter hans ankomst til Mundelstrupgård blev anskaffet en tærskemaskine, der blev trukket af 2 heste, som langsomt gik rundt i cirkel uden for laden, idet de trak udvekslingshjulene til tærskemaskinen gennem en lang trækbom. Høsten på gården blev også forenklet meget, da der blev anskaffet en aflægger, d. v. s. en høstmaskine med fire vinger og hvoraf den ene regelmæssigt — via et bræt — lagde negene uden for skåret, så man kunne høste kornet uanset opbindingen.

Tidligere var alt kornet blevet høstet af karle og daglejere med le. Hver høstkarl havde en kone efter sig til at binde op, efter at hun med en »krat« havde samlet kornet til et neg. For høstkarlene gjaldt det om at lægge kornet så pænt som muligt for høstkonen, men lige dygtige var de jo ikke. Det var et varmt arbejde, så høstkarlene havde store stråhatte på hovedet til beskyttelse mod solen, men ellers havde de kun skjorte og bukser på. Høstkonerne havde »kyse«, der dækkede hele hovedet og bandtes under hagen med bånd, og på armene havde de løse høstærmer, der sluttede stramt om håndleddet og var bundet fast på overarmen med bånd. Når der høstedes, skulle der også drikke til, og det var vistnok altid hjemmebrygget øl, som opbevaredes i et lille ølanker, der lå ned på siden, og hvori der på midten fandtes et hul og en fastgjort bliktud.

Man kunne så fatte med begge hænder om ankerets ender og drikke af bliktud. Ankeret var fælles for alle høstfolkene. Endvidere havde høstfolkene mad i en »skræp« eller »skræppe« — en oval trækasse med løst låg, der kunne presses ned, så det sluttede tæt til kassen. Når kornet var mejet, skulle alle høstkarlene hen og stille op på geled foran hoveddøren og stryge leen — mon det ikke hed »stryge for kål« — og så kom baronen ud og skænkede en dram til hver enkelt.

Til det sidste læs korn, som blev kørt hjem, var der fremstillet en »høstkone«, d. v. s. et stort neg, der var udklædt som en rigtig høstkone, og som anbragtes stående på læsset. Når høsten var helt forbi blev der holdt et stort høstgilde med dans for alle på gården, ligesom de unge på gårdene i Mundelstrup blev inviteret. Det foregik på kornmagasinet, som nu var tomt og udmærket egnede sig til dans uden om en skorsten. To musikere fra omegnen leverede musikken, og ind imellem blev der serveret punch. Baronesserne Bodil og Inge deltog også i festen et par timer.

Far kunne fortælle mange historier fra den lange periode, han var ansat på Mundelstrupgård, dog vil det føre for vidt at komme ind på ret mange af dem; men jeg har da kunnet forstå på ham, at økonomien de første år, han var der, ikke var alt for god. Der skulle vist ret ofte sælges en ko, når baronen skulle til København, så der til sidst ikke var mere end syv køer tilbage. Imidlertid døde baronens far på Lundbæk, og da blev der rettet op på økonomien.

Det normalt folkehold på Mundelstrupgård omkring århundredskiftet. Siddende som nummer to fra venstre ses Niels Nielsens far og lillebror.

En enkelt lille episode, som fandt sted langt senere, belyser de bedre tider. Far og en slagter var i handel om en ko, men kunne ikke enes om de sidste 10 kroner. Så foreslog slagteren, at de kunne da høre, hvad baronen mente, hvilket far syntes var unødvendigt, men det endte med, at de væddede en flaske portvin på, om baronen ville omstøde fars standpunkt. Da de kom op på baronens kontor, sagde han: »Det må vist være hårdt, siden jeg skal blandes ind i handelen«. Da slagteren havde forstået at beklage sig tilstrækkeligt, syntes baronen alligevel, at han skulle slippe for de 10 kroner. At far fik portvinen refunderet af

baronen, da han havde beklaget sig over det tabte væddemål, er en selvfølge.

En lille historie fra baronens tid som trafikminister har far fortalt mig. En dag baronen opholdt sig på en af Nordbanens stationer uden for København, spurgte han den vagthavende trafikassistent om, hvornår det næste tog gik til København. »Det kan De jo se henne på tavlen,« svarede assistenten.» Tak, De skal høre fra mig i morgen,« sagde baronen. Assistenten blev omgående forflyttet til en lille nordjysk landstation (vistnok Sparkær). En tid senere rejste skovrider Schrøder, Vilhelmsborg, der havde opsynet med Borum Vindskov for

baronen, i kupé sammen med trafikassistenten fra Mundelstrup station mod Århus, da assistenten spurgte Schrøder, om han ikke vidste, hvor hans arvefjende baron J-R boede. »Jeg behøver ikke at spørge om, hvem De er, for her på egnen har man kun godt at sige om baronen,« svarede Schrøder.

Far var, efterhånden som tiden gik, blevet ret fyldig, så han på et vist tidspunkt kunne passe tøj med baronen. Det kunne da hænde, når baronens tøj hang på snore i gården til udluftning, og baronen og far mødtes, at førstnævnte sagde: »Nå, Simon hvilket sæt skal det være«. Faktum er, at mor havde en masse fint tøj liggende til omsyning til os drenge. Jeg husker, at jeg, da jeg skulle til København og læse videre, fik et kjolesæt syet af en af baronens diplomatfrakker, det var jo kvalitet. Jeg boede for øvrigt hos Bodil og Buchwald de første 14 dage derovre, indtil vi fandt et værelse.

Til Borum Vindskov kom der undertiden strejfer af rådyr, antagelig fra Frijsenborgskovene, og når skovfogeden opdagede det, blev der foranstaltet jagt på dem. Det var vist proprietær Staggemeyer fra Kærbygård og den unge Johannes Friis på Lyngbygård, der blev sendt bud efter, da baronen ikke selv var jæger; og vi drenge var klappere. Jeg har endnu et gevir hængende af en buk, der er skudt i Borum Vindskov.

Mellem skoven og Mundelstrupgårds mark lå Borum Stormose. Den er ramme om nogle af mine skønneste minder fra drenge- og ungdomsårene. Jeg har fisket, lige siden jeg var dreng, og når mosen

Niels Nielsen som ung.

om vinteren til dels var oversvømmet, flyttedes der også undertiden om på gedderne. Om foråret når vandstanden begyndte at synke — det blev pumpet ud af mosen ved hjælp af vindmotor og snegl — skulle jeg ud og finde, hvilke grave, der var kommet gedder i til senere fangst. Det var for øvrigt også derude, jeg første gang så moderne sportsfiskeri med blink eller spinner efter gedder. Der var to eller tre lange kanaler, som var udmærket egnede til formålet, da der ingen grøde fandtes. Så vidt jeg husker, var det guldsmed Hingelberg i Århus, der praktiserede denne form for fiskeri, og som jeg selvfølgelig også ret hurtig skulle prøve. En dejlig laksespinner fra ca. 1900, som jeg forærede ham, hænger nu på grosserer Svendsens Fiskerimuseum i København.

Men mosen var interessant på flere måder, bl. a. fandtes alle vore tre insekt-

ædende planter dér, af hvilken den lille kønne vibefedt havde min særlige interesse. Nu er mosen kun en stor sø, da den under sidste verdenskrig blev udgravet og omdannet til brændsel, og dermed er denne idyl forsvundet.

Baron Juul-Rysenstein, der overlevede begge sine hustruer, døde i København i januar 1907 og er begravet i familiegravstedet på Bislev kirkegård ved Nibe. Mundelstrupgård solgtes ret hurtigt derefter til justitsråd Malling, tidligere St. Restrup, men han havde ikke gården i ret lang tid, hvorefter den overtoges af en udstykningsforening.

Baronens død bevirkede dog ikke, at forbindelsen mellem de to yngste baronesser og mine forældre blev afbrudt. De

og deres familier besøgte ofte far og mor på gården i Lisbjerg, hvortil vi var flyttet, og hver jul kom der regelmæssig en stor julepakke fra København, som mor så kvitterede for med en and eller en flæskesteg. På 50-årsdagen for fars ansættelse på Mundelstrupgård kom Bodil og Inge og overrakte far et erindringsbæger i sølv med inskription. Det var, efter at vi var flyttet til Ølsted. Sidste gang Bodil og Buchwald var her i Jylland på vej til familiegravstedet ved Nibe, besøgte de mig i Ølsted, hvor vi opfriskede gamle minder fra Mundelstrupgård.

Nu er de alle døde og navnet Juul-Rysenstein eksisterer ikke mere; kun mindet er tilbage.

Hjorddrengene i Termestrup

Af Peter Rasmussen

Hjorddrengene eller tjenestedrengene var en egen type fremfor andre drenge, dengang jeg var barn. Nogle var forældreløse, andre var fra hjem med rigtig mange børn, atter andre levede hos deres bedsteforældre eller hos en enlig bedstemor. Alderdomsunderstøttelsen var ikke rigtig almindelig endnu, skønt den blev lov 1893. De fleste kviede sig ved at forlange offentlig hjælp — det var så nyt — så hellere spinke og spare og — halvt sulte. Der var den yderste fattigdom i de hjem, hvor disse drenge var opfostret.

Tidligt måtte de ud blandt fremmede og tjene føden samt til et par træsko og et pund »tow« (uld) til strømper til vinterbrug. Sådan et par træsko skulle holde hele året, men snart var læderet revet af på den ene side, og så var det bedre at gå med dem i hænderne.

En sådan dreng havde et karlekammer, ikke rart — absolut ikke. Mørkt, skummelt med stengulv, og fugtigt var der. Der var heller ikke det allerbedste sengetøj; lyset var en staldlygte med en bette væge, der bare afgav en lysprik. Men tjenestedrengen syntes aldeles ikke, at det var sølle — tværtimod. Det var hans domæne, hans hjem, hans hele verden — når det først blev aften. Han el-

skede dette hummer, selv om det ikke var så godt og lunt som det, han kom fra, for der var der nemlig en mor eller bedstemor, som længtes efter ham. Og han var *hendes* hele verden. Der fortælles om en dreng, som var blevet soldat, havde fået en snor på ærmet, derpå nok en snor og var blevet korporal. Da bedstemoderen blev spurgt, hvad han var blevet, svarede hun: »A veét snært it, men de æ sår'n nuer som rommerål!«

For os andre hjemmefødinge var hjorddrengene næsten noget, som vi så op til på grund af deres frygtløse og hårdhuede natur. Jeg kendte bl. a. to, der begge hed Søren. En enkelt gang kom jeg inden for i den ene Sørens kammer og blev budt sæde på sengekanten. Selv tog han den eneste stol, der var, og tændte så en lang pibe fyldt med røgtobak. Cigaretter var for ringe til sådan en karl dengang. Det viste sig, at han handlede med piber af alle slags og med lommeknive — både med og uden blade. De bedste og største kaldtes »svaneknive«. Han ville tjene sådan, at han engang imellem kunne købe et stykke »bløbrød« til to øre. Både kunne han også, så det gnistrede, jeg tror, han syntes, det lettede, når modgangen og håbløsheden engang imellem kom over

Termestrup skolebørn 1899. Til venstre i billedet lærer Rasmussen og madammen. Forfatteren ses som nummer to fra venstre i bageste række.

ham. Skråtobak var han også begyndt at tygge, skipserskrå skulle det helst være, selv om det slet ikke smagte ham, men han spyttede langspyt med begge hænder i bukselommerne, for han ville nok ligne sit store forbillede — den anden Søren, der nu var 18 år.

Ordne et kobbelt køer på 18, både når de skulle ud og ind, var en egen storhed for Søren. Det fik de her fars sønner slet ikke lov til. De kunne nok være de dygtigste inden for skolens mure og degnens kæledægger, fordi de kom med fetalje, men han har uden tvivl hadet disse fars sønner og degnen. Han — degnen — havde kløet ham så eftertrykkeligt, så tit og ofte, både når han

havde skylden, og når de andre havde den. Man kunne se, at i sådanne stunder kunne både mismod, fortvivlelse og en mægtig trods komme op i ham. Så knyttede han hænderne, og alle måtte vige for hans truende holdning. Ved sådanne lejligheder var det ikke »mi husbond han er hvipgal«, men Søren selv i egen person, der var — ikke »hvipgal« — men rasende gal på alle.

Det eneste, der kunne gøre Søren lille, var, når køerne »de bejst« (bissede), d. v. s. de løb om som vilde — fuldkommen forstyrrede. Det var når oksebremserne ville stikke dem. En egen summen fra disse insekter, særlig når der var optræk til torden, var nok til den vilde

hurlumhej med kreaturerne. Intet kunne hindre dem i at fare over de store engdrag i vild forvirring imellem hinanden og ind mellem andres kreaturer. Intet nok så solidt hegn, ingen grøft, omend den var nok så bred, var i stand til at hindre dem i at forsøge at sætte over. Undertiden dundrede måske 100 dyr i vild flugt med halerne hævet højt i vejret hen over de 1000 tønder land eng, der var neden for Termestrup. Undertiden plumpede et kreatur i en af de brede, næsten bundløse grøfter eller i åen, som heller ikke var morsom at springe i, men bare der var vand nok, var redningen slet ikke så besværlig, som man skulle tro. Når sådant »bejsvejr« indtrådte, græd Søren sine modige tårer, så var han hjælpeløs trods al sin kraft og alt sit mod. Store eder flettede han sammen på den mest sindrige måde, men de hjalp i hvert fald ikke. En større aktion måtte i gang for at hjælpe dyrene op igen. Der var ingen redningskorps af nogen art dengang, men gårdene rykkede ud med et spand heste til hvert kreatur, som sad fast i mudder. Et tov eller flere lag reb blev slynget om halsen på dyret, og noget jord gravedes af grøftekanten. En dygtig kusk fik fat i tømmerne, og hestene skulle være vant til at trække sammen, ellers gik det galt. Ja, hvad kunne gå galt? Stærke skagler og en stærk hammel var naturligvis en selvfølge, men det skete, at dyret faldt tilbage i dybet igen, og det værste var, at hestene måske var blevet bange og ikke ville »tage ved« sammen. Så stod man hjælpeløs og måtte have fat i et spand, som var færdigt et andet sted, og

så begyndte man forfra. Med et spjæt kunne dyret så være oppe på det tørre, og nu var det tamt og roligt igen. Måske frøs det lidt, og mælk var der ikke noget af efter en sådan dag med »bejsvejr«.

Når man ser bort fra en sådan kalamitet, som måske 100 bissende køer kunne være, hvilket heller ikke en voksen kunne have forhindret, så vil jeg gerne fremhæve begrebet hjorddrengene. De var for manges vedkommende i besiddelse af en energi, som de selv havde fremelsket, og en arbejdsevne, som de havde fået netop som vogterdreng, fordi de i en alder af 9—10 år havde fået et ansvar ved pasningen af levende dyr. Og mange fik en forstående arbejdsgiver — måske kunne de nok få en på hovedet, når det var fortjent, men også et venskabeligt klap samme sted, når de havde gjort sig fortjent til *det*.

Der kan ikke være tvivl om, at mangen en hjorddreng fra et fattigt hjem har følt en personlig tilfredsstillelse ved arbejdet med dyrene, og han har følt både kammeraternes og de voksnes anerkendelse. I de travle tider kom ben og lunger i en tilstand som hos en fuldt trænet idrætsmand. Der var også mindre hektiske efterårsmåneder, hvor det var et liv uden lige at være vogterdreng. Så blev der skåret fløjter af piletræet, sat kroge ud i mosen med lokkemad til forslugne gedder eller andre småfisk, der smuttede i åen og af og til hvilede sig, når de »stod i solen«.

Det er rigtigt, at vogterdrengene har slidt som alle på landet og mange i byerne gjorde dengang. Men sikkert i me-

get få tilfælde har de lidt. For de flestes vedkommende gælder det vistnok, at de har nydt deres hjorddreng-tilværelse, og at de har betragtet deres arbejde som noget selvfølgeligt, og at de — når de senere hen blev store nok til det — har været gnavet af en længsel efter dette friluftsliv, som mange forældre, der var

bedre stillede, ikke ville, at deres børn skulle »lege med« i. Og alligevel tilbragte disse børn hver time, som de kunne stjæle til det, i en eller anden hjorddrengs selskab — både hjorddrenge og hans arbejde så de på en vis måde op til.

En »nomadefamilie« omkring århundredskiftet

Af Georg Sørensen

Ganske vist ved jeg godt, at småkårsfolk tidligere flyttede mere omkring, end tilfældet er i dag. Men når jeg mindes min egen barndom, synes jeg alligevel, at den er så forskellig fra mine børns og børnebørns, at jeg får lyst til at fortælle om den — ikke blot fordi det var et omflakkende liv, men også fordi jeg derved kan berette om forhold, der er totalt ændrede.

Efter at min far, Mickael Emil Sørensen, og min mor, Josefine Karoline Kristensen, havde tjent sammen på Vestergård ved Øster Tørslev, flyttede de til Århus, hvor de blev gift i 1895. De bosatte sig på Reginehøj, nu Christiansbjerg, i en lille kvistlejlighed på Randersvej nr. 98. Her blev jeg født i 1896. Far havde dengang tilfældigt arbejde dels nede ved havnen, dels som murerarbejdsmand.

Mine forældre var et par rigtige nomader, der ingen steder kunne slå rod, de flyttede ustandselig — faktisk hele livet. Fra Reginehøj kom vi ned til Ryesgade nr. 14, hvor vi boede på kvisten i baghuset. I forhuset havde urmager Herman E. Jakobsen forretning, jeg har leget meget med hans søn, Aksel, som nu har urmagerforretning i Frederiks-

alle. Dér på kvisten må min søster Nancy være født. Fra vore vinduer kunne vi se over på kirkegården. Da vi boede der, slog lynet ned i den katolske kirkes tårn, og da uvejret var på sit højeste, kravlede jeg ned under bordet, for — som jeg sagde til mor, da hun spurgte hvorfor — torden råber så højt.

En tid boede vi i et baghus ved åen i Mindegade. Dengang var åen ikke overbygget, og jeg tror nok, at der var en masse rotter i huset, efter hvad jeg kan huske. Derfra flyttede vi til Kasino, hvor vi atter boede på kvisten, og mor havde vaskeri under selve tilskuerpladserne; hun vaskede meget for artisterne. En dag var jeg ved at blive fanget af en stor bjørn, der stod tøjret til en af stolperne i gården. Den langede ud efter mig, men strejfede mig heldigvis kun. Senere fik vi at vide, at den oppe i Sverige bed den kvindelige domptør i armen, så den måtte skydes; helt ufarlig var den altså ikke.

Det var i Marius Olsens glansperiode på Kasino. Der kom stadig nye artister, og jeg var en trofast gæst oppe bag scenen ved »rulletæppemanden«, som jeg kaldte ham. Heroppe kunne jeg følge de mange forskellige numre, ligesom jeg

blev gode venner med artisterne og opmærksomt så til, medens de sminkede sig.

Al den herlighed og spænding fik en ende, og vi flyttede nu ud på Vesterbrogade — også i et baghus. Da må jeg have været omkring seks år. Dengang var der en bred passage ved Ceres, på den modsatte side var der et plankeværk, bag hvilket der hang huder til tørring. Over åen gik en lille gangbro, og her nede omkring fangede vi drenge til tider glasål. Nogle badede også her. Jeg husker en dreng, der sprang på hovedet ud. Han har nok ramt en skåret flaske, for han kom op med blodet strømmende fra et hul i brystet.

Min skolegang begyndte jeg i Borger-skolen på Vestergade. Den er væk nu, og en del af den er indrettet til dampvæveri og uldspinderi i »Den gamle By«. Det var kun kort tid, at jeg gik dér, så jeg har ingen særlige minder derfra. Kun husker jeg, at da jeg en dag gik hjem fra skole, mødte jeg en mand, der stod og snittede i en firkantet plade og puttede stumperne i munden. Jeg har nok været meget interesseret, for han spurgte, om jeg ville smage, og det ville jeg naturligvis gerne. Det smagte meget sødt. Da jeg kom hjem, blev jeg syg; jeg var svimmel, kastede op og var helt elendig. Mor blev forskrækket og puttede mig i seng, men om aftenen var jeg frisk igen. Senere er jeg blevet klar over, at det har været det dengang så almindelige pladetobak, som jeg havde fået en bid af; man brugte det både i pibe og som skråtobak, og det var for hård kost for en seksårig.

Far havde dengang fået nogenlunde fast arbejde i smørkælderen fire dage om ugen. Den var under det store pakhus, som nu er brændt, det hed Co-operative Woolecale Society Ltd. Dér var han i mange år. Nu flyttede vi op på Reginehøj igen i et af de dengang nederste huse i Egegade. Jeg kom til at gå i den lille skole på Skovvangsvej. Lærerinden hed frøken Sørensen, og hende kunne jeg godt lide, for jeg fik flere gange en to-øre for god læsning. Dengang var der skraldemødding ved vejen, som gik bag villa »Vidtskue«, der har jeg nogle gange samlet ben, som jeg solgte og fik nogle ører for.

Til fastelavn var vi drenge oppe og synge på gården Højvang, og så fik vi boller i folkestuen. Dengang var der jo næsten ingen huse på den vestlige side af Randersvej. Der lå kun to små huse på Brendstrupvej og en lille gård på hjørnet af Jordbrovej — senere blev det et møllebyggeri. Længere ude lå Vilhelms Minde, Dybkjær og længere ude Landbolyst. På den modsatte side af eksercerpladsen lå Charlottehøj. Helt ned til byen var der bare en almindelig landevej med træer på begge sider. I nærheden af indgangen til Kommunehospitalet, som er bygget meget, meget senere, var der en indhegning med en milepæl, og oven for Vennelyst lå generalens bolig, der nu er en del af Den jyske Fødselsanstalt; somme tider var der her koncert af et militærorkester.

Vi drenge sluttede os af og til sammen og marcherede af sted med musik i spidsen. Det var en dreng, som hed Zebits, der spillede; han blev senere

musiker, har jeg hørt. Vi sloges med drengene fra Sjællandsgade og Fynsgade. Kampene foregik gerne nede ved en lade, der lå lidt nord for kasernen. Dengang var der en dyb slugt, hvor nu Kathrinebjergvej skærer Langelandsgade. Her løb der en bæk, som senere er ført ned til søerne i Universitetsparken, i hele dette terræn tumlede vi os rigtig.

Medens vi boede her, husker jeg en episode. Min onkel Frederik tjente som staldkarl på en af de store gårde omkring Skejby. Tit var jeg med ham hjemme fra lørdag til søndag. Endnu kan jeg fornemme lugten af hestene i mine næsebor, for hans kammer var i staldbygningen. Vi travede altid fra byen derud. Så en lørdag aften var vi kommet op til vandtårnet, hvor vi gik helt ude i grøftekanten. Da hørte vi et køretøj komme farende. Manden var fuld og sang af fuld hals, samtidig piskede han løs på hestene. Det var et jumbekøretøj, og det slingrede fra den ene side af vejen til den anden, så vi var lige ved at blive kørt over. Nu var onkel Frederik meget øm over for dyr, så han råbte til manden: »Se dig for dit svin!« Manden reagerede omgående. »Svin«, sagde han og standsede hesten, »hvem skælder du ud for svin, kom her hen, så skal du få piskan at mærke!« Nu var onkel Frederik et af de stærkeste mennesker, jeg har kendt, og der går mange historier om hans kræfter, så han gik hen til jumben, og inden manden fik tid at reagere, tog min onkel fat i hjulet og væltede køretøjet, så fyren fløj over i grøften. »Nu kan du bare komme herop med piskan, så skal du komme til at smage den,«

sagde onkel Frederik. Under alt dette havde jeg stået i grøften og rystet af skræk, men nu kom onkel bare over og tog mig i hånden, og så vandrede vi videre. Noget senere kørte jumben forbi, men da sang manden ikke mere.

Nu flyttede vi ud til Viruplund Skov, hvor far havde lejet et hus af Søren Krause. Da det ikke var helt færdigt, flyttede vi først ind i et rigtig gammelt hus, som lå i kanten af skoven på vej fra Skæring mod Hjortshøj. Vi var de sidste, der boede i det hus, og det blev revet ned, da vi flyttede derfra. Der var små blyindfattede ruder og bilæggerovn i stuen; vi fyrede i ovnen ude fra køkkenet, hvor der var åben skorsten. Der var lergulv i stuen, og det var så slidt, at vi måtte have klodser under bordbenene, for at bordet kunne stå nogenlunde lige. I den ene ende af stuen var der en alkove, hvor tre børn let kunne sove. Døren til køkkenet var så lav, at jeg dengang lige kunne stå oprejst i den, men far og mor måtte slå knuder på sig selv for at komme igennem. Bag huset stod et gammelt æbletræ, det bar røde æbler, som vi børn fra byen syntes var noget så dejlige. Omsider var det nye hus færdigt, det lå i en slugt oppe i skoven, og så forlod vi det gamle.

Far tog med toget ind til Århus de fire første dage af ugen og var så hjemme fredag, lørdag og søndag. Vi havde en masse høns og en gris, som far havde fået af Søren Krause, fordi den havde stivsyge, men den kom sig ret hurtigt og blev en stor og fed krabat. Vi havde også en mængde duer på loftet, det var tumlinger, og dem var høgen tit efter,

Smørkælderens under det store pakhus, 1904. Fra venstre ses: navn ukendt, forfatterens far, Lajer, navn ukendt, Marius Sørensen, navn ukendt, Bette Jens, forvalteren, navn ukendt, Søndergaard og Gammel Povl.

men kunne bare ikke tage dem, derimod snupede den somme tider en fra stationsforstanderen. Herude havde vi også en hund, der hed Freja; den var rød som en ræv, men det var en god hund — også til at finde nødder. Den fandt dem, inden vi kunne se dem, knaste dem og spyttede skallerne ud og åd kærnerne. Den fik en hvalp, som blev skudt, men det så jeg ikke; jeg var syg og elendig over det, og det var jeg også, da grisen blev slagtet.

Jeg gik i skole oppe i Hjortshøj, det var en lang vej, men vi var et par stykker som gerne fulgtes ad, og det hjalp på det. Nytårsaften havde far lavet en

rumlepote af blæren fra grisen, så lyste vi op til vor nabo, Jens Peter, som havde en datter på min alder. Her rumlede vi med potten, og bagefter var vi inde og få varme æbleskiver. Det må også have været det år, julestormen rasede, for jeg kan huske, hvordan huset gængede. Min mor strøg en tændstik for at se, hvad klokken var, men min tante Kirstine, som var i besøg, blev så forskrækket over lyset, at hun råbte: »Åh, nu røg taget af huset!« Så galt var det altså ikke, men vi sov nu ikke roligt den nat. På den tid fik vi Rigmor i pleje, det var mors søster Annas pige; hun havde engelsk syge, kan jeg huske, hun kom

senere i pleje hos tante Kirstine og Søren, der dengang var bestyrer på en gård i Elsted, som kaldtes Godset.

Nu fik far tilbudt et statshus på Hasle mark, der blev bygget seks, og far fik det midterste. Her kom jeg i Hasle Skole hos lærer Kondrup, som var meget missionsk. Der var kun to klasser, og jeg kom i den bette. Neden for skolen var der dengang en dam, og ude i midten af den stod en pæl. Om vinteren, når der var is på dammen, bandt vi nogle slæder bag hinanden og sluttelig bandt vi dem til en stang, som vi satte fast i pælen. Nu var det en karrussel, og så skiftedes vi til at slæde og trække. Forresten havde lærer Kondrup en tamp, d. v. s. et stykke reb, som vore bagdele fik at føle, når vi var ulydige — den blev druknet i dammen en dag i al hemmelighed.

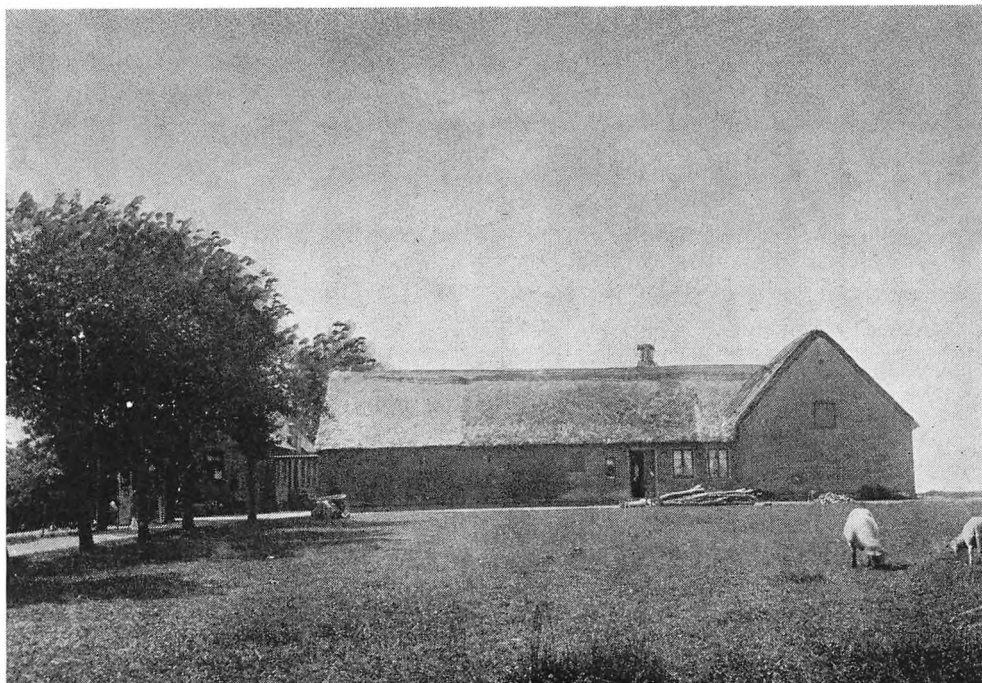
Vor nabo hed Poul Kjær, ham besøgte vi tit, for han havde en fonograf med en rund valse, der kunne fortælle om en mand, der havde tandpine; sådan en talende tingest var en stor sjældenhed for os børn. En dag, da mor pludselig besvimede, tog jeg resolut en øse med vand og hældte i hovedet på hende, og så tyede jeg også til Poul Kjær for at hente hjælp. Da vi kom tilbage var mor igen kommet til hægterne; senere fik jeg at vide, at det var, fordi hun ventede min søster Ingeborg. En dag, da vi var alene hjemme, var der en bestemt høne, som hele tiden ville om og skrabe i vor nylig anlagte forhav. Jeg jagede den væk flere gange, og til sidst blev jeg så gal, at jeg tog en sten og ramte hønen i hovedet, så den faldt om. Mine søskende

og jeg blev meget forskrækkede, så vi skyndte os at begrave den, men lidt efter blev vi enige om, at den måske ikke var helt død. Så gravede vi den op igen og lidt efter begyndte den at baske med vingerne. Nu satte vi den ind i loen, men de følgende dage gik den, som om den var fuld, og mor kunne ikke forstå, hvad den fejlede. Hun talte med far om det, og de besluttede at slagte den, og hvis der ellers ikke var noget i vejen med den, skulle vi have kogt suppe på den. Men den suppe kunne jeg ikke spise noget af. Vi fortalte far og mor om det flere år efter, og de lo godt af os.

Nogle gange var vi ude på Holmstrupgårds marker, folkene derude havde et æsel, som stod tøjret. En dag prøvede jeg på at komme op og ride på det, men blev omgående smidt af, så det forsøgte jeg ikke mere. Æslet fulgte ellers mælkevognen næsten hver dag ind til Århus. Det løb ved siden af ligesom et føl.

Vor nabo i statshuset hed Lajer. Han arbejdede ligesom far i smørkælderer, så de fulgtes ad derind. En dag, da nabovens søn Johan og jeg gik og legede, så vi en mægtig røgsøjle ude mod vest. Nysgerrige som vi var, begyndte vi at løbe ud efter for at se, hvor det brændte — det blev en lang vej at løbe, for det var Mundelstrup Gødningsfabrik, som var i flammer. Fra jernbanebroen kunne vi se, hvordan svovlsyren løb ud over sporene. Det var et mægtigt bål, der afgav en modbydelig gul røg.

Medens vi boede her, blev jeg fæstet for sommeren til min onkel Søren og tante Kirstine for en løn på 15 kroner.

Fodermesterboligen på sognerådsformandens gård, Hasle Mark.

De var jo bestyrere i Elsted, så jeg kom i skole derovre. Det var en gammel skole med stråtag og storkerede på taget, og dengang var der altid et storkepar med unger, der holdt til deroppe om sommeren.

Gården, som onkel bestyrede, var firrelænget med gennemkørsel fra marken gennem gårdspladsen og ned til byen. Jeg skulle hjælpe til med at passe køerne, der var en 10—15 stykker, ligesom der var opstaldet en mægtig stor aktietyr hos os. Vore marker var meget langstrakte, de gik næsten ud til Hjortshøjlund, så der var langt at trække køerne ud om morgenen og hjem om aftenen. Vi havde også en hest; det var en, som

militæret havde udlånt og opstaldet hos os, en remonte, kaldte vi det.

Om middagen kørte vi med en gig ud i marken og malkede køerne. Giggen var bare en firkantet kasse af brædder med to hjul under og så et sæde, der var slået på med et par brædder. Heroppe sad onkel med mælkejungen stående foran, og så sad jeg bagi med benene hængende udenfor. Men en dag gik det galt. Giggen kørte ned i et dybt hul i vejen, så stængerne, der var sømmet til kassen, knækkede, og mælkejungen fløj over i hestens bagdel, medens onkel havnede i grøften. Hesten blev helt vild og løb løbsk. Onkel slæbte et stykke med, men han kunne ikke holde den, og så gik den

vilde jagt hjemad mod gården med mig siddende i kassen. Somme tider slæbte benene hen ad jorden, for giggen slingrede op og ned, den eneste forbindelse var kun to stykker reb, der var fastgjort til hammelen. Tante Kirstine stod uden for gården, da vi kom flyvende forbi; hun blev helt hvid i ansigtet af skræk og begyndte at bede og anråbe Gud om hjælp, men jeg så hende jo kun et øjeblik, så var jeg faret forbi gennem porten og gårdspladsen. Da vi skulle igennem porten ud til byen, fik det ene hjul fat i portens side, så den røg i og splintredes med et brag, ligesom rebene til hammelen sprængtes, og hesten slog en kolbøtte. Den rejste sig imidlertid, og nu fortsatte den besindigt ned til byen, hvor den stille og roligt lod sig fange. I mellemtiden var jeg kravlet ud af pindebrændet; jeg havde faktisk ingen skade taget, kun havde jeg fået et slag i ryggen, så tantes bønner har nu nok hjulpet.

Jeg kan også huske, at der var bryllup på gården. Det var en datter af den forrige ejer, som skulle giftes og gerne ville have, at brylluppet skulle foregå i hendes barndomshjem. I den nederste ende af stuehuset var storstuen, som stod tom, og dér blev der danset hele natten, og det var spændende for mig at opleve. Jeg gik selv på danseskole i Lystrup, dér fik jeg min første barnekæreste. Hun hed Margrethe og var datter af sognefogeden, og vi dansede så godt som altid sammen. Det må åbenbart være blevet bemærket, for en dag, jeg skulle give tante en besked, da hun var til fødselsdagsfest nede i byen, dumpede jeg ind

i stuen til en masse damer, hvor blandt andre også sognefogedens kone sad ved bordet. »Ih, men der har vi jo min svigersøn!« udrød hun, da hun så mig i døren, og så blev der et værre grineri. Men hvem der ikke lo, det var mig. Jeg blev så flov, så jeg kan ikke engang huske, om jeg fik afleveret beskeden til tante.

Om høsten blev kornet sat i stakke bag ved huset, så kom et lokomobil med tærskværk, ledsaget af nogle karle. Senere var vi til høstgilde ovre på Elstedgård hos godsejer Kjeldsen, der også ejede den gård, som onkel forpagtede. De voksne fik punch, som de brændte af ved at sætte en tændstik til. Hele natten dansede man, og der var også en, som sang gamle viser, men jeg husker kun et enkelt omkvæd.

Første november rejste jeg hjem, men da havde far solgt statshuset, og vi var flyttet ind til Århus i Niels Juelsgade nr. 9 på kvisten. Det var dengang det øverste hus på den side af gaden, det næste var først oppe ved Tordenskjoldsgade. Imellem var der en åben plads, og ellers var der bare marker helt op til, hvor nu Steen Billes Torv ligger.

Nu blev jeg indskrevet i Finsensgades Skole og kom i tredie klasse, men jeg fik dårligt begyndt, før jeg fik gigtfeber. En morgen kunne jeg ikke gå. Lægen kom, og jeg blev pakket ind om benene med tjærejute og lå i sengen helt til jul. Lægen mente, at jeg havde gået for længe med bare fødder om efteråret, så det var derfra, det stammede, men meget syg det var jeg.

Asmusgårdens folkehold, 1908. Øverst til venstre står landvæsenselev Jordan, neden for ham Nielsens datter. Øverst til højre står forfatteren bag ved forvalter Pedersen.

Ved siden af os boede en sømand, der hed Christiansen, han tog senere navneforandring til Drotner. Hans kone var vist østriger, og de havde en masse spændende ting fra udlandet, som vi børn godt kunne lide at se på. Nede i stuen boede en familie Burmeister, der havde børn på samme alder som os, dem legede vi tit med. De havde en zithar med forskellige noder, der kunne lægges under strengene. Fulgte vi strengen på noden fra streng til streng, kunne vi spille melodier. Dengang havde jeg selv en stang vel på en halv meters længde og forsynet med en enkelt streng. På stangen var der mærker med ca. fire centimeters

afstand. Når man fulgte dem, var det en hel skala. På den kunne jeg godt spille forskellige melodier, men hvordan jeg havde fået den stang, ved jeg ikke, måske dengang vi boede i Viruplund Skov. Hvor dette musikinstrument blev af, ved jeg ikke, og jeg har heller aldrig set sådan et siden.

Det var gået godt i Finsensgades skole, vi havde eksamen, og jeg skulle rykkes op i fjerde klasse, men så fik far lyst til landbruget igen, og fra den første maj blev far fæstet som fodermester på Asmusgården hos proprietær A. Nielsen for den store løn af 400 kroner om året, til flytning fem kroner samt daglig en

liter sød mælk og 5 liter skummet, endvidere frit hus og have inde i Elsted by, 2000 tørv, 10 tønder kul og 200 pund rug samt til jul en gris på 200 pund levende vægt. Tillige fik far kosten på gården, og på søn- og helligdage kunne deres søn også få middagsmad deroppe. Altså flyttede vi til Elsted igen, og jeg begyndte atter på skolen derude.

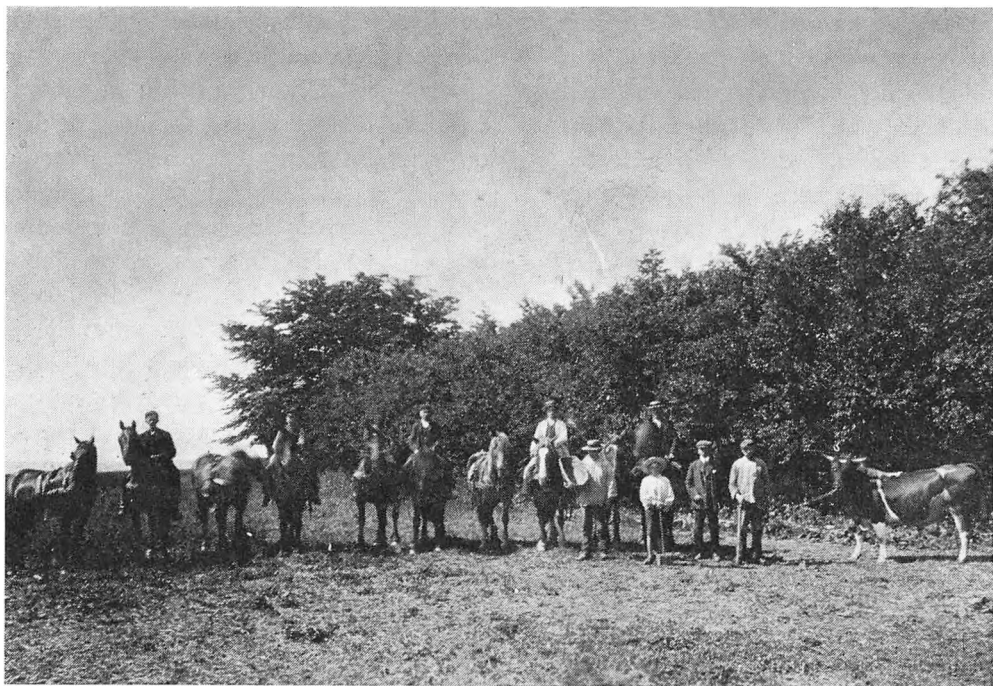
Igen måtte jeg tidligt op om morgenen. Vi gik vel hjemmefra ved firetiden, men medens mine forældre malkede, sov jeg videre i en tom bås med en sæk over mig. Når de var færdig med at malke, hjalp jeg far med at fodre køerne. Der var tillige en 5—6 tyre, som jeg skulle flytte; det var nogle slemme krabater. En dag jeg stod med ryggen til en tyr og skulle rykke tøjrepælen op, gav den mig et ordentligt stød, så jeg fløj langt hen ad marken. Men hvem, der blev gal, det var mig, så jeg tog tøjrekøllen og slog den lige mellem hornene, så den gav et brøl og faldt om. Ih, hvor blev jeg forskrækket — nu har du nok slået den ihjel, tænkte jeg, men den kom nu snart på benene igen, og jeg var vel nok glad — den rørte mig aldrig siden.

Omme bag stalden var der en lille dam, og langs med den stod nogle gamle popler. Nu havde jeg lagt mærke til, at en høne altid fløj op i et af træerne. En dag fik jeg fat i en stige og kravlede op for at se lidt nøjere på stedet — og hvad fandt jeg i en fordybning inde i træet — 14 æg! Jeg fik fat i en kurv, samlede æggene i den og gik ind til fruene med dem. Hun roste mig og gav mig en hel femøre.

Far og jeg spiste i folkestuen i kælderen under stuehuset. Vi spiste af samme fad med vore hornskeer, som vi bare slikkede rene og anbragte i en læderstrop under bordet, det var en nem gang opvask. En dag fik vi grønkalssuppe, som var kogt på flæsk, hvori der var gået maddiker — de svømmede rundt i suppen. Alle nægtede at spise den, så der gik bud til kokkepigen, men hun mente nu, at suppen var god nok. Derpå gik der bud til proprietær Nielsen, men han syntes heller ikke, at den var så gal. Dog blev resultatet, at vi fik noget andet at spise. De ovenpå samt forvalteren og landvæsenseleven, han hed forresten Jordan, fik jo altid en anden mad end vi gjorde i kælderen.

Som sagt boede vi inde i Elsted by og måtte trave den lange vej frem om morgenen og hjem om aftenen, men mor måtte tage turen fire gange om dagen, for hun var kun med til morgen- og aftenmalkningen; mine tre søskende måtte så passe sig selv så længe. En aften, da vi skulle hjem, var det blevet så taåget, at vi slet ikke kunne orientere os, og så foer vi selvfølgelig vild. Vi gik rundt og vidste ikke, hvor vi var, men så landede vi i noget højt græs og ukrudt. Far stod og følte på det og spekulerede over, hvad det var for noget, vi var kommet ud i, men så gik han et par skridt frem og stod pludselig på en markvej. »Nu ved jeg, hvor vi er«, sagde han, og så gik det hjemad, men da havde vi også vandret rundt på markerne næsten en time.

Min bror Holger var somme tider med mig i marken for at flytte køerne. Da

Asmusgårdens mandlige folkehold. Stående fra venstre: staldkarlen, forfatteren, forvalteren og forfatterens far.

han en dag var med, ramlede han ind i en tøjrepæl, der ragede lidt oven for jorden. Eftersom vi altid gik barfodede, flækkede han en tå, og han græd og jamrede sig, for det blødte meget. Han måtte gå på hælen hjem for at få den vasket og forbundet. En efterårsdag kom man på gården i tanker om, at køerne skulle afgræsse en stubmark. Holger og jeg blev udstyret med en madpakke og et par æbler hver, og så skulle vi passe på, at køerne ikke kom over i en nysået rugmark. Vi lagde madpakkerne ved et skel, så vidste vi, hvor de var, men så kan det nok være, at vi fik travlt med at løbe efter køerne. De var ikke vant til at gå løse, så de havde lyst til at gå

alle andre steder, end hvor de skulle. Særlig havde de mod på rugmarken og naboens mark, så vi løb fra det ene sted til det andet. Pludselig opdagede vi, at køerne stod og gumlede vore madpakker i sig med papir og det hele. Æblerne var også væk, og det, der var tilbage af vore mellemgadder, var oversavlet og uspiseligt. Om det var af sult eller raseri, ved jeg ikke, men tårerne piblede frem, og køerne kunne vi efterhånden slet ikke styre. Mange af dem løb hjem til gården, og så kom far og drev resten hjem. Vi var både forgrædte og sultne, da vi kom hjem og fortalte den sørgelige historie med vore madpakker og de dejlige æbler, der var kommet i de forkerte

maver. Jeg kan tilføje, at eksperimentet med kørerne ikke blev gentaget.

Om vinteren kom jeg i skole fire dage om ugen, men jeg husker ikke noget særligt derfra. Det blev igen forår, og første maj flyttede far og mor atter til Hasle, hvor far havde fået plads som fodermester hos sognerådsformanden Peder Pedersen ude på Hasle Mark i nærheden af vort gamle statshus. Samtidig blev jeg fæstet til Jakob Nielsen på Hasle Højgård. Det var den øverste gård på venstre hånd; lidt ovenfor lå der grusgrave på begge sider af vejen, og der lå et stort skur på venstre side, jeg tror nok, at det var vejvæsenets.

Jeg kom til at tjene sammen med en karl, der hed Frederik Mikkelsen, og en pige, som hed Ane Dahl; der var tillige en datter, som hed Agnes. Frederik og jeg delte et lille kammer ude ved hestestalden. Der var en stor seng med halm i bunden, den sov vi sammen i, og så var der i kammeret kun lige plads til Frederiks skab og min trækuffert. Vinduet var lille med to små ruder, så meget lys var der ikke. Døren gik gennem hestestalden og ud i gården. Selve gården var firelænget. Om natten blev porten lukket, og så blev vor store Sct. Bernhardshund sluppet løs; den var meget bidsk, så der kom ingen ind. Dog var der noget, den var bange for, og det var skorstensfejeren. Når han var i byen kunne den lugte ham på lang afstand, og hvis vort vindue var åbent, kunne den godt komme ind af det, selv om det var lille, så lå den og rystede af skræk inde i kammeret. Dens hundehus

var lige neden for vinduet, og der stod den bundet om dagen.

Der var næsten ingen trafik på Viborg Landevej dengang. Jeg kan huske, at der om efteråret kom nogle mænd drivende med en gåseflok på måske et tusinde stykker. Efterhånden som de kom frem, solgte de af dem. Således købte Jakob Nielsen et par stykker, og så gik de videre ned gennem byen efter Århus til.

Engang kom der en zigjournovogn, og folkene slog sig ned ved grusgraven. Det var nogle sortsmudskede mennesker, som gik rundt i gårdene og ville slibe knive eller lodde kander og potter. Men folk var bange for dem; de sagde, at de ville stjæle alt, hvad de kunne få fat i, så de holdt øje med, hvad de foretog sig. Stor var deres forbavselse, da de blev vidne til, at zigjernerne fangede et pindsvin, som de slagtede og derefter rullede ind i ler og stegte. Bagefter pillede de leret af og spiste kødet.

Om vinteren opholdt vi os for det meste inde om aftenen. Så læste Jakob Nielsen op for os, medens Agnes og Anna broderede. Vi fik gerne et par kapitler hver aften, så der blev læst nogle bøger. Særligt husker jeg bogen om kaptajn Dreyfus på Djævleøen og alt det, han måtte gennemgå.

Den følgende sommer var der Landsudstilling (1909), og den var jeg inde og se. Jeg var imponeret over alle de store haller med maskiner og den gamle fregat, der lå for anker ude i bugten, men størst indtryk gjorde abessinierne på mig. Høvdingen sad som en stenstøtte, kun øjnene var levende, og rundt om ham lå alle hans koner, mens krigerne

Jakob Niensens Hasle Højgård, 1909. Karlen, Frederik Mikkelsen, står ved hesten, forfatteren med gårdens hund ud for vinduet i det kammer, han delte med karlen.

sprang rundt på bare ben med deres lange spyd og skjolde, samtidig råbte og skreg de — joh, det var nu noget for en dreng som mig.

På den tid var der marker helt oppe fra Hasle Præstegård og ned til Ceres. På den søndre side af vejen var der slet ingen gårde og huse, men på den nordre side lå Frydenlund. Ellers var der intet, før man kom til den nederste del af parken, hvor »Den gamle By« nu ligger. Det var en lang vej at gå til Århus, og vi havde ingen cykler, men man kunne jo være heldig at komme op og køre med en eller anden.

Jakob Nielsen havde købt en vædder, som havde stanget en gammel kone ned i en grøft og næsten kvalt hende, så den skulle nu fedes og slagtes. Den eneste,

der ikke var bange for den, var Jakob, vi andre turde ikke flytte den. Vædderen stod tøjret lige uden for gården i nærheden af et par får. En søndag var Frederik og jeg alene hjemme, de andre var kørt i byen. Så skulle vi selvfølgelig hen og drille vædderen. Vi stod og dunkede den i panden, og den stod på bagbenene og stangede ud efter os. Det skete flere gange, men så rykkede den et stykke baglæns og satte fuld fart på, så tøjreret sprang, og da kan det nok være, at vi fik fart på ind mod gården. Jeg havde jo de korteste ben, så jeg blev bagest, og den var lige i hælene på mig. Nå, Frederik og jeg nåede da heldigvis i god behold ind i hestestalden, men gode råd var dyre, for hvordan skulle vi få den fanget og tøjret igen. Der gik

en tid, og den spankulerede rundt i gården, men den var straks på vagt, når vi viste os. Hunden var rasende, og den havde vædderen respekt for — mærkeligt nok. Efterhånden faldt den til ro og travede ud til fårene. Så fandt Frederik på råd. Han tog vor følhoppe og red ud, så han kom fra den modsatte side; han ville have fat i stumpen af rebet, så han kunne få den tøjret igen. Det lykkedes nu ikke, for han kunne ikke få den dirigeret, så han kunne binde stumperne sammen. Siden passede vi på ikke at fornærme vædderen, for øvrigt blev den kort efter slagtet.

En dag i høsten — en meget stille, rolig og varm dag — det har nok været først i september, vi var ved at køre korn hjem fra marken, det skulle sættes i stak hjemme ved gården, så hørte vi en forfærdelig brummen. Ved at se over mod Skejby, så vi den første flyvemaskine i luften. Den svævede en lille omgang, så forsvandt den igen. Det var den franske flyver Delegrange som var heroppe under Landsudstillingen, og det var en af hans længste flyvninger, den varede vel 4—5 minutter, og han fløj kun, hvis det var blikstille. Det var en meget stor oplevelse at se en mand, der kunne flyve.

Nu gik jeg i ældste klasse hos lærer Kondrup, og vi var ikke de allerbedste børn; det kneb mange gange for ham at sætte sig i respekt. Blandt andet kan jeg huske en pige — hun hed vist Alma — hun var 13 år og meget fuld af kunster. Kondrup havde det med at smække pigerne med linealen — frem med hånden — og så fik de et slag i den flade hånd.

En dag, da hun havde drillet ham, var det hendes tur til at smage linealen. Men idet han skulle til at slå, greb hun linealen ud af hånden på ham og gav ham et ordentligt slag oven i hovedet, så han gav et brøl og blev højrød i ansigtet. Resultatet var, at hun omgående blev vist hjem og derefter kom til at gå i skole i Århus.

I sidste skoleår havde vi bispevisitats. Bispens sad på katederet, og lærer Kondrup skulle så begynde at læse morgenbønnen. Han fik dårligt begyndt, så gik han i stå og begyndte at græde. Biskoppen måtte trøste ham og læste selv morgenbønnen, men ellers gik afhøringen af os meget godt. Lærer Kondrup fik sin afsked året efter, at jeg havde endt min skolegang.

Imidlertid var mine forældre flyttet til Lystrup, og jeg gik til præst i Hasle, men skulle konfirmeres i Lisbjerg Kirke den tredie april 1910. Dagen før gik jeg til Århus Østbanegård og tog med toget til Lystrup. Konfirmationen skulle være klokken 10, og far havde lånt en hest og vogn med agestol på, så far og jeg sad sammen; der var ingen andre med. Vi startede meget tidligt hjemmefra, men køreturen gik trægt. Engang imellem ville hesten ikke ud af stedet, den var »stadde«, som de kaldte det. Far måtte somme tider af vognen og trække den ved mundtøjet for at få gang i den igen, men vi nåede da kirken i god behold og til tiden. Jeg kan huske, da jeg gik op ad kirkegulvet — jeg havde fået et par aflagte sko, som var mindst fire numre for store til mig — hvor jeg skammede mig over det, jeg syntes, at

alle kunne se det. Men ellers må det vel være gået godt, for selve handlingen erindrer jeg ikke. Da vi kom hjem, fik vi suppe og høns i peberrod. Af min husbond, Jakob Nielsen, fik jeg to kroner og af mine forældre en klædebørste af hvide hår med mit navn, GS, i sorte hår, det var alt. Dagen efter tog jeg toget tilbage til pladsen igen.

Den første november blev jeg fæstet for vinteren formedelst 50 kroner, og det var mange penge. Det var en fodermester på nabogården, som fæstede mig. Han hed Martinus Nielsen. Han havde fået plads på Saralyst hos proprietær Buchtrup, og jeg skulle så hjælpe ham med fodring og malkning af en besætning på et halvt hundrede køer. Han og jeg flyttede så derud og blev installeret i et lille fodermesterhus, som lå lidt fra gården. Dengang var der marker rundt omkring, nu er det hele bebygget. Når vi skulle til købmand, skulle vi helt til Skidenpyt (Højbjerg), som vi kaldte det, for at handle.

Vi begyndte vor dag klokken fire om morgenen, så skulle Martinus, hans kone og jeg have malket køerne, inden mælkeemanden kom klokken seks. Jeg havde 10 køer som min part, så der skulle hænges i. Køerne blev fodret med malt, som blev hentet i Århus hver dag i en slags aljebeholder. Det blev ledet ind i krybberne foran køerne; de ville gerne have det og blev hurtigt fedet op og solgt, hvorefter nye kom til. Mine forældre var også flyttet den første november — og igen til Reginehøj eller Christiansbjerg, denne gang boede de i

Bøgegade. Når jeg skulle besøge dem, måtte jeg først spadsere fra Saralyst og ind til sporvognsremisen, hvor jeg kunne tage sporvognen til Vennelyst. Derfra gik jeg så ad Randers Landevej til Christiansbjerg, så det var en lang tur, men jeg var vist heller ikke hjemme mere end et par gange den vinter. En af gangene hoppede jeg for tidligt af sporvognen, og så faldt jeg og slog hul på mine pæne søndagsbukser. Da måtte mor i gang med at lappe dem sammen, inden jeg skulle af sted igen.

Kosten fik jeg hos Martinus, og der fik jeg for første gang budding, det blev min livret, og det smagte dejligt. Vi fik også kaninsteg, men det brød jeg mig ikke så meget om.

Far var begyndt at snakke om, at jeg skulle se at komme i lære — der er ingen fremtid i at gå og passe køer — sagde han. Far havde talt med en malermester om det og spurgte mig, om jeg kunne tænke mig at komme i malerlære. Måske var jeg ikke interesseret nok, det blev i alle tilfælde ikke til noget. Far arbejdede igen i smørkælderen, og der talte han tit med de forskellige mejeribestyrere, når de var inde for at bedømme smørret. En dag fik jeg så tilbudt en stilling som mejerielev hos mejeribestyrer Pedersen på Esbenhus Mejeri ved Hjortshøj. Jeg tiltrådte den første maj 1911, og så begyndte der et helt nyt afsnit af min tilværelse — nu var barndommen for alvor slut, og noma-detilværelsen ændredes for mit vedkommende en hel del.

En træhandler i Odder

Af Sigrid Larsen

Eftersom jeg er den yngste af en børneflokk på syv — seks piger og en dreng — er en del af det efterfølgende nok noget, jeg har hørt, men ikke selv har oplevet.

Min far var født i 1852 og mor i 1860. Far hed Niels Eriksen og havde i ca. 50 år forretning på Rosengade i Odder. Det var en kælderbutik i buntmager Frants Petersens ejendom. Nedgangen var i hjørnet mod Smedegade. Der fandtes et par stuer og et køkken bag butikken, og da huset var bygget på en skråning, var køkkenudgangen i flugt med jorden, det var således kun i facaden, der var kældervinduer. Ovenover havde buntmageren butik, og foran vinduerne var en lyskasse med gelænder for. Det blev brugt til gymnastiske øvelser af kvarterets børn, for det var morsomt at slå kolbøtter på disse jernstænger. Omtrent sådan var samtlige huse i kvarteret bygget, og huset, hvori forretningen var, har ikke ændret udseende, siden det i 1895 blev ombygget.

I denne kælder er fem af mine søskende født, og det er blevet mig fortalt, at de sov i slagbænke. Der har i al fald heller ikke været megen plads. For far og mor havde deres soveværelse i et rum, der ganske vist havde et vindue, men det sad under trappen til buntmagerens private opgang, og lys og luft kunne kun komme ind ved de trekanter, som dannedes af stentrappens trin.gården

var kun få kvadratmeter med en låge til Smedegade. I den ene side var et vaskehus, i den anden et W.C., det var det eneste aftrædelsesrum til begge familier, der begge var børnerige — buntmageren havde syv børn.

Far var træhandler, og han fortæller i et interview, da han fyldte 90 år, at han begyndte sin forretning i 1877.

»Jeg købte træet i Vejlskoven, kørte det selv hjem, savede og kløvede det, og derefter kom det i tællehesten. Der skulle hænges i for at tjene en dagløn, det vil sige, at jeg skulle lave ti par træsko om dagen. Jeg tjente 35 øre pr. par. I sammenligning med nutidens dagløn var det ikke meget, men vi var tilfredse. Arbejdstiden var lang. Om sommeren begyndte vi kl. 6 morgen og blev ved til ud på aftenen, og der blev ikke holdt ret store pauser. Min kone hjalp mig i forretningen, for jeg havde også propskæreri, og det var i et andet hus. Om aftenen hjalp min kone mig med at slå læder på træskoene. Senere, da vi fik privatbolig på Snærildvej, måtte børnene se efter forretningen om midt dagen, når de kom fra skole.«

Far fortæller videre, at han selv bragte træskoene ud til høkerne på landet. Til det brug anskaffede han sig en cykel. Det var et farligt instrument at have med at gøre. Den kunne for øvrigt laves om til både herre- og damecykel, idet tværstangen kunne skrues af. Det blev

Niels Eriksens kælderbutik, Rosensgade i Odde.

til nogle vælteture, og vejene og dækene af massivt gummi muliggjorde ikke netop nogen behagelig kørsel.

Allerede inden jeg var 10 år, overtog jeg hvervet som »ekspeditrice« efter min næst yngste søster, som var blevet konfirmeret og havde fået plads i en forretning. Når skoleklokken ringede ud til middag, løb jeg til fars butik, og mens han gik hjem for at spise, passede jeg butikken. Jeg kunne sagtens tage imod træsko, som skulle have nye »bunder«, og ellers måtte jeg sige, at far kom klokken halv et. Så løb jeg hjem og spiste og løb derefter tilbage til skolen, hvor jeg skulle møde klokken et. Jeg benytter ordet *løbe* for jeg var nødt til at løbe, ellers kunne jeg ikke nå at komme i skole til tiden. Hvis far ikke var kommet klokken halv et, måtte jeg forlade butikken, og så mødte jeg ham gerne på

vejen. Jeg kunne altid se, når vi skulle have stegt flæsk til middag, for så gik far og gumlede på en flæskesvær.

Jeg skal forsøge at beskrive, hvad der fandtes i min fars butik. Det allervigtigste var far selv. Han sad ved sit arbejdsbord og havde skødeskind på af spaltlæder. Dernæst var der træskoene. Der var basartræsko. Det var dem med de spidse snuder, hvor der var en halvmåne af læder over vristen. Så var der franske træsko; de havde trøbunde og helt overlæder. Ved siden af arbejdsbordet hang nogle læste af træ, som med et enkelt søm blev hæftet på bundene, inden læderet — som i forvejen var skåret til — blev slået på med blå stifter. Derefter blev et stykke meget tyndt ståltråd anbragt i kanten over sømmene og hæftet med små kramper. På arbejdsbordet lå en del værktøj, blandt andet

nogle stempler på et skaft, de var på størrelse med en almindelig skruetrækker. Dem brugte far til at trykke ned i læderet, inden læsten blev taget ud, så der fremkom et lille mønster. Der var både halvmåner, stjerner og prikker.

Når træskostøvlerne skulle laves, skar far læderet til på disken og syede det sammen på en skomagermaskine, det forsynedes tillige med to stropper. Derefter blev læderet slået på bundene på samme måde som til træsko. På reolen, hvor træskoene stod på rad og række, var hæftet en prisliste. Benævnelserne var: Basartræsko — franske træsko — træskostøvler. Størrelserne angaves ved: Mandstræsko — fruentimmertræsko — børnetræsko — træskostøvler.

Garveren boede i et hus ved apoteker-gyden, og der har jeg været med far for at købe læder. Der lugtede fælt, længe inden man kom ind ad porten af alle de huder og skind, som lå i porten, inden de blev bearbejdede. Benævnelsen var kærnelæder og spaltlæder. Kærnelæder var kraftigt og med glat overflade, spalt var tyndere, billigere og med ru overflade.

I butikken var der tillige alt i trævarer. Der var trillebørhjul, børnetrillebøre, malkestole, træskovle til at kaste korn med, træriver, som brugtes i høstens tid samt plejeskafter og åleskind. Sidstnævnte brugtes til at binde skaftet til leen. Så var der skovleskafter, kosteskafter, gadekoste og fejekoste. Endvidere var der flettede sivkurve så store som gruekedler; de havde to hanke. Tillige var der spånkurve i alle størrelser, nogle havde låg. Der fandtes grydeskeer

i alle størrelser, smørskeer med riflet flade og små, fine spiseskeer med udskåren pynt på skaftet. De var af ask og lavet som husflid af en gammel mand i oplandet. Desuden var der sivsko, sivskamler og sivmætter for ikke at tale om lervarerne. Det var pottemageren fra Sorring, som kom med vognen godt understøttet med halm, hvor potter og fade forsigtigt var lagt.

Hvor var de fine disse glaserede syltekrukker i alle størrelser, som far også forhandlede, og på den ene side var indridset et tal, der svarede til litermålet eller rettere sagt pottemålet, som man endnu sagde dengang. De blev brugt til asier og blommer. Fadene var pyntet i kanten med en lys stribe (begitning), som bugtede sig ud og ind. De store fade, som brugtes til dej, havde en hældekanal; de blev også brugt som mælkefade. Nogle fade var små og flade, på størrelse med en tallerken, og så var der sukker-skåle og flødekander. Jeg syntes, de var så søde, og jeg kan huske, at de i min barndom bare kostede 25 øre. Far købte altid meget hos pottemageren, og disse lersager blev oven i hinanden anbragt på to hylder, og de fyldte fra loft til gulv.

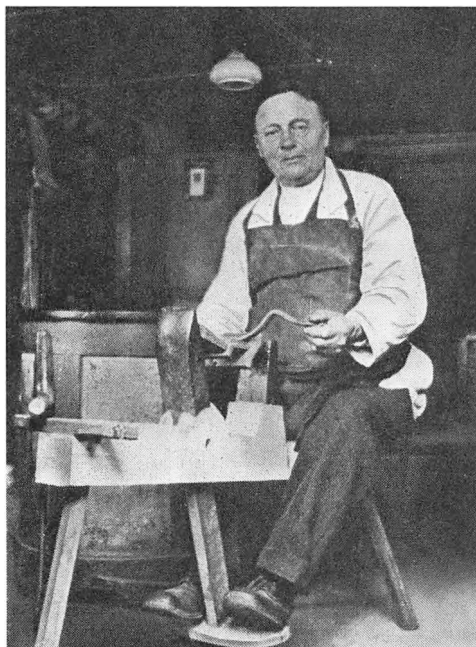
Der boede en træskogrosserer i Holsteinsgade, og der købte far bundene, for det var kun i de første år, han selv lavede dem. I dag er der vist ikke mange, som kender et sold, men det var også en vare, vi handlede med. Det var en stor sigte, som brugtes til rensning af korn. Og lad mig ikke glemme musefælderne, det var en stor artikel i min barndom.

Tællehesten stod ved arbejdsbordet, og den brugte far, når der skulle skræles lidt af bundene. Der til havde han forskellige jern, som lignede en ske på et langt skaft.

Da jeg er den yngste af søskendeflokken — født 1901 — har jeg ingen erindring om, hvordan mine søskendes opvækst har formet sig. Mine forældre fik i tidsrummet mellem 1885 og 1901 otte børn, hvoraf et er død, så der har været mange munde at mætte.

Jeg var kun et år, da min fars forældre kom til at bo hos os. Bedstefar havde haft arbejde på Rathlousdal. I slægtstavlen over Brandbyslægten står han opført som fasanmester Erik Mogensen. De var ca. 80 år, dengang de flyttede til os og var ikke i stand til at klare sig selv. Da alderdomsunderstøttelsen på dette tidspunkt kun var 15 kroner om måneden for et ægtepar, gik far til herredsfoged Heltzen og forhørte, om denne sum ikke kunne forhøjes, da han ikke kunne give dem føden for 50 øre om dagen. Herredsfogedens svar var: »Hvis ikke børnene kan sørge for deres forældre, kan de komme på fattiggården.«

Bedstefar og bedstemor kom ikke på fattiggården; de levede henholdsvis til 1908 og 1912. Bedstemor blev 90 år, og hun oplevede Rathlousdals brand i 1910. Hun kunne fra sin stue se en tyk, sort røg stige mod himmelen, og hun jamrede: »Rathlousdal brænder, Rathlousdal brænder!« Min søster stod og pudsede komfur, men hun sprang med børsten i hånden ned til min far. Han var nemlig hornblæser i brandkorpset,

Niels Eriksen ved arbejdet.

og han havde til opgave at kalde mandskabet sammen ved at løbe gennem gaderne og blæse i hornet. Tidligere havde han været trommeslager, men trommen var afløst af et horn. Jeg tror for øvrigt, at det var sidste gang, far var i aktion som brandmand. Far var over 80 år, før han afhændede forretningen, men han døde først som 96-årig. Mor blev 90 år og var alle dage en god støtte for far.

Endelig kan jeg tilføje, at skønt vi var en stor familie og bestemt var nødsaget til at leve nøjsomt, så var der mange glæder i mit hjem. Således blev der sunget meget hos os, og en sang, som passede til vor livsform, var: »Et jævnt og muntert virksomt liv på jord som det, jeg ville ej med kongers bytte.«

En Horsens-Café 1895–1912

Af H. Mertz Fensholt

Den 18. april 1895 overtog gæstgiver Sofus Sørensen sin morbrors, gæstgiver Carl Pedersens, forretning, Borbergade 6—8, på hjørnet af Fugholm i Horsens og døbte den »Cafe City« — centralt beliggende som den var.

Han havde da i 3—4 år drevet vinstuen »Børsen« på Nørregade lige over for den katolske kirke. Han var født i »Strandgården«, søn af bådfører og

sandgraver Niels Jens Sørensen (omtalt i bogen: Blade af Horsens Historie 1942), der var veteran fra 1864 og stammede fra Endelave. Han var den første som tabte slægtens gamle navn: Skipper, idet hans far hed Søren Jensen Skipper. Sofus Sørensen havde været overkelder i Håndværkerforeningen, hvor han havde lært sin hustru, Jane Jørgensen fra Fensholt ved Torrild, at kende. De var blevet viet i Torrild kirke i 1892.

Det var et gæstgiveri i gammeldags betydning, idet der var værelser til overnatning, dog kun to dobbelte og to enkelte — altså i alt seks senge. Derfor skulle der gæstgiverbevilling til — i modsætning til de værtshuse, der alene havde udskænkning og kunne klare sig med beværterbevilling.

Huset var i to etager. I stueetagen var der skænkestue og spisestue og i forlængelse af skænkestuen et lille kabinet, der kaldtes »den blå stue«, da alle møbler var polstret med blåt stof. Her stod et frit tilgængeligt klaver. Modsat stuerne lå køkkenet. På første etage var et dobbelt og to enkeltværelser til udlejning og privatbolig på to værelser. Oven over lå loftsetagen, der rummede et dobbeltværelse til udlejning og to

»Cafe City« på hjørnet af Borbergade og Fugholm i Horsens.

Gæstgiver Sofus Sørensen og hustruen Jane, født Jørgensen.

pigeværelser til personalet. Alle soveværelser var med servantestel — rindende vand fandtes ikke. Belysningen var — bortset fra skænkestuens, der havde gaslamper — petroleumsllys.

Arbejdet i cafeen begyndte tidligt. Man måtte op allerede klokken godt 5 for at kunne klare morgenmad til de faste pensionærer, der skulle starte klokken 6 på arbejde. Alle havde en times middagspause og kunne komme hjem til den varme middagsmad ved 12-tiden. Aftensmaden spistes ved 6—7-tiden, og kl. 11 lukkede caféen.

Prisen for fuld kost var kr. 1,35 pr. dag. En øl serveret i caféen kostede 15 øre, en romtoddy 35, en dansk hakkebøf 65 og smørrebrød 10 øre pr. stk.

Det varede ikke længe, førend caféen fik et vist kunstnerisk præg, idet skuespillerne ved de turnerende selskaber hurtigt fandt ud af, at der kunne overnattes væsentligt billigere end på de

større hoteller. Tilmed blev fru Jane hurtigt kendt for sin overordentlig gode mad.

Af skuespillere fra den tid huskes navnlig ægteparret Carl O. Stein (der også var forretningsfører) og hans hustru Augusta Stein — begge særdeles dygtige karakterskuespillere. Han huskes især for en fremragende »Jeppe«, hvor han af en velvillig anmelder endog blev betegnet som provinsens Olaf Poulsen. Han spillede også udmærket bådsmanden i »Sparekassen«, og hun fremhævedes i adskillige roller for sit følsomme spil og meget smukke sprog.

Snart fandt også cirkusartister af mange nationer samt byens journalister caféen. I en mindeartikel om sine elever skriver »Jesper«, alias redaktør Albert Christiansen, i »Horsens Avis« den 5. januar 1950 bl. a. om Per Barfoed, der senere blev landskendt for sine digte og viser: »Han var præstesøn fra Nr. Tran-

ders. Og han blev som elev gageret med den svimlende gage af kr. 50,- pr. måned. Jeg kan huske, at hans far og jeg korresponderede om at få ham i kost og logi et sted — præstegagerne var jo heller ikke ret høje dengang. Men så kom »Fætter« — vor accidentsætter, der som typograf gik med høj hat om søndagen — det gjorde »arbejdets studenter« dengang — til hjælp. Han skaffede Per ophold hos Sofus Sørensen i »City« på hjørnet af Fugholm og Borgergade«.

Ovennævnte »Fætter«, hvis borgerlige navn var Anton Emil Christensen, var en lille munter og overordentlig begavet mand. Han var vittig, kunne skrive en vise og også spille dillettant-komedie. Ved festlige lejligheder kunne han finde på at udtale sit gode danske borgerlige navn — på fransk.

En anden fast pensionær var blikkenslager Carl Sørensen, kaldet »Onkel«. Han var københavner, men var altså havnet i Horsens, hvor han arbejdede på den nærliggende store maskinfabrik: Paasch og Larsen, Petersen, der havde stor eksport af mejerimaskiner til Sydamerika. Også han var en habil dillettantskuespiller. Fast pensionær var også en kollega til ham, blikkenslager Chr. Krøldrup West, der var onkel til praktiserende læge Krøldrup. Blikkenslageren var en rigtig navertype — han havde vandret Europa rundt i syv år og fortalte storartet om sine mange oplevelser.

Naturligvis søgte også byens borgere caféen. Især huskes vognmand A. C. Pettersen, en vestjyde, der havde oparbejdet en betydelig og meget anset vogn-

mandsforretning i Borgergade 16. Dengang havde bilerne endnu ikke rigtig holdt deres indtog, så det var med smukke og velholdte heste og vogne til alskens brug, at A. C., som han altid kaldtes, drev sin virksomhed. Han blev betegnet som byens høfligste mand, der — når han færdedes på Søndergade — bogstaveligt talt altid gik med hatten i hånden, fordi han måtte hilse på enhver. Han var et sikkert emne til hvert års sommerrevy.

Naboer til caféen var sodavandsfabrikant E. Pettersen og aut. gas- og vandmester J. C. Laursen, der jævnligt var gæster, og fra Nørregade maskinfabrikant N. F. Hegelund, hvis stedsøn, den musikalsk begavede Armand Bremer, undertiden slog sig ned ved klaveret og underholdt med sin musik. Havde en af skuespillerne fri, blev der ofte sunget viser og reciteret digte — hertil var unge Robert Dinesen god.

Stamgæst var også Henrik Linne-mann, en bror til lægen på Søndergade, og mellem ham og Sofus Sørensen opstod et fortroligt kammeratskab — begge havde stærke litterære interesser. Endvidere huskes den digre rebslager Ammundsen fra Åboulevarden og den altid glade skibsmægler Fernando Wang, der ofte tog en »rafledyst« med »Fætter« om en hesteøl — den tids alt dominerende drik i Horsens.

På torvedagene var det landboerne, der tog caféen i besiddelse. Faste landbogæster var bl. a. gårdejer Kaspar Kasparsen, Stensballe, og den stoute møller, Thomas Thomsen fra Kattrup Mølle.

Der holdtes også private fester i ca-

féen. Hver vinter havde man således et par gange et »Maskintorskegilde«. Maskintorsk var en specialitet, fru Jane var særdeles ferm til at lave, og det var i reglen byens restauratører, der deltog. Også konfirmationsfester og navnlig svendegilder holdtes her. Det skete når en lærling fra maskinfabrikken havde gjort svendestykke.

I 1904 døde Sofus Sørensen ret pludselig, og fru Jane fortsatte driften alene i nogle år. I hendes tid blev den meget smukke og meget muntre Ellen Fjeldsted, der senere blev til skuespillerinden og navnlig visesangersken Ellen Tyron, ansat som serveringsdame. Hun var charmerende udover alle grænser og skabte en virkelig munter tid i caféens sidste leveår.

I efteråret 1912 gav fru Jane op på grund af svigtende helbred, hun solgte café og hus, der hurtigt ombyggedes til forretningsejendom. Hun drev derpå i nogle år pensionat, og de gamle pensionærer fulgte hende — også skuespillerne og artisterne.

Hun genvandt sit gode helbred og fik et langt otium. Sin sidste tid tilbragte hun i beværterforeningen »Enigheden«s stiftelse i Gersdorffsgade. Da hun fyldte 85 år i januar 1952 kunne man i »Horsens Folkeblad« bl. a. læse følgende: »En usædvanlig elskelig og ungdommelig gammel dame fru Jane Sørensen, Gersdorffsgade 3, fylder i morgen fredag 85

Servitricen Ellen Fjeldsted, senere skuespillerinde og visesangerske Ellen Tyron.

år. Fru Sørensen, der vil være velkendt af ældre horsensianere var i mange år ejer af og værtinde i café »City«, der lå på hjørnet af Borgergade og Fugholm. Her drev hun en beværtning i ordets bedste forstand, hvis lige man kun finder i Paris på venstre Seinebred. Man blev virkelig beværtet og det berømte pensionærbord var altid optaget, og byens borgere og tilrejsende skuespillere, der har »næse« for at finde de rigtige steder, flokkedes ved spisetiderne.»

Hun overlevede alle de gamle pensionærer og døde først i 1961, 94 år gammel.

Handelslærling for ca. 60 år siden

Af Chr. Fiil Sørensen

Da jeg i 1916 kom i handelslære i Thorsø, var der ikke, i hvert fald for mit vedkommende, noget, der hed lærekontrakt eller handelsskole. Læreforholdet beroede på aftalen mellem min læremester og min far. Det gik ud på, at jeg, da jeg havde bestået præliminæreksamen, kun skulle stå i lære i tre år — for den formidable løn: I første år 0, i andet år 50 og i tredje år 100 kr. om året! Dog plus kost og logi! Om nogen som helst ferie eller anden frihed var der ikke tale.

Jeg tiltrådte den 15de marts. Det var en stor overgang fra at være på en gård og så blive lukket inde i en butik og på et lager. Men jeg kom ikke til at kede mig eller savne arbejde.

I forretningen var der foruden købmanden: En kommis, en gårdskarl og så mig. Butikken var en blandet landhandel. Der handlede med kolonialvarer, foderstoffer, kunstgødning, markfrø, cement og støbegods.

Jeg ankom med middagstoget og fik resten af dagen til at gå med at se mig om på min fremtidige arbejdsplads. —

Mit første chok fik jeg, da vi skulle i seng om aftenen, og det viste sig, at gårdskarlen og jeg skulle dele seng! Det havde jeg ikke oplevet, siden jeg var spæd, så det var mig en meget ubehagelig overraskelse! — Det varede nu ikke længe, for en nat må jeg i søvne have jaget en albue i øjet på min »slof«. Dagen efter mødte han med et blåt øje. Jeg klagede min nød hjemme den følgende søndag, og det blev hurtigt ordnet således, at jeg fik min egen seng.

Mit arbejde den første dag gik ud på, at gårdskarlen og jeg skulle tømme en banevogn for foderkager. Vi kørte hen på stationen, og det viste sig, at det var løse kager, hvoraf måske 10 % var hele kager, resten stumper og stykker, som skulle skovles op og smides over i vores vogn og på samme besværlige måde læses af, da vi kom hjem. Det var frostvejr, og det var ikke muligt at holde varmen ved at stå og stikke i disse kagestumper, så for mig var det en barsk indtræden i min nye tilværelse.

Forretningen åbnede kl. 7 morgen og lukkede kl. 20 aften på ugens fem før-

ste dage, om lørdagen lukkedes kl. 23; det var dog kun en kort tid, så blev lukketiderne forandrede på grund af krigen.

Det hørte med til mit arbejde at hjælpe til med ekspedition i butik og på foderstoflager. Om morgenen begyndte jeg med at feje butik samt tørre støv af disk og reoler. Senere måtte jeg ekspedere kunder både i butikken og på lageret, mens jeg ind imellem måtte knuse foderkager, male korn og fylde skuffer og reoler.

Selv for mig, der ikke havde megen forstand på arbejdet i butikken, var det indlysende, at der var noget forkert ved systemet. Købmanden havde nemlig den mærkelige idé, at alt skulle vejes af under ekspeditionen. Det tog derfor ofte lang tid at ekspedere en kunde, for det var på landet, hvor man ikke gik til købmanden hver dag og derfor samlede en ordentlig ordre sammen. Så vidt jeg husker, havde vi ikke afvejede og færdigpakkede varer af nogen art, undtagen »Lessive Ludpulver«, dengang den eneste form for vaskepulver, vi kendte.

En meget vigtig og nødvendig ting at få lært var at lukke poser og lave kræmmerhuse til bolcher og forskellige andre varer. Det var svært at lave et rigtigt kræmmerhus, for der gjaldt den regel, at det skulle kunne fyldes med ris, lukkes og så kastes mod en dør uden at gå itu. Hvis man ikke kunne det, var man ingen fuldbefaren »krambodssvend«. Det sværeste af det hele var dog at huske at skrive, hvad der blev udleveret på kredit. Jeg husker, at jeg engang i travlheden havde glemt at notere

et læs foderstoffer. Dog kom jeg i tanker om det længere hen på dagen og fik det noteret (tror jeg nok), men det var et dårligt system med al for lidt kontrol og garanti for, at alt nu blev noteret.

Om lørdagen skulle vægtene og tragtene på kaffemøllen pudses. Dengang var det balancevægte, også kaldet »søjlevægte«. Både disse og tragtene var af messing. Til lørdagsarbejdet hørte også oprydning på lageret.

Vi havde heldigvis vort eget el-værk, en dynamo i forbindelse med motoren, som trak kværn og kageknuser, så vi var fri for at male kaffe med håndkraft. Det var ellers et besværligt arbejde, da der skulle 45 omdrejninger til på håndsvinget for at male $\frac{1}{8}$ kg kaffe. Så hvis det skete, at der var noget i vejen med strømmen, var det især mig, der solgte kaffe den dag.

Vi brændte selv vores kaffe, og det var en spændende oplevelse hver gang. Det foregik to gange ugentlig, og det skulle gøres meget omhyggeligt for at få kaffen brændt netop, som den skulle være. Især på en varm sommerdag kunne det knibe at få den varme, brændte kaffe afkølet tilstrækkelig hurtigt, så den ikke fik for meget og blev sveden. Skete det, måtte der brændes en brænding til, og den for meget brændte kaffe fordeltes så over flere brændinger. Selv om der var kafferationering — det var jo under første verdenskrig — fik vi rigtig kaffe; købmanden havde sat en sæk til side til os selv. Men det værste var alligevel at få kaffen brændt, for denne proces kunne som regel lugtes over hele byen. Det foregik derfor meget tidligt om morgene

nen, før byen vågnede, gerne ved 5-tiden.

Nu jeg omtaler rationering, husker jeg, at vi ganske få dage før melrationeringen trådte i kraft, fik 200 sække mel hjem fra »Olympia« i Randers. Melmærkerne gjaldt til indkøb af 240 g mel; men for nemheds skyld gav vi 250 g. Og da krigen sluttede, havde vi kun et par sække tilbage. — Jeg husker ikke hvor mange varer, der var rationerede og på mærker. Dog erindrer jeg, at sukker var rationeret på en særlig måde, idet rationeringsmærkerne var en slags rabatmærker; jeg véd, at købmanden betalte 48 øre pr. $\frac{1}{2}$ kg mere, end han fik igen ved salg til kunderne. Til gengæld blev hvert suktermærke godskrevet hos grossisten med 48 øre.

Jeg husker et forår, hvor vi ingen gårdskarl havde på det tidspunkt, da vi fik Chile-salpeter hjem. Jeg måtte så alene køre det hjem fra banen. Det var et meget ubehageligt arbejde. Salpeteren ankom i de samme sække, som den var afsendt i fra Chile, så det var et held at finde en sæk, der ikke var hullet eller revnet. Hver sæk skulle vejes i banevognen, mærkes og noteres i en bog, køres hjem, læsses af og stables op i højde med ens hoved. Samtidig er der det ubehagelige ved chilesalpeter, at den bliver fugtig og smelter, så i dagens løb kom jeg til at se farlig ud.

Det var også mit arbejde at fyre i butiks-kakkelovnen. Det var ikke så vanskeligt at fyre op, vi havde jo altid trækasser, der kunne slås itu, og en dag var jeg så heldig oppe på loftet at finde en sæk med »ildtændere«, en lille pakke

spåner imprægneret med noget brændbart stof. Hvor disse ildtændere stammede fra, fik jeg aldrig oplyst, da jeg ikke spurgte for ikke at miste dem.

Dengang blev der på landet røget megen tobak i lang pibe. Vi fik 50 kg hjem ad gangen. Det var mest af mærkerne »Obels A« og »B«. Så vidt jeg husker, kostede $\frac{1}{2}$ kg henholdsvis 2,15 og 1,95. Cigarer solgtes en del; men ikke cerutter, kun Obels »Phønix«, i den brune, flade æske med 8 stk. — Cigaretter kendtes så godt som ikke.

Vi solgte meget lidt øl, vin og spiritus. Jeg husker, at der lå en tønde med brændevin, da jeg kom; men det var også den sidste. Siden har man kun kunnet få Spritfabrikkens produkter i originale flasker. Der solgtes lidt rom i syltetiden. Det brugtes til at skylle sylteglas og flasker i. Vinsalget var meget begrænset; det bestod nærmest kun i »Muskatvin« til barselkoner. Rødvin havde vi ikke.

Til mit arbejde hørte også landturkørsel. Vi havde to ture: en større og en meget lille. Lige så skønt det var om sommeren, lige så tvært var det om vinteren, når det øsregnede eller sneede. Jeg husker engang, jeg i kane var på vej til en gård ude på marken og skulle ned ad en bakke, hvor der i læsiden havde lagt sig så megen sne, at vi sad fast, idet sneen gik hestene til maven. Den ene hest blev splittertosset og sprang i vejret, så stangen knækkede, og jeg måtte ud i sne til livet og søge hjælp i gården, så jeg kunne fortsætte. — Jeg var ellers glad for disse landture. Det var ligesom,

det var *mine* kunder, især da flere af dem aldrig kom i købmandsbutikken, i hvert fald ikke konerne; på den måde blev jeg en slags mellemmand. Flere steder på disse landture var det en fast regel, at jeg skulle drikke kaffe og i den varme sommertid spise frugtgrød. Det kunne ofte være lidt af en prøvelse at drikke kaffe adskillige gange; men et afslag blev ikke vel modtaget, alt var jo også i den bedste mening!

Købmanden havde stor familie på egnen, og jeg blev sammen med sønnen, der var tre år yngre, bedt ud til gilder og ungdomsfester. Det var dengang, vi unge samledes om klaveret og »Danmarks Melodibog«. Det havde jeg megen glæde af, jeg sang temmelig godt og kunne mange sange fra min skoletid.

Der var i byen et afholdshotel og selvfølgelig en afholdsforening, hvortil der hørte en ungdomsafdeling, som næsten alle vi unge var medlemmer af. Der blev således ikke brugt penge til spiritus og øl.

Til mit hjem havde jeg ad landevejen 28 km. Om vinteren rejste jeg med toget lørdag aften, og om sommeren cyklede jeg. På den tid var der ikke asfalt på landevejene; men i siden af vejen bugtede en cyklesti sig uden om vejtrærne. Jeg mindes nu mange år efter disse herlige cykelture, som noget af det dejligste for en sund og rask ung mand.

For at det ikke skal se ud, som om det hele var slid og slæb, kan jeg fortælle, at vi unge ofte var til bal og anden morskab i vor by, foruden at vi to gange om året var til fest i »Venstres Ungdom« i Hammel. Det var jo før bilerne blev almindelige, så vi kørte i charabanc. Vi var fra 8 til 10 på vognen, så der var liv og lystighed.

På trods af mere end 70 timers arbejdsuge med meget arbejde og megen travlhed, var det en herlig tid, jeg med inderlig glæde og taknemmelighed tænker tilbage på. Tiden dengang var fuld af *opgaver*, som skulle løses, ikke som nu af *problemer*.

Allingåbro og stationen

Af N. M. Thordrup

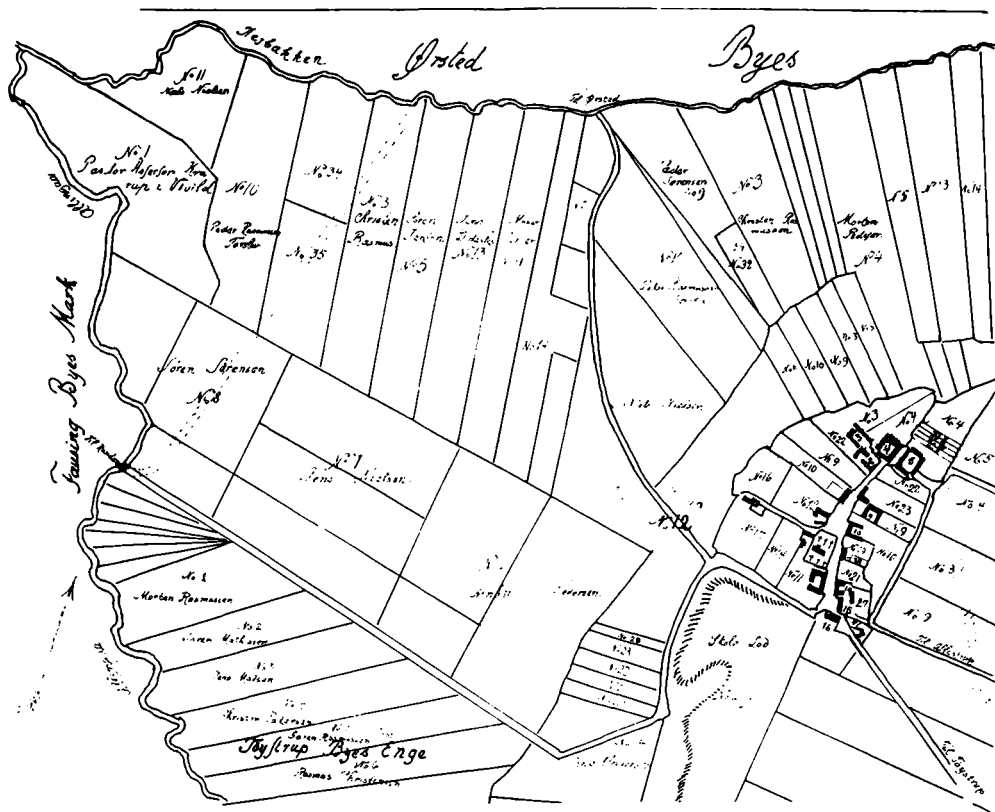
Medens oprindelsen til den gamle landsby skjuler sig i fortidens mørke, er der byer, især stationsbyer, hvis oprindelse ganske nøje kan tidsbestemmes. Vel ingen af Vejlbys beboere havde for ca. 150 år siden fantasi nok til at forestille sig fremtidens bybillede, som det siden da har formet sig. Landsbyens gårde og huse samlede sig, som alle andre danske landsbyer, om den lille kvaderstens kirke på det højeste sted i byen.

Som man vil se af hosstående udsnit af matrikelkort fra 1816, der viser de Vejlbys gårdmænds jorder mellem Allingå og Hejbækken (grænsen mellem Sønderhald og Rougsøherred) nord og vest for byen, findes der ikke på daværende tidspunkt antydning af den bydannelse, der senere opstod. Vejen fra Ørsted, den betydeligste by i Rougsøherred, gik, som det ses på kortet, over et vadested i Hejbækken op mod bakkedraget ved Vejlbys, for derefter at svinge stik i vest mod næste vadested over Allingåen. Denne færdselsåre, der i umindelige tider har været den vigtigste vej fra Rougsøherred ud i landet, er idag hovedgaden i Allingåbro.

Før der var tale om anlæg af nogen jernbane, skete der imidlertid i midten af 1800-tallet en vigtig ændring i vej-

føringen, idet vejstykket fra Bode Krog, den stiplede linie på kortet, til Allingå, blev anlagt, og samtidig blev der bygget træbro såvel over Hejbækken som over Allingå. At der ved skæringspunktet mellem vej og å var basis for en handelsplads, fandt købmændene i Randers hurtigt ud af, og da der tilmed ad vandvejen kunne fragtes gods med kåg til Randers og videre op ad Allingåen, var fordelene indlysende. I 1866 byggede så købmændene Hjersing og Gøtzsche en købmandsgård mellem den nye landevej og åen på matrikel nr. 8's sydvestlige hjørne. Dette fremsyn har vist sig at være såre rigtigt, idet handelspladsen omend i noget ændret skikkelse eksisterer den dag i dag. Den ældste del af købmandsgården rummede butik og beboelse. I den nordlige ende var den sammenbygget med et pakhus, hvor en port førte ind til gårdspladsen. Langs pakhuset, der lå vinkelret på landevejen, blev der gravet en kanal fra åen og op til landevejen. Den var ca. 100 m lang og seks—syv meter bred, og havde på begge sider et pælebolværk.

Da transporten af købmandsgårdens varer som nævnt hovedsagelig var baseret på kågfart ad åen og fjorden, kunne kågene i den gravede kanal be-

Matrikelkort fra 1816 over jorderne mellem Allingå og Hejbækken, nord og vest for Vejby.

kvemt losse og lade deres gods ved pakhus og tømmergård. Efterhånden overtog jernbanen dog de fleste transporter, men helt op til første verdenskrig kunne man med mellemrum se en kåg ved Larsens plads. I mange år var kanalen, da den ikke mere blev benyttet, byens losseplads — i dag er alle spor udslettet.

Efter købmandsgårdens etablering fulgte snart flere huse efter. De første blev bygget på den østlige side af Ørstedvejen. Her bosatte sig en snedker, en urmager, en bødker og en træskommand samt en farver, der oprettede far-

veri med tilhørende stampemølle. Men det var dog først, da jernbanen Randers-Ryomgård blev åbnet i 1876, at der kom skred i udviklingen.

Til sporanlæg og stationsplads eksproprieredes jord på hovedgadens sydside. Som det fremgår af matrikelkortet tilhørte disse arealer Tøjstrup gårdmændene, (anført som Tøjstrup enge) jvf. matr. nr. 1, 2, 3 o. s. v. Selve byudviklingen foregik derimod nord for baneanlægget på matrikelnumrene 6, 7 og 8, der tilhørte de tre gårde i Udbygårde, som formentlig engang i 1700-tallet er

udflyttet fra Vejlbj. Umiddelbart efter banens åbning var gæstgivergården bygget færdig. Endnu en købmandsforretning samt en manufakturhandel, filial fra Boldt Jørgensen i Randers blev etableret over for Stationen. For enden af nuværende Nørregade oprettede Anthon Nielsen i 1879 et smedeværksted og senere maskinfabrik. I samme gade blev der 1893 oprettet et garveri, og i øvrigt kom af håndværkere næsten alle faggrupper til byen. Således at Allingåbro ved århundredeskiftet var en ret betydelig stationsby. Den havde på nævnte tidspunkt godt 300 indbyggere, heraf var ca. 80—90 børn og ca. 40—50 personer var beskæftiget som håndværkersvende, kommiser eller løse arbejdere. Endvidere kan det nævnes, at der i byen fandtes ca. 25 tjenestepiger, idet fast hushjælp jo den gang var en almindelig foreteelse.

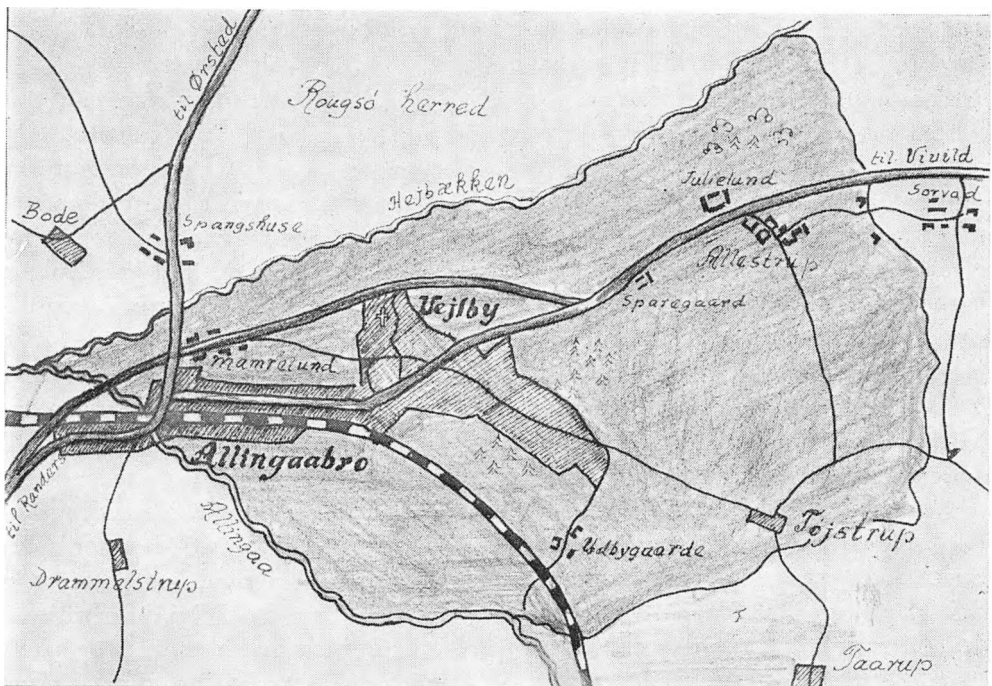
Hvorledes formede livet sig så i det lille samfund for 70 år siden? — i en tid, hvor nutidens tekniske hjælpemidler næsten var ukendte. — Når første morgentog buldrede ind på stationen, var det tid for værksteder og butikker at begynde dagens gerning. Håndværkerne holdt middagspause fra kl. 12 til halv to, mens butikkerne holdt åbent uafbrudt til kl. 10 aften. Selv om søndagen var butikkerne åbne fra tidlig morgen til kl. 9 form., og når kirkegangen om eftermiddagen var sluttet, blev der atter lukket op kl. 4, og man fortsatte med at handle til omkring kl. 8 aften. I øvrigt angav togenes kommen og gåen for en stor del byens daglige rytme. Lokomotivets fløjtesignaler både ved ankomst

og afgang, tilkendegav tydeligt dets tilstedeværelse, og ved de to sidste aften-tog kl. 8 og kl. 9 var perronen det sted, hvor man mødtes. Gader og veje var om vinteren vanskelige at passere til fods, fortove var et ukendt begreb, og mange steder kunne man ikke i almindeligt fodtøj komme tørskoet igennem. Oprindelig var der en grøft på begge sider af den nuværende hovedgade, ligesom der var plantet poppeltræer gennem hele byen, disse forsvandt efterhånden, som husene blev bygget, men enkelte blev dog stående og kan endnu ses på gamle billeder. Nogen form for gadebelysning fandtes ikke, og det sparsomme lysskær, som petroleumslamperne kastede ud fra vinduerne, var ikke i stand til at lyse så meget, at man kunne orientere sig uden medbragt håndlygte. Noget egentligt kloaksystem havde man ikke omkring århundredeskiftet. Spildevandet fra de forskellige husholdninger løb ud i en grøft, der gik bag haverne fra Ørstedvej og ud til markedspladsen, for til sidst at forsvinde ud i en afvandingegrøft i engene. Forureningen af åen var derfor ikke noget problem, vandet var klart og rent, og ofte skyllede man tøj i åen efter en storvask.

Jernbanestationen.

Som antydte i det foranstående, har stationen tidligt placeret sig som byens egentlige midtpunkt. Det var her omkring, at forretningslivet florerede.

Anlæggelsen af Randers-Grenå banen blev vedtaget i 1873, men da ingen dansk virksomhed på daværende tidspunkt var så vidt fremme, at den kunne

Vejly sogn, 1494 ha., ca. 1600 indbyggere 1969.

påtage sig en sådan opgave, blev det overdraget et engelsk firma, der ejedes af baron Gedalia, at bygge banen, og den 24. aug. 1876 fandt indvielsen sted med pomp og pragt. Stationsbygningerne, der alle var ens byggede, bar tydeligt præg af engelsk arkitektur. Fra stationens hovedindgang kom man ind i forhallen til billet- og rejsegodseksp., til højre lå 2. klasses ventesal med røde plysmøbler og stort slebet konsolspejl, samt et særskilt dametoilet, altsammen beregnet for det mere prominente publikum. Til venstre havde man 3. klasses ventesal med mindre luksuriøst udstyret møblement, som kunne tåle en mere robust behandling af det bredere klientel, som færdedes her. — Ved siden af bil-

letruden førte en dør ind til selve kontoret. På den ene side af det store skrivebord ved skranken blev man ekspederet med sine postforretninger, medens jernbaneekspeditionen foregik på den modsatte side. Dette arbejde besørgedes af to trafikassistenter, medens stationsforstanderens arbejdsplads var længere tilbage i kontoret. På telegrafbordet ved vinduet stod de to messingskinnende morseapparater på blanke mahogniplader. Til stadighed lød der fra apparaterne en rytmisk tikken, der for uindviede havde en vis hemmelighedsfuld klang, men for det trænede øre kun var almindelige meldinger, om tog der afsendes eller vognmeldinger til strækningens stationer, altsammen noget, som

den øvede telegrafist kunne følge, selv om han var optaget af andet arbejde. Telegrafapparaterne er nu overalt erstattet med telefon eller fjernskriver, men ved deres fremkomst i forrige århundrede betød det en fuldstændig strukturændring inden for trafik, handel, presse m. v. og de kan nu beskues på vore museer, som nogle af de genstande, der indvarslede den tekniske tidsalder.

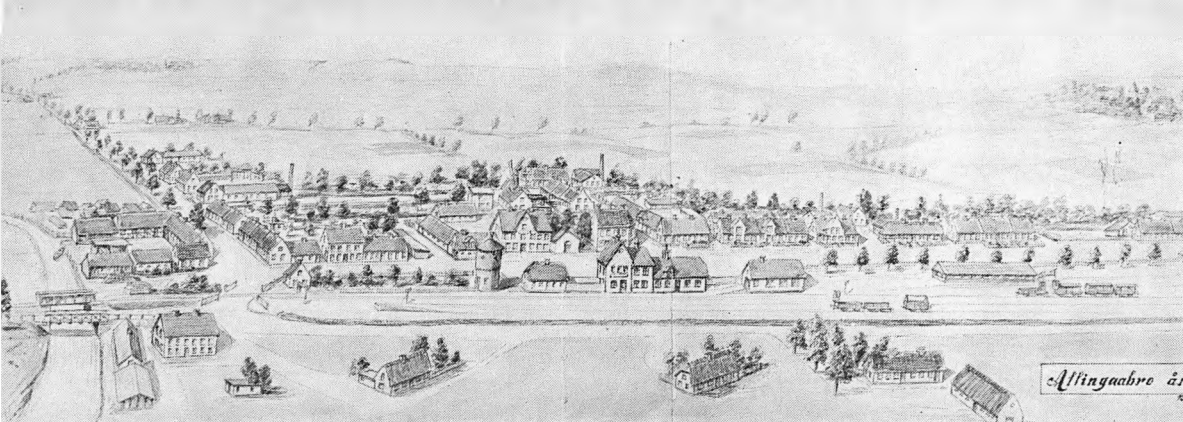
Som foran nævnt havde man lidet kendskab til anlæg og drift af jernbaner, hvilket selvsagt også gjaldt selve det administrative og de personalemæssige forhold. Det blev imidlertid for en stor del militæret, som i mange år frem i tiden satte sit præg på jernbanerne. Adskillige officerer fandt efter krigen 1864 beskæftigelse ved de nye jernbaner, der blev anlagt i stort tal over hele landet. — Stationsforstanderen havde f. eks., som han var vant til ved hæren, en af portørerne som oppasser, hvis opgave var bl. a. at pudse fodtøj, bære vand og brændsel til det private køkken, grave have m. v., alt imens han måtte passe sine øvrige pligter på selve stationen. At man stadig hilser hinanden ved at føre hånden til kasketten, når jernbanefolk mødes, er vel den sidste rest af den militære ånd, der er tilbage, selv om det foregår i en afslappet form og helt uden forbindelse med rang eller stand.

Efterhånden viste den mest praktiske form for jernbanedrift sig, og man fandt hurtigt ud af at dele personalet i forskellige kategorier, som hver især havde deres specielle opgave, nemlig: trafik-tjenesten, banetjenesten og maskintjenesten, senere kom så signaltjenesten, ef-

ter at mekaniseringen vedrørende sporskifter m. v. vandt indpas.

På Allingåbro station var kun trafik- og banetjenesten repræsenteret. Den førstnævnte, der personalemæssigt bestod af tre trafikassistenter med en stationsforstander som chef, havde kontoret som deres arbejdsplads. Her solgtes billetter, ekspederedes fragtbreve og bapækker. Endvidere besørgede man privattelegrammer, der gennem stats-telegrafens i Randers, hvortil stationens linier var indkoblet, blev formidlet videre ud i landet. Desuden var stationen normeret som regnskabsførende postekspedition, d. v. s. med de samme beføjelser som et almindeligt postkontor. Til byerne Ørsted og Vivild befordredes posten pr. hestekøretøj morgen og aften. Den lokale postombæring udførtes af tre landpostbude, der alle — før cyklernes tid — vandrede rundt med lædertasken på skulderen og stok i hånd. Begyndende deres arbejde ved 7-tiden om morgenen med sortering af breve og aviser, vendte de tilbage ved 3—4-tiden om eftermiddagen. Stationsbyens post måtte desuden møde igen ved 8-toget om aftenen for at omdele Randers-aviserne. Endvidere mødte den samme post hver søndag formiddag og forrettede normal postombæring i selve byen. En ordning man på daværende tidspunkt fandt helt naturlig, idet alle butikshandlende, som tidligere nævnt, stod bag disken søndag formiddag.

Det mere manuelle arbejde på stationen blev udført af fire portører, hvoraf den ene udelukkende var beskæftiget på pakhuset med at modtage og udlevere

Til venstre i billedet ses de to broer over åen, den gamle købmandsgård ved Ørstedvej med de første gamle huse overfor samt farveriet med høj skorsten. Ad hovedgaden til højre har man i forgrunden stationen med gæstgivergården og Bolt Sjørøgensens filial overfor, hvor Nørregade går ned til garveren og smed Anthon Nielsen. Videre ad hovedgaden, købmand S. Sørensen, skrædder I. P. Rasmussen, lidt længere ude bl. a. et stråtekt hus med Prahls bageri.

gods, medens de tre andre havde deres arbejdsfelt på perronen under togenes ophold, samt på stationspladsen med rangering af godsvogne, hvilket foregik med en rangerhest. Desuden rengøring af aflæssede vogne samt renholdelse af læssespor, et arbejde som altid var særligt eftertragtet, idet portørerne her for en stor del kunne hente årsforbruget af brændsel, da spildet fra de mange kul og tørvevogne gav mangen god trillebørfuld til den hjemlige kakkelovn. Et besværligt og larmende arbejde var indlæsning af slagterisvin fra svinefolden. Hver mandag morgen holdt der lange rækker af hestekøretøjer for at aflevere svin til slagteriet i Randers. Der var skrig i luften, når svinene blev læsset af vognene, vejret af den kgl. vejer og måler (stationsforstanderen) og drevet ind gennem foldene til jernbanevognene. Det hele skulle være tilendebragt inden togets ankomst kl. 10. Som regel gik der fem vognladninger svin med formiddagstoget til Randers med ca. 250 dyr. På pakhuset var der til stadighed stor ak-

tivitet, dog varierende og til dels sæsonbetonet. Især skiftedagene 1. maj og 1. november hvor næsten alle piger og karle skiftede plads på landet, herskede der febrilsk travlhed. Utallige var de kommoder og skabe, der skulle fragtes fra den ene ende af landet til den anden. Endvidere fik alle landets højskoler nye elever ind et par dage efter skiftedagene, hvilket også bidrog til forøget aktivitet ved billetsalg og godsekspedition. I sammenligning med tidligere er skiftedagene nu næsten uden betydning, idet den store nedgang af såvel kvindeligt som mandligt medhjælpspersonale på landet har ændret dette forhold fuldstændigt.

Banetjenesten, der stod for vedligeholdelse på sporanlægget og på linien, samt dertil hørende skråninger, afløbsgrøfter m. v., bestod af en baneformand og fire banearbejdere, der som regel boede i banens vogterhuse, hvor deres koner var ansat som ledvogtersker. Hver morgen drog kolonnen ud på linien med troljen, der ved håndkraft blev drevet frem af 2—3 mand. Stående på ladet

trak de troljen frem med svære træstænger. En forudsætning for et jernbanetogs rolige fart ad skinnevejen er sporets tilstand, samt at underlaget af sveller og ballast er i orden. I stærk sommervarme kan en stålskinne som bekendt danne »solkurver«, og i skiftende kuldeperioder om vinteren kan sporet fryse op. Så man vil forstå, at banetjenestens arbejde ikke er det mindst vigtige inden for jernbanedriften. Ryombanen, som den populært blev kaldt, opnåede ikke sit 100 års jubilæum, — det blev kun til 95 år, da den måtte dele skæbne med andre sidebaner med dalende trafik. Den 22. maj 1971 blev driften indstillet på den engang så travle bane.

Morgenvagt.

En morgenvagt på en landstation (Jebjerg) på en jysk sidebane for ca. 60 år siden var ikke et drama mellem blinkende signaler. Ikke tog der jog forbi perronkanten og opfattes som en lysstribe. Heller ikke lokomotiver der masede sig ud af remisen. End ikke en beskeden kø ved billetruden. Når jeg, der var elev oplever en sådan vagt i erindrungen, var det kun tre menneskers stilfærdige syslen. Stationsforstanderen, var 57 år og havde nok håbet på større karriere, men havde slået sig til ro, fordi hans have var stor og dejlig, og på lange sommeraftener dog bedre end tre værelser med kammer og altan i en større by. Stationsforstanderen tog selv morgenvagten, fordi han hellere ville begynde dagen end slutte den ved det sene aften-tog omkring kl. 9,30. Han kom ned fra

lejligheden ovenpå, og jagede sin Sct. Bernhardshund ud fra en lun krog under bordet ved vinduet med de to morseapparater, der så tidligt om morgenen intet sagde. Først ti minutter før første tog kaldte det ene jr., jr., jr., tre gange, en prik tre streger, en prik en streg en prik. Stationsforstanderen tog vanemæssigt om nøglen, svarede og læste ikke strimlen, men fangede med øret nabostationens melding, at nu sendte han — stationsmesteren på den nordlige holdeplads — toget afsted. Stationsforstanderen skrev meldingen ned, som han havde gjort tusinde gange før og ventede så på tog 1167. Det var det sikre i tilværelsen på den lille station. Vel blev køreplanen ændret flere gange under krigen og efterhånden indskrænket, men ingen rørte ved det første morgentog nummer 1167, to kupévogne og fem gods-vogne, der kom kl. 6,20 og skulle være i byen kl. 7,10, en halv time før det hurtige tog på hovedlinien tværs over Jylland. Stationsforstanderen satte sig ved bordet og kiggede i en københavnsk avis, der var kommen aftenen i forvejen og var fra den foregående morgen, strøg med hånden over tre fragtbreve, et på to sække kartofler, et andet på tre colli flyttegods, et tredie på en kommode. Stationsforstanderen lagde fragtbrevene yderst på bordet oven i sin kasket — så glemte han dem ikke. Han bladede i avisen, rakte efter kasketten med det brede, røde bånd, bladede på ny og standsede ved beretningen om en københavnsk begivenhed. Ikke en stor ting, tværtimod en lille affære, men med tilknytning til hans kvarter —

Rangerhesten »Peter« med en personvogn på Allingåbro Station 1914.

til den gade, hvor han boede i tolv år — mens han var førsteassistent, derpå overassistent på godsbanegården og sad og ventede på avancement. Den slags fra kvarteret læste han altid. En dag nåede avancementet også ham. Han fik den lille jyske landstation, hvor han nu var herre og konge. Herre over en portør, der var stationsmesterprøvet og afløste ham på perronen, en stationsarbejder og en elev, en ung mand, der gjorde den del af arbejdet på kontoret, som stationsforstanderen turde betro ham. Konge var han også, konge i det lille rige, der begyndte ved stationsmærket et par hundrede meter uden for stationen og ellers bestod af stationsbygningen, der var lav og lang, med kontor og ventesal i den ene ende, lejligheden i den anden ende, to kamre foroven, tre stuer for-

neden, en ud til perronen, to ud til den lille bys hovedgade, hvor kroen lå, og købmanden, manufakturhandleren, skomageren, der også var ølhandler, boede.

Stationsforstanderen foldede avisen sammen og lagde den tilbage i postsækken. Han holdt ikke selv nogen københavnsk avis. Der kom fire til hele egnen, og de, til hvem avisen var, regnede det for naturligt, at stationsforstanderen kiggede i den, inden landposten fik den med. Han var jo deres ligemand. Stationsforstanderen skubbede postsækken ind under bordet, så man ikke risikerede at falde over den, tog kasketten på, samlede kappen om sig, for det var koldt, og indenunder var han desuden civil, hvad angik jakken, bukserne var reglementerede, og i det ydre var der ikke en plet at sætte på

denne stationsforstander, der selv havde første tog en kold og bidsk vintermorgen. Han tog flaget i hånden. Det var rullet op og blev sjældent rullet ud. Togføreren på strækningen og han kendte jo hinanden omtrent som to mennesker i et langt ægteskab. Når togføreren sagde »færdig«, sagde stationsforstanderen »kør så«, stak flaget ind under venstre arm og gik tilbage til kontoret.

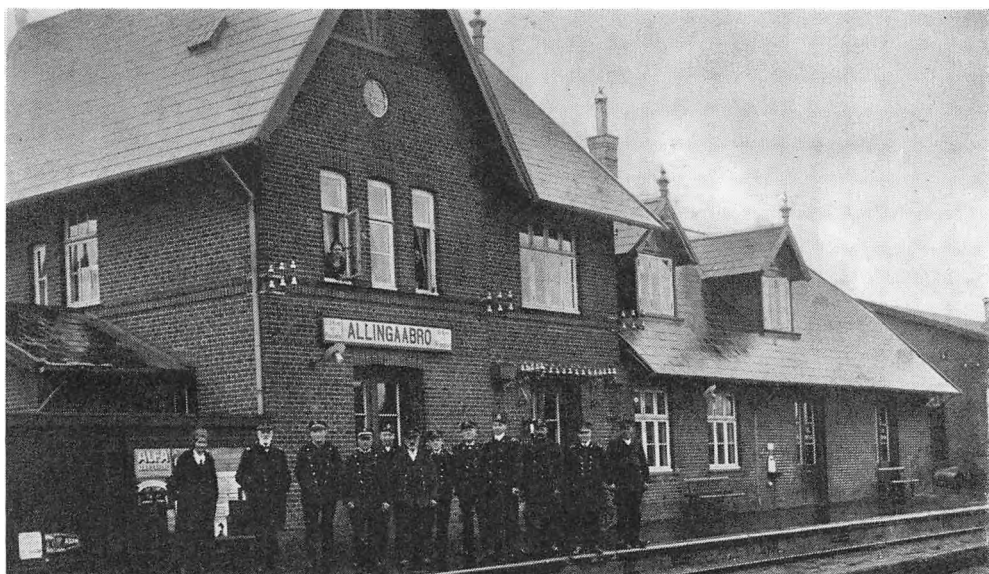
På perronen gik stationsarbejderen. Han havde sat kartoflerne, de tre colli flyttegoods og kommoden på den plet, hvor erfaringsmæssigt pakvognen holdt. Stationsarbejderen, en ung mand på fireogtyve, havde på forstanderens ordre »givet fri«, det vil sige hejst vingen på indkørselssignalet mod nord ved hjælp af et håndsving og et kædestræk i en kasse. Nu stod han og snakkede med fiskehandleren, en stor tyk mand med et rundt, rødt ansigt. Han var iført lastingskasket med blank skygge, brun uldvest, støvler med træbunde og en kavaj, der skærmede mod kulden. Han var bedste kunde om morgenen, for til ham kom tre kasser fisk, tre kasser på efterkrav, som han betalte med det samme. Det var ham en æressag, at han var en kontant mand.

Nu var toget der, syv vogne bag et lokomotiv, der nu ville synes helt forældet, men dengang var fortræffeligt til arbejdet netop på denne strækning. Lygten foran lyste rødgult i den sorte morgen. Det skarpe hvide lys, koncentreret i en kegle var ikke for mindre lokomotiver på en sidelinie, men for store maskiner på hovedbanen. Togføreren, en mager mand på henvend 60 år i velholdt

uniform uden kappe, fordi han foretrak uldtøj for en svær frakke, sprang ned på perronen, sagde »godmorgen« til både stationsforstanderen, stationsarbejderen og fiskehandleren. Honnør for forstanderen, ikke stramt, men let og dagligdags, ja fortroligt venskabeligt. De andre fik et nik og et ord måske, hvis da togføreren havde noget at sige. »Koldt«, sagde han ellers, når det *var* koldt. Fiskehandleren gik selv hen til pakvognen og fik af pakmesteren med smalle grønne snore om kasketten sine tre kasser fisk. Der var også andet til station Jr., en halv snes colli på syv fragtbreve, og da stationsforstanderen havde fået fragtbrevene, sørgede pakmesteren for resten.

En mand var med toget. Alle kendte ham og sagde »godmorgen«. Manden var Christensen, der rejste for et stort tobaksfirma og kom en gang om måneden. Han blev til frokost og tog så videre. Christensen gik gennem ventesalen, der havde brun oliemaling, borde og bænke, her duftede af sæbevask. Den store kakkelovn varmede allerede nu godt, det gammeldags ur tikkede fortroligt, det gik aldeles præcist år ud og år ind; på væggene hang de tre store billeder med reproduktioner af Bloch, Henningsen og Mønsted.

Inde på kontoret stod eleven. Stationsforstanderen havde lige »pikket på ruden«. Det betød, at 1167 skulle meldes af. Det havde han gjort og ellers tømt postkassen, stemplet otte breve og solgt to billetter, en til Holbæk, en anden til endestationen. Han havde gjort kassen op og skrevet salget ind i billet-

Personalet på Allingåbro Station 1923.

Fra venstre: kontorist Ingrid Stilling, stationsforstander Frey Kjeldskov, landposterne Henrik Sørensen og Marius Frandsen, portørerne Valdemar Jensen og J. P. Jensen, trafikassistent N. M. Thordrup, »unge portør« J. P. Jensen, trafikassistent A. K. Poulsen, portør O. Olsen, trafikassistent M. C. Overgaard og ekstramand Hougaard Thygesen. I vinduerne ovenover ses Ragnbild Kjeldskov og fru Kjeldskov.

journalen, 18 kr. og 40 til Holbæk, 75 øre til endestationen. Han slukkede lyset, for stationsforstanderen havde en dag skældt ud over hans ødselhed med dette lys: — »Tror De, det lys er jødernes evige lampe?« havde han sagt. »Ja, men det er det ikke, det er jernbanens 25 lys pære, der koster to øre i timen. Sluk!«

Da toget kom, var eleven ude med pengeposen, stationens kassebeholdning fra den foregående dag 470 kr. og 40 øre i en forsegleet pose til kassekontoret i Århus. Posen blev lagt i en kasse i pakvognen, der var låset, men ellers ikke blev dyrket med nogen højtid. Det

vigtigste var jo, at kassen var der, og den var der altid. Pakmesteren ville være død på stedet, hvis kassen en dag var borte. Af denne vished om kassens uforanderlige skæbne opstod hans uhøjtidelighed.

Toget listede af. Stationsforstanderen kom ind, hængte kappen på sin knage, satte kasketten på en hylde med blanketter ved siden af sit bord, lagde flaget oven på, gav eleven fragtbrevene til pakhus-journalen, kiggede i et brev fra distriktet — og sagde så: »Godmorgen. Kaffe. Kommer om tyve minutter«. Det sagde han hver morgen år ud og år ind, en morgenvagt var til ende.

Også en slags østjyder

Af Arne Gammelgaards samtaler med Josepha Sczerkovsky og Serif Zeybek

Vi har vel efterhånden vænnet os til at møde udenlandske gæstearbejdere, uden at vi ænser det synderligt. De er gledet på plads i vore forestillinger, men for de flestes vedkommende på et for os helt uafklaret grundlag, som ikke lever plads for ret megen gensidig forståelse. Holstenerne, hollændere på Amager, kartoffeltyskere og polske roearbejdere på Lolland er ret store og kendte grupper af medmennesker, som har knyttet deres skæbne til os danske. Deres levevilkår og deres baggrund har ofte været genstand for såvel generelle som individuelle undersøgelser i kraft af deres samhørighed med en gruppe.

Her i årbogen vil vi præsentere to »østjyder« af fremmed herkomst med en tilværelse, som er individets mere end gruppens.

Josepha Sczerkovsky

Mens Christian IX var konge i Danmark, og hans svigersøn Aleksander III var Zar i Rusland, fandtes den polske stat ikke. Landet var delt som så ofte før og et par gange siden. Det polske folk har mere end de fleste andre europæere været de ulykkelige ofre for po-

Josepha Sczerkovsky, 1974.

Foto: S. P. Andreassen.

litiske forviklinger, som greb aivorligt ind i den enkeltes liv.

Henved 80 kilometer øst for Breslau, som polakkerne kalder Wroclaw, ligger stationsbyen Gorzow. Den var grænseby mellem Tyskland og Rusland indtil første verdenskrig. Et par kilometer nord

bygård 1912. Fra venstre: Anders Overgaard, Marius Frandsen, Holger Eriksen, Pjotr Zarzynski, rgen Brandt, Mads, Marius Andersen, Søren P. Sørensen, Anders P. Andersen, Maximilian Vattenski, Demek Vattenski. Foran: Marie Nielsen, Johanne Sørensen, forvalter Mortensen, frøken Kiilsard, lærerinde frøken Schneekloth, Christense Christensen, Anna Lyngholm.
avnene er opgivet af Marius Frandsen, Thorsø, 1974.

for Gorzow ligger en lille by, der hedder Praszka.

I Praszka var befolkningen noget blandet. De fleste var polakker, men mange var tyskere. Alle var de under-sætter under den russiske Zar. I 1880erne var der tre karetmagere i Praszka. De var brødre, og de var tyskere. Den ene af brødrene havde giftet sig til sin virksomhed. Ved at gifte sig med en tre år ældre karetmagerenke med tre børn blev han mester i en ung alder. Han blev far til en søn og tre døtre. Den ene af disse piger, Josepha, så verdens lys første gang i 1890. Hun bor nu på Vester-vangsvej i Sall nordvest for Hammel. Her skal der berettes om Josephas liv imellem de to yderstationer på hendes livs vej.

I skolen blev der undervist på russisk undtagen to timer om ugen, da polsk ikke måtte bruges. I hjemmet talte faderen tysk, så det er intet under, at Josepha den dag i dag taler et sprog, der nok er

dansk, men så sandelig bærer spor af denne komplicerede sproglige start på livet. Hun tæller uden besvær til 100 på russisk endnu. At den danske syntaks aldrig rigtig har afsløret sine hemmeligheder for Josepha er ikke hendes skyld.

Barndommen i den lille by med den store kirke, hvor familien som gode katolikker var hyppige gæster, synes ellers at have været tålelig. Men da faderen døde i en alder af 55 år, og da der i øvrigt var opbrud i familien, blev Josephas tilværelse mere usikker. Der var arbejdsløshed i området. Folk udvandrede til Amerika, hvis det var muligt. Lettere var det at tage arbejde for en tid på tyske godser lige på den anden side af grænsen.

En morbror blev Zarens livvagter i Sankt Petersborg og led i 1917 samme skæbne som kejserfamilien ved kommunisternes magtovertagelse.

Josepha prøvede som 14-årig lykken som sæsonarbejder på et tysk gods. Hun

Sobygård ca. 1915. Køerne malkes på marken. Manden i den hvide jakke er fodermester Marius L. Rasmussen. Ved siden af ham står ægteparret Sine og Søren Vestergaard samt Chr. Damgaard. De tre på venstre fløj kendes ikke, til gengæld oplyser Marius Frandsen, Thorsø, at bestene bar navnene Poul og Anne.

har kun dårlige minder om den oplevelse, og tyskerne står ikke højt på hendes sympatiliste.

I en alder af 17 år blev Josepha gift med Frands Sczerkovsky. Han var 20 år gammel og uddannet som skrædder, men da han fik hovedpine af dette arbejde, måtte han opgive skrædderfaget. Samme år som de blev gift, men efter at deres første barn, Juliane, var født, rejste de første gang til Danmark. Det var et tysk bureau, der ordnede rejsen, som gik gennem Tyskland og over Warnemünde. De arbejdede så om sommeren i 1908 dels på Isgård på Mols, dels på Landkildegård ved Odense. Frands virkede som fast daglejer og Josepha

tog en tørn i køkken og bryggers. Hun kunne lave smør og brygge øl. Da den lille familie med spædbarnet måtte hutle sig igennem sommeren, hvad bolig angik, kunne der slet ikke være tale om at blive, da efteråret kom. Den smule det var lykkedes at spare op i sommerens løb, rakte lige akkurat til at betale hjemrejsen til Praszka. Josepha havde 25 kr. som sit resultat.

Der fulgte nu et par år, hvor nøden blev stadig større, og hvor forholdene i det fjerne land mod nord trods alt stod for det unge par som et håb om at skaffe det daglige udkomme. I 1911 rejste så Frands igen, men Josepha blev i Praszka. Hendes mor var syg, og Jo-

Sobygård ca. 1920. I forbindelse med høstfesten er forpagter la Cour Dornonville med børn, landvæsenseleverne og arbejderfamilierne samlet foran verandaen. Halvt oppe på trappen til højre i hvid kjole og ansigtet i profil Josepha Sczerkovsky.

sepha ville ikke forlade hende. Om foråret kom Frands til Værum ved Randers. Her havde han et lille kammer bag hestestalden, arbejdede flittigt og var omhyggelig med at sende penge hjem til kone og barn i Praszka. Da moderen døde i 1913, rejste Josepha med den nu 5-årige Juliane til Værum og arbejdede som Frands for familien Preetzmann. Rummet bag hestestalden, hvor der var en ram lugt, var stadig familiens bopæl. Der var ingen varme her, og der kunne derfor ikke være tale om at blive vinteren over. Bortset fra de usle boligforhold har Josepha kun lyse minder fra

tiden i Værum. Her lærte hun i øvrigt at køre på cykel — dog uden at blive ejer af et sådant befordringsmiddel.

En af herregårdene under grevskabet Frijsenborg — Sobygård — søgte arbejdskraft. Forpagteren, la Cour Dornonville, lavede aftale med Frands og Josepha om, at de skulle bo i et hus, »Kildemånen« kaldet, et par kilometer sydøst for gården, at Frands skulle virke som sadelmager, og at Josepha skulle arbejde i køkkenet.

Den lille familie flyttede ind i »Kildemånen«, og de mange års arbejde på herregården begyndte. I »Kildemånen«

Syv spand heste på gårdspladsen med Søbygårds forpagterbolig som baggrund.

fødtes datteren Cecilie, men da det var for lang vej dagligt at vandre til Søbygård, flyttede Frands og Josepha og deres to piger ind i et dobbelthus et par hundrede meter øst for gården på nord-siden af søen tæt ved tomten af det ældste Søbygård.

Det var et dobbelthus, og da den anden ende af huset var beboet af ideeligt skiftende røgterfamilier, som var urolige naboer, flyttede de endelig til et enfamiliehus lige ved siden af. Der boede de indtil 1931. Her blev de tre næste børn i ægteskabet født: Emilie, Anton og Frands, der altså fik samme navn som faderen.

Josepha arbejdede i køkkenet på Søbygård. Der var foruden hende tre andre kvinder som fast stab i køkkenet, nemlig

en husjomfru og yderligere to daglejerkoner. Arbejdet i køkkenet begyndte kl. 7 om morgenen, og foruden den daglige rutine med madlavning til 25 karlfolk, hvoraf de 14 var landvæsenselever fra »fine hjem«, var det Josephas arbejde at holde landvæsenselevernes værelser.

Frands virkede som sadelmager, og med 16 spand heste var der da også nok at se til i den bestilling. Han hjalp i øvrigt til med alt forefaldende arbejde.

På Søbygård ligger det såkaldte »enkesæde«. Det er en fornem bygning fra 1810. Her boede efter Mogens Frijs' død i 1923 hans enke, lensgrevinde Fritze Frijs. Hun havde sin egen stab, uden forbindelse med gårdens. For landarbejderne var det forpagterens, der var herskabet. Enkegrevinden var et ophø-

Josephba og Frands Sczerkovsky med deres fem børn. Fra venstre Frands Josef, Edmund, Mille, Cecilie og foran Anton med geden. At »den fattige mands ko« er kommet med på billedet er ikke det bare køketteri. Den liter mælk, som den dagligt skænkede Josephba, var et kærkomment supplement til at mætte de mange munde.

jet væsen, som man ikke havde noget med at gøre. Den svimlende rigdom, som lensgrevinden besad — set med Josephas øjne — kom til udtryk en dag da de to mødtes. Grevinden var på jagt — og skulle til at forcere et ståltrådshegn, da Josephba passerede, og da hun løftede tråden for den fine dame med bøssen, blev det på stedet honoreret med 5 kroner. Næsten en ugeløn! — Ja, Josephba tog, hvad der sådan kunne falde af. Hun var venlig og hjælpsom mod alle, og hun fik tøj af landvæsenseleverne. Det blev syet lidt om, så kunne hendes mand eller en af sønnerne bruge det. Frands var jo uddannet som skrædder, og det var næsten aldrig nødvendigt at købe nyt. Når der skulle køres et læs affaldskorn

ud til fasanerne af en af karlene, blev der læsset noget af på vejen til grisen og hønsene hos familien Sczerkovsky. Lidt brændsel vankede der også, men alligevel var det en betragtelig udgift til brændsel, som måtte købes.

Til påske og til jul blev den opfedede gris slagtet. Den havde så gerne opnået en vægt på ca. 300 pund. Geden, der naturligvis også her levede op til sit tilnavn, den fattige mands ko, var en populær leverandør af god mælk. Jo, den polske familie led ingen nød i det nye fædreland.

Frands havde ved afrejsen fra Polen i 1913 opnået orlov fra værnepligten i et år. Krigen brød ud, og han havde naturligvis ingen lyst til at tage del i kej-

serens krig. Han blev i Danmark, og han og Josepha fik dansk statsborgerskab. Efter krigen trak det op til hjemrejse til det nu selvstændige fædreland. Frands skaffede papirerne, alt var klar til afrejse, men Josepha sagde nej. Derefter kom det aldrig på tale at rejse tilbage til Polen.

Den ældste datter Juliane døde, da hun var godt elleve år gammel. Det var et hårdt slag for familien, men de øvrige børn trivedes godt. De gik i skole i Gern, selv om de egentlig hørte til Svenstrup skoledistrikt. Deres mor var ikke rigtig glad for, at de skulle igennem de store skove for at komme til Svenstrup. Børnene kom godt ud af det med kammerater og lærere. De klarede sig godt og var som deres forældre vel-lidte overalt.

I 1925 købte Frands og Josepha huset til ejendom. Det kostede 3800 kr. med 1000 kr. i udbetaling og 92,18 kr. i halv-årlig ydelse til rente og afdrag. — Hvordan det har været muligt at spare op til en sådan udbetaling kan nok vække for-bavselse og beundring, når det erindres, at hans dagløn var 1,80 kr. og hendes 1,15! Men de daglige udgifter var små og påpasseligheden stor.

Søbygård skiftede forpagter. Troels Ravn afløste la Cour. Familien Sczerkovsky blev i Søbygårds tjeneste. De skiftede bopæl en sidste gang. I 1931 erhvervede de en grund af Sall kom-mune halvvejs mellem Sall og Søbygård. Her byggede de det hus, som Josepha stadig bor i. Det kostede 4000 kr. Den nye bopæl kom til at betyde, at de af børnene, der stadig skulle i skole, kom

til Sall skole, men det betød også, at Frands fik en ekstra grund til at vur-dere sin løn på Søbygård i forhold til andre muligheder, så efter 32 års arbejde sagde han herregården farvel og fik ar-bejde ved Sall kommune. Her tjente han ca. tre gange så meget, men det hårde slid var stadig hans lod. Nu var det i grusgrave og ved vejarbejde, han øvede sin indsats.

Josepha holdt kontakten med Søby-gård ved lige. Hun fortsatte i folkekøk-kenet og herskabskøkkenet. Hun gjorde rent og vaskede. Gennem familieskabet med forpagter Ravns fik også skolebe-styrer Føns i Hammel lejlighed til at nyde godt af Josephas arbejdskraft. Her var billedet det samme: lav løn, men fuld tilfredshed på begge sider. For en 8—9 timers arbejde med vask og ren-gøring for bestyrerparret på realskolen i Hammel, forlangte Josepha så sent som 1965 4 kroner! — At hun til gengæld atter modtog aflagt tøj, sko, husgeråd og gaver til jul og fødselsdage hørte med til billedet. Det gjorde det også, at Jo-sepha havde æg med til sine arbejdsgi-vere, og at de til jul fik en gås, som hun selv havde opfedet.

I 1955 døde Frands Sczerkovsky. Om-trent samtidig var det sidste af børnene fløjet fra reden. De var alle kommet godt i vej. De to døtre er nu begge døde. Den ene umiddelbart efter sit bryllup, den anden lige før sit sølvbryllup. Jo-sepha sidder alene i sit lille hus. Hun er glad for sine naboer og for posten!

Hun taler med glæde om sit lange ar-bejdsfyldte liv. Der er to vendinger, som kommer igen med korte mellemrum i

hendes beretning om livets tilskikkelser: »Det var ikke nemt«, og »De var så flinke allesammen«. Det første tror man gerne. Det næste vil man gerne tro på, når Josepha Sczerkovsky selv siger det.

Serif Zeybek

Et godt stykke inde på den tyrkiske højslette, nemlig omtrent 220 kilometer øst for den by, vi kender bedst som Smyrna, men som tyrkerne selv kalder Ismir, ligger en landsby med godt et tusinde indbyggere. De er så godt som alle fattige bønder. De bekender sig til Islam, og fem gange i døgnet kalder muezzinen de troende til bøn. Og det gør han ikke forgæves. Moskeen fyldes. Alle over ti år kommer. Hundreder af mennesker hver gang. Mende hedder den lille by.

Her blev Serif Zeybek født den 2. februar 1947. Hans far var en fattig bonde. Da Serif var to år gammel, døde hans mor efter en ny fødsel. Den nyfødte lillesøster døde også, og Serif fik ophold hos en faster. Faderen giftede sig snart igen.

Serif kom i skole før tiden, fordi han var en kvik dreng. Skolen havde godt hundrede børn, delt på tre klasser. Efter de fem års obligatoriske skolegang blev den 11-årige dreng udskrevet af skolen med diplom for gode kundskaber og god opførsel. Nu måtte han prøve at klare sig selv. Han forlod Mende og fik plads som arbejdsdreng hos en rar boghandler i byen Usak fem kilometer nord for Mende.

I Usak, som er en by på størrelse med Horsens, boede han alene på et værelse.

Serif Zeybek som soldat.

Han sørgede selv for det meste af sin daglige forplejning og hjalp boghandleren med lidt af hvert, men hans hu stod til mekanik og især til biler. I sin fritid og også tit om natten arbejdede han på at dygtiggøre sig dels ved selvstudium, dels ved at følge undervisningen på en frivillig teknisk skole for drenge og unge mennesker. Det var lige efter Serifs hoved, da han som 14-årig kunne flytte hen til en onkel, som var mekaniker. Hos denne onkel var han indtil 1965.

Så var han soldat i to år. Han fik den traditionelle tyrkiske soldateruddannelse med strenge disciplinære og fysiske krav. Da han blev hjemsendt, havde han opnået grad af sergent.

I et par år virkede han nu som chauffør. Med sin lastbil kom han rundt i store dele af Tyrkiet. Til Sortehavets kyst og helt mod øst til de mægtige bjerge ved grænsen til Persien. Også til

hovedstaden, Ankara, kom han jævnlige.

Med det meget tidlige opbrud allerede i 11-årsalderen fra et hjem, som kun delvis kunne være et hjem, med soldatertiden og med rejserne rundt i det vidtstrakte land, var Serif Zeybeks praktiske og psykiske tilknytning til landsbyen blevet stærkt svækket.

Hans naturlige ønsker om at se sig om i verden og om at forøge sin indkomst kom derfor også til at hænge sammen med nødvendigheden af at søge arbejde uden for fædrelandets grænser.

Familiært var der ikke meget, som bandt ham. Med faderen var forbindelsen aldrig blevet genoptaget. Han er i øvrigt gift anden gang efter Serifs mors død.

Stedmoderen døde i 1968, så der var kun få bånd tilbage, da han valgte at forlade Mende. Men lad os endnu en gang dvæle lidt ved denne landsby på den tyrkiske højslette, hvor Serif levede de første vigtige år af sin tilværelse.

Langt de fleste af de godt tusind mennesker lever af landbrug, men levestandarden er temmelig lav efter vore begreber, og mange er da også henvist til dagligt at rejse til Usak for at arbejde på fabrikker der. Et par kilometer nordøst for Mende går hovedvejen fra Ismir til Ankara. Der er ingen gårde eller huse i landskabet. Al bebyggelse er samlet i landsbyen.

En bonde med en gård af normal størrelse har 3—6 okser og 40—70 får og geder. I sommertiden kommer dyrene ind et par timer midt på dagen i den værste hede, og hele vinteren, som er

meget streng, står de på stald i landsbyen, men ellers bliver de af bønderne på skift vogtet på de vidtstrakte marker og bjergskråninger rundt om i Mende. En mand holder sammen på den store flok dyr med hjælp af to hunde. Dyrene kan i øvrigt gå frit omkring overalt undtagen på de forholdsvis små stykker jord, der er indhegnet til vin- og olivenmarker. Fårenes og angoragedernes uld bliver solgt til spinderiet i Usak. Der går også dyrenes skind hen efter slagtingen, som enhver bonde selv er mand for at klare.

De mænd, der tager til Usak for at arbejde, kører med bus. Der er kun ganske få privatbiler i Mende. Ikke over ti.

Familiemønstret i landsbyen er det klassisk strenge, kendetegnet ved sammenhold i familien. Der er intet samkvem mellem de to køn før ægteskabet, og mellem ægtefællerne kræves en ubrydelig troskab.

I Usak, der er et regionscentrum, er der foruden et spinderi og et garveri også en kendt tæppefabrik og en sukkerfabrik. Altså erhvervsvirksomheder, der nøje afspejler den kendsgerning, at det omkringliggende land er et landbrugsland, som leverer ganske bestemte råvarer, og som har brug for et — ret snævert — udbud af færdigvarer.

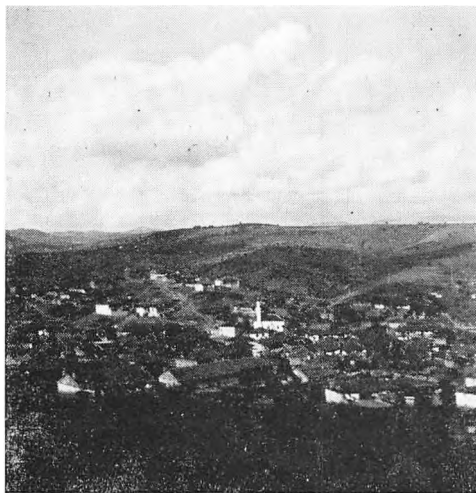
I det tyndt befolkede land med de særdeles vanskelige trafikale forhold er det ikke let at etablere en integreret industri. Når det betænkes, at det moderne udviklingsmønster først blev skabt for et halvt århundrede siden med Kemal Atatyrks regime, er det snarere en ha-

stig end en langsom udvikling, der er sket i landet.

Denne udvikling i retning af vest-europæiske tilstande på godt og ondt har sat sig mindst spor i landsbyerne, hvor mønstret stort set er det samme, som det har været i århundreder. Selv om Islam blev ophævet som statsreligion i 1928, har den dog bevaret sit fuldstændige greb om befolkningen.

Forestillingerne om »et bedre liv« i større velstand med mere personlig frihed og mindre hårdt legemligt arbejde bringer en fornemmelse af uro til landsbyens beboere, og man kan godt få det indtryk, at det er springet væk fra landsbymiljøet, der er det væsentligste. Om man så drager til en tyrkisk storby eller til Canada eller Danmark er mindre væsentligt. Har man først skåret båndene over og foretaget det elementære opbrud fra sin landsby, er der næppe nogen vej tilbage.

I foråret 1970 kom tanken om opbrud for alvor også for Serif Zeybek. En kammerat, der havde arbejdet i Norge og Danmark, fortalte ham om forholdene i disse lande. Gennem kammeraten kom han i besiddelse af hvervemateriale fra danske erhvervsvirksomheder. Det var tilfældigvis et tilbud om arbejde på Hammel slagteri, der blev afgørende. Serif henvendte sig i den danske ambassade og hos de tyrkiske myndigheder. Han fik udleveret de nødvendige blanketter. Pas og opholdstilladelse blev fremskaffet, og midt i august 1970 gik rejsen pr. tog via Grækenland, Jugoslavien, Østrig og Tyskland til København og derfra videre til

Udsigt over Mende. I midten ses moskeen med den slanke minaret. De store huse i udkanten af byen er ikke offentlige bygninger, men gårde tilhørende mere velstående bønder. Der er 3—4 købmænd i Mende og en skole med et par lærere, men ellers ingen uden direkte forbindelse med landbruget. De solstegte lave bjergskråninger bag byen er græsgange for landsbyens hundreder af okser, får og geder. Mohair fremstilles af uld fra angorageden, som er så talrig på de tyrkiske højsletter. Billedet er taget i oktober.

Der er ingen slagter. Enhver bonde kan selv slagte sine dyr.

Hammel. Opholds- og arbejdstilladelse er fornyet fortløbende.

Serif har i løbet af de fire år her i Østjylland boet fire forskellige steder og har haft lige så mange arbejdspladser efter begyndelsen på slagteriet. Han er vendt tilbage til sin gamle lidenskab — bilerne. Han har virket som lastbilchauffør, og hos sin nuværende arbejdsgiver, der er overordentlig tilfreds med hans arbejdsindsats, gør Zeybek fabriksnye biler rene for fedt og olie og gør dem klar til aflevering til køberne. Han tjener ca. 600

kr. om ugen, når skatten er trukket fra. Det synes at være noget nær det dobbelte af det, han kunne tjene i Tyrkiet.

Bortset fra den allerførste tid her i landet har Serif kun haft meget lidt at gøre med sine herboende landsmænd. I en periode boede han sammen med fire andre tyrkere og seks jugoslaver i middelmådige lokaler på Toustrup Mark. Men nu bor han alene, som han foretrækker det. På grund af sine gode evner til at lære det danske sprog har han af og til lejlighed til at bistå landsmænd og danske myndigheder med at løse sprogproblemer. Han skaffer sig tyrkiske bøger og aviser, men kan også så småt følge med i danske aviser.

Han tilbringer det meste af sin fritid på sit værelse, hvor han også laver mad, idet han — så vidt det overhovedet er muligt — overholder Koranens bud på dette felt.

Serif har ikke været forskånet for primitive voldelige provokationer, når han er gået til bal eller lignende. Det er han derfor holdt op med. Han sludrer jævnligt med sin husvært og andre, som han får rutinemæssig kontakt med. Han sætter pris på dem, og sympatien er tydelig gensidig. Han har lært en dansk pige at kende. Med et rejseselskab har de sammen været på Rhodos og har derfra taget en afstikker over Istanbul til fødebyen Mende.

En mindre gæld, som han pådrog sig i forbindelse med en uheldig bilhandel og en operation med efterfølgende nedsat arbejdsdygtighed, afdrager han med flid. Serif værdsætter de danske sociale goder og kan godt lide atmosfæren her

i landet i det hele taget. Han er tilfreds med sit arbejde, sin løn, sin bolig og sin tilværelse i almindelighed. Han foretrækker at arbejde alene, for så fristes man ikke til at ryge cigaretter, snakke, eller drikke øl i arbejdstiden, »for det er arbejdsgiveren ikke tjent med.«

Serif Zeybek ønsker ikke at være kritisk over for sit værtsland, men det skinner dog igennem, at der er ting i vor tilværelse, han ikke accepterer. Han er forbavset over, at religionen her i landet synes at spille så lille en rolle for menneskene. For ham — som rettroende muslim — er det uforståeligt, at religiøse forestillinger ikke præger hverdagen hos danskerne. Han synes penge spiller en meget stor rolle her i landet, og at danskerne går meget stærkt op i at skaffe sig dem, og at vort forhold til penge dominerer over mere menneskelige hensyn. Han mener, at det er helt almindeligt — også blandt gæstearbejdere — at tyrkere uden videre låner hinanden penge. Der skeles ikke meget til sikkerhed eller rente. Har man noget at give eller låne af, så gør man det. Og man får sit udlæg tilbage til rette tid.

Den for ham at se meget liberale holdning i seksuelle spørgsmål i og uden for ægteskabet forbavser ham, men taltaler ham ikke. Børns og unge menneskers frie optræden har nærmest chokeret ham. For Zeybek er religionen noget universelt. Som muslim har han en dyb følelse af indre sammenhæng mellem religion og alle andre sider af tilværelsen. Det religiøse kan slet ikke isoleres som et afsondret område. Hans forhold til liv og død, til det andet køn, til sine

Prospekt fra Usak.

Usak er på størrelse med Horsens. Den er administrativt centrum for regionen og har en del industri. Væsentligst er en tæppefabrik, men der findes også et garveri, spinderier til bomuld og angorauld og en sukkerfabrik.

Den høje slanke minaret ved moskeen er karakteristisk for enhver muhamedansk by — stor eller lille.

medmennesker i øvrigt, til penge, arbejde, fornøjelser osv. — alt udgør et samlet hele, hvor det religiøse islæt virker som et stedsevarende krav om etisk adfærd.

Serif ved ikke rigtig, om han vil blive boende her i Danmark, men om han bor her i landet, i Tyrkiet eller f. eks. i Canada, er lige meget. Han har været vant til at sørge for sig selv, siden han var elleve år, og det regner han uden videre med, at han skal blive ved med. Og da han har fundet en rimelig grad

af tilfredshed her i Østjylland, er spørgsmålet om at blive her eller ej ikke særlig aktuelt.

På det banale spørgsmål om, hvad han ville gøre, hvis han pludselig »blev ejer af en million«, svarer Serif Zeybek: »Jeg ville købe mig et lille bilværksted og få nogle til at arbejde sammen med mig der, men jeg ville først sørge for, at de, som jeg kender godt, fik nogle af pengene, så de også kunne have det godt. Min religion siger til mig, at jeg skal hjælpe mine medmennesker.«

Fremtidens arbejde og fritid

Af Arne Sørensen

Østjysk Hjemstavnsforenings opfordring til at skrive om dette emne glæder mig meget. Den bekræfter den hovedregel, der under mit daglige arbejde med fremtidsforskning er blevet mig mere og mere bevidst: at alt arbejde med fortiden og fremtiden taber enhver mening, hvis ikke disse to aktiviteter knyttes fast sammen og ses som de to alen af ét stykke, de uomgængeligt er.

For at bedømme mulige og ønskelige fremtider inden for arbejds- og fritidslivet, er det derfor også nødvendigt at hente væsentlige erfaringer derom fra fortiden.

1. *Man må arbejde for at få føden.* Denne kontante situation var umiddelbart indlysende før landbrugets opfindelse. Fortidens jægere, fiskere og samlere levede med den nådeløse erfaring, at hvis du i dag ikke kan gå ud og skaffe dig føde, så overlever du ikke. (Og så skal du endog helst have et lille lager i reserve, så du også kan få tid til at lave dit tøj, din bolig, dine redskaber og dine våben. Desuden vil dit liv blive gråt, hvis der ikke også er tid til at lave smykker og til at male eller tatovere dit legeme. Og tid til nogle rituelle ceremonier må der også være, ellers bliver

du for angst og usikker over for de mange ukendte kræfter omkring dig).

Denne umiddelbare erfaring skyldtes, at arbejdsdelingen næsten ikke var brudt igennem. Ganske vist var der en vis arbejdsdeling mellem mænd og kvinder, og mellem på den ene side de voksne og på den anden side børnene og de gamle, men den var alligevel så ringe, at alle havde den umiddelbare fornemmelse, at de skulle være i stand til at lave alting til sig selv.

Det store spring kom med byernes opkomst for 5—6000 år siden. For byer er ét med en vidtgående arbejdsdeling. (Jeg ser her bort fra den detalje, at der, allerede inden der var landbrug og byer, foregik et ikke ringe varebytte). Nu forflygtigedes billedet ved, at den enkelte lavede flere sko, flere pletter, flere fødevarer, end han selv havde brug for. Alligevel var man klar over dette, at der skal en vis produktion til, for at man selv skal kunne overleve. Et vist kvantum *handel* er derfor nødvendigt til den blotte overlevelse.

Således er det stadig væk. Måske i vore dage lidt mere forflygtiget. Og derfor er det måske nødvendigt helt klart at sige, at vort *allerførste forhold*

Den forlængst forsvundne trikotageforretning i Frederiksgade 6, Århus. Den blev drevet som et familieføretagende af forældre og børn.

til arbejdet er, at vi stadig væk må udføre et vist kvantum af det for at overleve. Det ved folk også godt, når de tænker sig om. Men i kanten heraf er der opstået to nye randproblemer:

Børn og unge. Vi har i stort omfang afskaffet kravet om, at børn skal arbejde, i hvert fald uden for huset. I stedet går de i skole. Med undtagelse af nogle levninger i landbruget, håndværket og små forretninger har vi her mistet noget værdifuldt: at børnene sammen med deres forældre erfarede en blanding af arbejde og uddannelse. Vi er ved at få øjnene op for dette, og det bliver nok en af fremtidens opgaver at indbygge et betydeligt kvantum praktisk arbejde i skolen. Hvad de unge angår, har den tanke sejret, at vi har brug

for, at flest muligt af dem får mest mulig uddannelse. Men også her er der det uløste spørgsmål, om ikke denne uddannelse skulle blandes mere op med praktisk arbejde. Desuden foreligger der i disse år en bitter konflikt mellem forældrene og mange af de unge. Forældrene forestiller sig en »handel« mellem de to generationer. Først finansierer forældrene en ofte endog meget lang og dyr uddannelse, og dernæst forestiller de sig, at næste slægtled skal betale dette tilbage ved at blive dygtigere i samfundets produktion. Men adskillige unge foretrækker at forberede sig til stillinger i det offentlige i stedet for i erhvervslivet, og adskillige af dem foretrækker endog at anvende deres uddannelse til træning i at indføre et helt an-

det slags samfund end det, forældrene lever i og foretrækker. Adskillige unge ønsker endog disse forberedelser til en politisk revolution betragtet som arbejde, forældrene skal lønne dem for. Gennem ungdomsoprør syntes de unge i nogle år at være de stærkeste, men enten man kan lide det eller ej, er forældrene nu ved at blive stærkest. Så i løbet af nogle år skal det nok vise sig, at hvis denne »handel« skal kunne gennemføres, så må det blive på en måde, der også tilfredsstiller forældrene, især fordi det er dem, der tjener de penge, som skal finansiere handelen. I de kommende år bliver det en meget vigtig politisk opgave at sørge for, at ikke nogle unges ekstreme venstreorientering fremkalder en tilsvarende højre- eller fascistisk orientering hos forældrene. Samfundet må her prøve at holde tungen lige i munden.

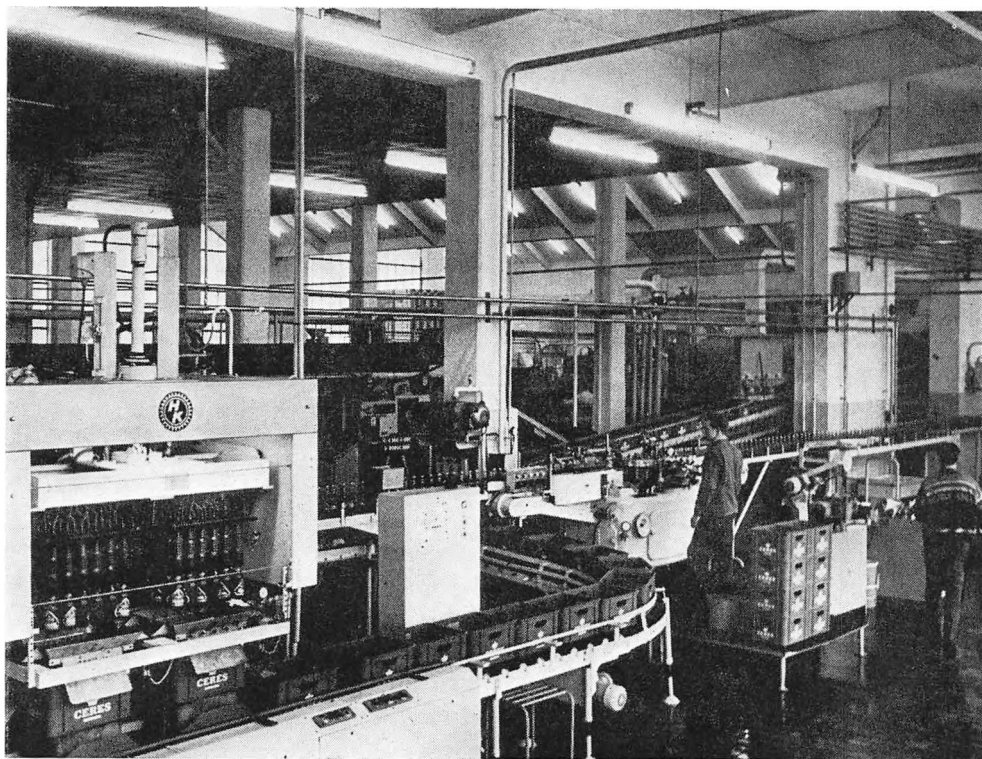
2. *Lige for lige*. I de primitive samfund var der praktisk taget ingen klasseforskelle. Nok kunne den dygtigste jæger — eller planlægger af jagten — få tildelt de bedste stykker af de nedlagte dyr, og nok var der begyndelser til »kloge koner« og mænd, men det følte ikke som klasseforskelle. Man må forestille sig, at en sådan næsten-lighed har der været blandt eskimoerne i Grønland i de 4000 år, der gik inden Hans Egedes ankomst.

Men med opkomsten af byer, riger og arbejdsdeling skiftede dette brat. Nu var *organisation* nødvendig, om alt skulle gå vel. Dygtige »direktører« blev en mangelvare, der steg højt i pris, enten det så var kongeprester eller præste-

konger eller deres skrivere. Begyndende videnskab, begyndende planlægning, begyndende specialuddannelse af generaler. Og drastiske forskelle på de rige og de fattige. Meget fattige bønder og fiskere, slaver og trælle, livegne, og til sidst industriarbejderne, som deres kår var i forrige århundrede. Og langs med dette en ofte meget stor ulighed mellem mand og kvinde. (Hvor ydmygende, at denne sidste ulighed vel først og fremmest hviler på, at de fleste mænd kan tæve de fleste kvinder.)

I det 18. århundrede begyndte kampen for frihed og lighed, og navnlig i løbet af dette århundrede er vi kommet meget langt. Men spørgsmålet om ligeløn for lige kvantum arbejde er langt fra løst. Og ser man på de meget store lønninger, som såvel de ledende i de kommunistiske samfund som lederne i Vestens socialistiske partier har kunnet tildele sig, så kan vi tvivle om denne ligheds fuldstændige indførelse. Hvor langt der er igen med hensyn til dette spørgsmåls eventuelle løsning, kan man se deraf, at ingen, der ikke ønsker at blive stemplet som reaktionær, kan tillade sig offentligt at gå positivt ind for ulighed i løn for arbejde. I praksis ja, men offentlig tilslutning dertil — nej. Sandsynligvis er fuldstændig lighed ikke mulig, men vi har endnu ingen formel for denne løsning.

Hvad der imidlertid mildner denne problematik, er den enorme hjælp, vi i vore dage får fra de nye ikke-menneskelige slaver: *maskinerne*. Det er til syvende og sidst disse nye slavers voksende produktionsevne, der har givet os

Den nye afdækningshal i bryggeriet Ceres, Århus.

råd til, at lønne menneskene mere lige end nogen sinde før. En uddannelsespolitik, der bliver så demokratisk som mulig, vil også medføre, at den dygtige organisator ikke i samme omfang som før er en dyr mangelvare. Direktøren for ØK og hundreder af hans kolleger kan fås til en meget beskedne pris sammenlignet med kejseren af Rom.

3. *Det meningsfyldte arbejde.* Kravet herom er blevet et af tidens vigtigste. Og kampen føres på tre fronter: Ønsket om, at der er et overskueligt forhold mellem den vare, der produceres, og dem, der producerer den. Ønsket om at

være med til at styre den pågældende virksomhed. Ønsket om at være ejer eller medejer af den. Vi ser på dem hver for sig:

a) *Ønsket om det overskuelige forhold til varen.* Det tydeligste eksempel er fjendtligheden over for samlebandet: at den enkelte arbejder hele dagen og hver dag kun skruer den samme skrue i (man vil erindre Chaplins satiriske film derom). Nu nye forsøg f. eks. i de svenske bilfabrikker, hvor en vis arbejdsgruppe er sammen om at producere f. eks. bilmotoren, så de klart ser »en meningsfyldt vare vokse frem under deres hæn-

der«. Det muligvis noget romantiske ideal, man har for øje, er naturligvis håndværkeren i det førindustrielle samfund, hvor den samme person lavede et par sko fra begyndelsen til enden, et sæt tøj, et ur, en vogn etc.

Hvis dette ønske skal opfyldes, kan der være to veje at gå: omstrukturering af de meget store fabrikker på den måde som ovenfor er antydnet med hensyn til svenske biler. Eller vidtgående decentralisering af virksomhederne. Således har den nyligt afdøde amerikanske anarkist, professor *Paul Goodman* hævdet, at mange af de store fabrikkeshaller skyldes en vanetanke fra dampmaskinens tid med den enorme hovedaksel oppe under loftet med drivremme til alle maskinerne — mens man nu har en elektromotor ved hver maskine, og derfor lige så godt kunne flytte disse minienheder ud til ganske små og individuelt interessante virksomheder. Der er givetvis store muligheder i denne tanke, navnlig hvis man sammenkobler den med en anden tanke: at det i et tætbeholdt land som Danmark kan blive så billigt og så hurtigt at transportere mennesker, varer og meddelelser hvor som helst hen, *at det kan blive temmelig ligegyldigt, hvor i landet man placerer nye virksomheder.* (Naturligvis med undtagelse af naturbundne virksomheder som teglværker, cementfabrikker, skibsværfter etc.)

En sådan decentralisering af produktionen kan meget vel blive understøttet af andre folkebevægelser, som man allerede nu let kan skimte begyndelserne til: Hvad enten man betragter bureaukratiet i et kommunistisk land, eller de

offentlige bureaukratier i de vestlige lande, der i lige grad opretholdes af arbejder- og borgerregeringer, samt dertil føjer de private gigantselskabers store bureaukratier, så kan man iagttage en stigende uvilje derimod, og man kan se mange eksempler på den nye idealtanke om *nærdemokrati*, der parallelt med arbejdssituationen kunne fremhjelpe det mere meningsfyldte ansigt-til-ansigt samfund.

Hvad derimod en mere meningsfyldt produktionsmåde i de meget store virksomheder angår, da kan den nok, om den ønskes ført meget vidt, kollidere med kravet om billigst mulig standardproduktion, og dette krav må man af andre grunde tage betydelige hensyn til, eftersom den afskaffelse af fattigdommen, der i så vidt omfang er sket i de rigeste lande, i høj grad skyldes, at alle gode standardvarer, lige fra en bil til en kuglepen, er blevet billige netop på grund af det »meningsløse« arbejde.

b) *Medansvar for virksomhedsledelse*, især inden for meget store virksomheder. I de sidste ti år har der været en meget omfattende debat herom såvel i arbejderkredse som i kapitalistiske. Megen ny faglitteratur, megen ny undervisning, mange nye eksperimenter. Klimaet for reformer på dette felt er meget gunstigt.

c) *Ejer eller medejer af virksomhederne*. Først ejer, ene-ejer. Man kan her sige, at presset fra de store virksomheder over for »den lille købmand« og den tilsvarende håndværksmester i de senere år har været overvældende. Og ligeledes kan man om landbruget sige, at den tek-

nisk-økonomiske udvikling begunstiger store andelslandbrug, hvor snesevis af gårdejere og husmænd er gået sammen om fællesdrift. Men både for købmændenes, håndværkernes og landmændenes vedkommende er der en tydelig trang til at gøre arbejdet i selve virksomheden mere meningsfyldt ved selv at eje og drive den, mens man så søger at opnå stordriftens fordele ved selv at danne store enheder bagved: de forskellige købmandskæder og landmændenes andelsorganisationer. Det kunne se ud til, at denne slags småbedrifter har større chance for at overleve, end man hidtil har troet, og det vil så give de pågældende det forhold til arbejdet, som de selv så afgjort ønsker.

Langt mere kompliceret er problemet m. h. t. medejerskab af store virksomheder. ØD-forslaget fra arbejderside og adskillige modforslag fra arbejdsgivere. For her rører vi ved vort århundredes politiske hovedspørgsmål i de vestlige samfund: skal vi fortsætte med den sædvanlige blanding af kapitalisme og socialisme, eller vil vi gradvis glide over i et socialistisk samfund? På dette spørgsmål kan endnu ingen svare. Folk, hvis hverv det er at fremsætte teorier, kan understøtte den ene eller den anden løsning, men hvad det danske folks flertal på lidt længere sigt måtte ønske, kan endnu ingen overse.

Og måske findes det største spørgsmålstegn inden for arbejdernes egen kreds og vil sikkert være et internt socialdemokratisk spørgsmål. Som bekendt drøftes det konsekvent socialistiske samfund i disse år mest inden for intellek-

tuelle kredse, der ofte står den egentlige arbejder fjernt. Men hvad mener flertallet af arbejderne selv? Utvivlsomt er der et betydeligt antal arbejdere, der har en helt anden opfattelse, nemlig den, at de foretrækker den kontante *handel*, hvor de sælger så og så mange arbejdstimer så dyrt som muligt, og ikke ønsker at have besværet med hverken medansvar eller medeje. Hvor mange arbejdere det omfatter, ved vi ikke, men det er formodentlig tilstrækkeligt mange til at udgøre et vigtigt socialdemokratisk problem.

De tre punkter, vi har behandlet ovenfor, illustrerer i høj grad fremtidsforskningens begrænsninger. For nok kan vi foretage langt fyldigere beskrivelser af *mulige* fremtider, end der er plads til i en artikel som denne, men det er afgørende, hvem og hvor mange i vort samfund der finder denne eller hin fremtid *ønskelig*. Det er en politisk sag, som folk selv bestemmer udfaldet af.

4. *Arbejdslivets omgivelser*. Efter industrisamfundets gennembrud har vi erfaret to ret forskellige perioder. Først den tankeløst egoistiske, hvor industrien slog store skår i landskabet, og hvor man f. eks. i København og Århus anbragte fabrikker og boliger hulter til bulter mellem hinanden. Man blev tidligt opmærksom på dette onde. Naturfredningsforeningen er et gammelt initiativ, og dertil er så kommet de allersesteste års langt mere bevidste interesse i miljøpleje. Om hele dette reformarbejde skal der bestemt intet ondt siges.

Alligevel kunne man spå, at vi er ved at vågne op til en tredje periode. For-

enkler man problemstillingen, så kunne man sige, at de hidtidige reformbestræbelser går ud på, at man deler Danmark i tre skarpt adskilte dele: de arealer, hvor man bor — industriarealerne — de rekreative arealer. Men i udviklingen af dette program er man nok ved at gå så langt, at man på et meget vigtigt felt er ved at forbyrde sig mod den menneskelige natur. Fra personlige erfaringer ved vi alle, at mennesket er meget svagt udstyret med hensyn til at bevæge sig hurtigt og langt — langt svagere end de fleste firbenede dyr, for slet ikke at tale om fugle og fisk. Og nok kan vi hjælpe på dette problem ved anvendelse af private og offentlige trafikmidler, men der bliver alligevel den sandhed tilbage, *at hvis bolig, arbejdsplads og rekreative arealer ikke ligger inden for gå- eller cykleafstand, så bliver der ikke noget levende eller spændende samfund ud af det.*

Vi vil derfor sikkert få nye tendenser, ifølge hvilke de tre slags arealer på nænsomste vis atter må skydes ind i hinanden. Kan dette lykkes, vil det også have stor indflydelse på arbejdslivet og den tilpashed, hvormed man kan deltage i det.

Og så: Fritiden

Engang i forrige århundrede formulerede Hegel en ny sætning, som også Marx og Engels var meget optaget af. Frit oversat lyder den omtrent sådan: Når noget vokser *kvantitativt* ud over en vis mængde eller et vist antal, da vil det skifte karakter *kvalitativt*. Intet passer til denne sætning som *fritidens*

vækst. Så længe fritiden vokser beskedent, så betyder den kun lidt mere søvn, lidt mere hvile, lidt mere sladder, lidt mere underholdning, en øl til, lidt mere kortspil — og for et mindretal læsning af lidt flere bøger. Men vokser den så meget som i vore dage — og endnu mere i fremtiden — så betyder den: *ét liv til*, udover de timer, hvor man arbejder for at tjene til livets ophold. Vi ved, hvad det foreløbige svar på dette ekstra liv er: trivsel, trivsel, trivsel, trivsel, trivsel, trivsel, trivsel, trivsel i en uendelig række. Alt det er nonsens. For med trivsel forholder det sig som med lykken. Man kan ikke søge den, men den kan undertiden opnås som et biprodukt af noget andet, man søger.

Nu kan al slags tid som bekendt slås ihjel, også fritiden. Man kan hårdnakket lægge sig endnu flere timer på stranden, i tætte rækker som dåsens ansjoser. Man kan godt spille lidt mere kort, man kan også drikke noget mere øl.

Men ellers kan det siges, at den tiltagende frihed måske er nøglen til, at vi kan skabe en hidtil uset kultur. Aldrig før i menneskenes historie har så mange haft så megen tid, som man har frihed til at anvende til hvad som helst. I første omgang bliver folk forskrækkede. Man har foretaget studier af automobilarbejderne i Detroit. Det viser sig, at mange af dem flygter ind i arbejdet igen. Køber f. eks. en servicestation, hvor konen så sælger benzin, mens manden arbejder hos Ford eller General Motors. I »fritiden« reparerer mændene så folks biler og sælger endnu mere benzin. Her hjemme tiltager de arrige læserbreve i

Menneskene får stadig mere fritid og må finde frem til nye måder at anvende den på.

takt med fritiden. Læserbrevene er den sidegade, man flygter nedad, når den skabende udfordring truer.

Der tales med stor energi og besluthed om at fremme »det kreative«. Men det er det skabende uden genstandsled. Man skaber kun, når man er optaget af at skabe *noget*. Hvad kunne dette »noget« så være? Ja, hvis gudstroen var brændende, kunne man jo i Vorbasse bygge en domkirke à la Chartres. Eller hvis konger virkelig betød noget i vore dage, kunne man bygge endnu et slot til Margrethe.

Men da der er stor uenighed om alle slags globale og nationale begreber, må man nok lade sådanne ligge foreløbig. Det forekommer mere realistisk at begynde med at skabe noget lokalt og provinsielt. Det er der også mange der gør. Her kunne man godt tage *Østjysk Hjemstavnsforening* som eksempel og sætte endnu mere i gang af den slags, som allerede foregår. Årbogen for 1973 har bl. a. følgende fritidsaktiviteter: Kirstine Schaarup Arrevad, Alfred Kaae og C. M. Poulsen skriver erindringer. Andre skriver om egnens lokale museer m.

a	b	c ¹	c ²	d	e
---	---	----------------	----------------	---	---

Århusegnens museum for årene 1850—2050

m. Mange flere mennesker kunne mobiliseres på disse områder. Savner man selv ideer, kan man blot gå over grænsen til Randers og spørge overlærer Ole Warthoe-Hansen.

Dette med en skabende fritid er, som vi alle ved, blevet et meget stort spørgsmål m. h. t. de gamle. I min barndom var man meget stolte af, at der nu var alderdomshjem, hvor de gamle kunne sidde uden at bestille noget som helst. Det var dengang også udmærket. For de havde stridt hårdt, og de levede som regel aldrig længe, efter at de var kommet på hjemmene. Nu har de fleste ikke slidt så hårdt, og de lever så meget længere, at de meget vel kan sidde hen i ti-femten-tyve år. Da bliver uvirksomhed en plage. Dette problem er allerede forlængst opdaget, og mange sysler med dets løsning. Man kan derfor med sindsro forudsige, at *alt hvad gamle mennesker kan lave* bliver en af fremtidens store og udfordrende opgaver.

For nogen tid siden indsendte jeg et forslag om et fortids- og fremtidsmuseum til Århus amtsråd. Det er indlysende, at det blev forkastet. Men et sådant museum kunne folk jo så selv

lave i deres fritid, og så ville det næsten ikke koste noget. Så længe ingen andre har fået tilsvarende ideer, ville det blive en verdenssensation. Det ser således ud:

a) er et kort dramatisk afsnit om gammel historie.

b) er folks sociale og kulturelle liv fra 1850 til nu: industrialismens første periode.

c,1) og c,2 er den korte fortid og fremtid, som vi befinder os midt imellem.

d) er fremtiden fra ca. 1990 til 2050.

e) er nogle få meget fjerne fremtidsbilleder.

Alt dette laves af metal, pap, træ, plastik, ståltråd, gips, klister etc.

Hvad fremtidens modeller angår, indbydes de besøgende til at komme med forslag, og modellerne udskiftes derfor fra tid til anden. Børneskoleklasser, højskole- og studenterungdom deltager i dette idéarbejde. Fra tid til anden revideres fortidsafdelingen, når nye strukturer i fremtidsafdelingen gør det naturligt at se tilbage på en anden måde.

Hermed til fri afbenyttelse!

Småstrejf fra Østjyllands kulturfront 1974

Redaktionen har bedt Lokalhistorisk Arkiv i Ry om nogle betragtninger over arbejdet på stedet, ledsaget af mere almene synspunkter i relation hertil. Fra Robert N. Bach har vi modtaget denne artikel, som ikke alene giver et indblik i arbejdet med lokalhistorie i Ry, men som samtidig rører ved mange af de problemstillinger ethvert lokalhistorisk arkiv for tiden står midt i.

Lokalhistorie

Robert N. Bach

Der er for tiden en stor interesse for egnshistorie både hos unge og ældre. De unge er meget interesseret i deres fortid. Der igennem kan de måske finde en mening i en forvirret nutid. Man finder næppe et bedre emne end lokalhistorie, hvis man vil underholde ældre. Deres tanker beskæftiger sig naturligt med tiden bagud, og stor er deres begejstring ved at se billeder fra deres barndom og ungdom. Kan man få dem til at fortælle, så er spillet vundet, og man kan ofte få manglende brikker til det billede, man selv har dannet, og således kan begge parter have stor glæde af samtalerne.

I de sidste ti år er der landet over oprettet mange lokalarkiver. Foregangs-mændene trak nogle linier op for arbejdet, som siden er blevet fulgt. Men rundt om trives mange forskellige initiativer

og opfattelser, som gør arbejdet rigere og mere nuanceret.

I Ry har vi i nogle år lidt under dårlige pladsforhold. Nu har vi imidlertid fået nogle udmærkede lokaler i kælderen under det nyindrettede bibliotek. Her er der nogle gode tørre rum med adgang til et lille udstillingslokale.

På traditionel vis har vi her arkivskabe med en hængemappe for hvert matr.nr. i de gamle ejerlav. Her er maskinskrevet på A4-papir oplysninger om, hvem der har boet på ejendommen næsten 400 år tilbage. Her er billeder og gamle dokumenter som skøder, aftægtskontrakter, pantebreve, attester og skudsmål-bøger, der har forbindelse med dem, som boede på gården. Dokumenterne, der oftest er skrevet med gotiske bogstaver, er transskriberet, d.v.s. »oversat« til maskinskrevet nutids-dansk. Det er et kæmpearbejde, selv for en forholdsvis lille kommune med kun ca. 7.500

De første cykler præsenteres af vore oldemødre, medens vore bedsteforældre leger med djævelspil foran skolen på Skanderborgvej i Ry ca. 1898.

indbyggere. Derfor er det en lykke, når pensionister har interesse og tid til det. Vi har nok godt en trediedel af dette registreringsarbejde færdigt, men meget stof venter på bearbejdelse.

Når folk først er blevet klar over, at her er et sted, hvor man passer på gamle arkivalier, så strømmer tingene ind. Det er ikke småting, hvad der er kommet: gamle protokoller, skudsmålhbøger, breve, dokumenter.

Et særligt afsnit er billederne. Her har Ry været heldig, idet vi har overtaget en stor samling af gamle billeder og glasplader fra en fotograf. Billederne er sorteret i landskabsbilleder, personbilleder, interiør- og gadebilleder, som opbevares i kassetter. Da byen kun er godt 100 år, og den omtalte fotograf kom hertil omkring 1890, er det muligt at vise hele byens udvikling fra den spæde begyndelse til i dag. Mange af billederne er lavet til lysbilleder, så de kan vises for et større publikum.

Stemmearkivet, hvor de gamle fortæller, er kun i sin vorden, men det er

et område, jeg tror, vi vil få stor fornøjelse af. Ikke mindst børnene er begejstrede, når de hører bedste- eller oldefar fortælle om dengang, de gik i skole. Det er også godt at kunne bevare de gamle egnsdialekter i arkiverne.

Egnsarkivet vil givet blive det sted, hvor man begynder sin slægtsforskning. Meget stof vil ligge parat på et let tilgængeligt område. Vil man senere gå i dybden, må man selvfølgelig til landsarkiverne.

Man vil til enhver tid sige: Det var godt, vi fik begyndt at samle arkivalier nu, meget er allerede gået tabt. Men vor tid er måske alligevel noget særligt, som kan sammenlignes med tiden, hvor gårdene flyttedes ud fra landsbyen, og den spredte bebyggelse forandrede landskabets karakter. I vor tid flytter folk igen. Landsbyer og små ejendomme på landet forsvinder eller forandres fuldstændigt.

Derfor må det være denne generations pligt at gemme og huske, hvordan man levede, og hvordan landet så ud. Vi har midlerne til det. Det havde man ikke for 100 eller 200 år siden.

På et helt andet område har vi også her i Ry mærket folks store interesse for det gamle. Sidste efterår foretog Silkeborg Museum en udgravning af en nedpløjet gravhøj, som ligger, hvor en ny skole skal bygges om få år. Der havde været rodet i højen før, så forventningerne var ikke særlig store. Det viste sig imidlertid, at man gjorde store fund fra bronzealderen: et bronzesværd, bælteplader, rav- og glasperler kom for dagens lys. Aviserne fulgte slagets gang, og folk strømmede til i hundredvis. Skole-

børnene fik en tjans med ved udgravning af randstenene.

Samtidig gravede Skanderborg Museum på samme mark og fandt masser af potteskår og jernslugger fra jernalderen.

Det gør indtryk, når man opdager, at der på den egn, hvor man bor, har levet folk i årtusinder. Står man med en hilsen fra dem i hånden, husker man det længe.

Det er vigtigt at få børnene med i arbejdet. På nogle skoler laver man små samlinger af husgeråd og redskaber, der samles sammen fra hjemmene. Det er ting, der smides væk, men som børnene synes er sjove. Ikke alle ved, hvordan et vaskebræt eller en vindel så ud, eller hvad de skulle bruges til. Også i arkiverne kan man få børnene med. De kommer gerne med billeder, breve og udklip, som de selv eller familien har samlet. Eller prøv at lade dem lave en stamtafle. Det er forbavsende få, der kender mere end forældre og bedsteforældres navne endside deres data, men de vil gerne vide mere og sætter tit hele familien i gang.

Børnene hjælper Silkeborg Museum ved udgravning af bronzealderhøj på Lynghoveds marker ved Ry i september 1973.

Jernbaneoverskæringen i Ry omkring århundredskiftet. I baggrunden de dengang nogle bækker ved »Kyhns Minde«.

Aviserne dyrker også lokalhistorien. Mange dag- og ugeblade har billeder fra »Det var dengang«. Lokalhistoriske artikler er godt stof, og der er rig lejlighed for afsætning af sådanne artikler.

Sogne- og egns historie i bogform kommer også på markedet, men det er en vanskelig og kostbar proces, der næppe lader sig gøre uden offentlige tilskud, og uden at man helt ser bort fra forfatterhonorar. Og det til trods for, at der ofte ligger flere års arbejde forud for udgivelsen.

Lokalhistoriske kurser i aften- og ungdomsskoler er også godt stof, der kan samle mange interesserede, som benytter lejligheden til at lære lidt om deres egn. Ofte kan de supplere med oplysninger om ting, de selv ved og kender til.

En særlig form for lokalhistorie kan dyrkes ved traveture i naturen og ved virksomhedsbesøg. På mange mennesker virker den direkte kontakt meget inspirerende og kan blive udgangspunkt for dyberegående studier.

Mærkedage kan give anledning til lokalhistorisk initiativ. Ved Ry's 100 års jubilæum fik handelsstandsforeningen den gode idé at pynte byens forretningsvinduer med fotostater fra byens historie. Det gav anledning til mange samtaler, der resulterede i flere gamle billeder til arkivet, som havde fremskaffet de originale billeder til fotostaterne.

Til sidst skal nævnes den store udstilling af billeder og gamle dokumenter, som sidste år afholdtes på Rådhuset, med det formål at indsamle gamle film og billeder. Det blev en publikums succes, og det må gentages ad åre.

Som det ses, er lokalhistorie et bredt område. Her er nævnt nogle idéer, der findes sikkert flere. Når interessen i dag er så stor, skyldes det nok bl. a. de store forandringer, der sker i vort samfund. Ved at kende sin fortid bliver det lettere at forstå nutiden og planlægge fremtiden.

Litteratur om Østjylland 1973

Kjeld Elkjær

Gyldendals Egnsbeskrivelser, der sidste år bragte en skildring af *Østjylland fra Skamling til Djurs*, har nu afsluttet sin Østjyllandsbeskrivelse. I det foreliggende bind, der bærer titlen *Midtjylland fra Salling til Djurs*, behandles de tidligere Randers, Viborg og Ålborg amter (syd for Limfjorden). Af Østjysk Hjemstavns område drejer det sig altså om Mols, Djursland og Houlbjerg herred.

Fremstillingen er helt på højde med de øvrige bind i serien og oplives også her af et smukt og utraditionelt billedstof. De mange specialforskeres bidrag er samarbejdet, så man kan læse bogen i et stræk. Man kan måske fremhæve de levende naturskildringer og den indgående arkitekturhistorie; blandt herregårdsbeskrivelserne således en instruktiv redegørelse for Rosenholms tilblivelse. Hele værket er lige værdifuldt som håndbog og som fængslende historisk læsning.

Århus Byhistoriske Udvalg har som julepublikation udgivet nogle erindringer af den tidligere stadsbibliotekar i Ballerup, Sigfred Hjorth Eriksen, under titlen *Sådan var Århus. Lette vidnesbyrd om Århus i 1920'erne og 1930'erne*. Mellemkrigstiden er en periode, som mange har i levende erindring, men som der er skrevet meget lidt om på lokalt plan. Som titlen antyder, er det ikke en systematisk fremstilling af byens historie i denne tid. Det er spredte træk, men ofte af stor kulturhistorisk rækkevidde og fulde af præcist iagttagne detaljer. Forfatteren har fulgt sin far, der var salgskusk for Sct. Nicolauskilde Brøndanstalt, på turene rundt i byens gader til datidens købmænd, cigarhandlere og mejeriudsalg. Moderen havde en damefrisørsalon, og her har han bl. a. oplevet 20'ernes overgang fra langt til kort hår og indførelse af permanentbølging. Der er levende billeder af byens trafik, domineret af sporvogn og cyklister, ikke mindst cykelbude. Der er skoleminder fra Ny Munkegades Skole og Århus Katedralskole, beretning om sommerud-

flugter med de sagnomspundne skovbåde og biografoplevelser med stumfilmene og de første talefilms store stjerner. Endelig er der også skildringer af datidens biblioteker, som forfatteren lærte at kende indefra, Statsbiblioteket i Vester Allé og det nyopførte Århus Folkebibliotek.

Det er en af de morsomste, mest velfortalte bøger, udvalget endnu har udsendt, og den er gennemillustreret med velvalgte fotografier, alle forsynet med udførlig, instruktiv tekst.

Den konservative vælgerforening i Århus har udsendt det statelige jubilæumsskrift *Århus-konservatisme 100 år*, redigeret af Henry A. Robæk og Lars P. Gammelgaard. Man har fundet ud af, at det drejer sig om landets ældste vælgerforening. Tidligere fandtes der kun valgkomitéer, begrænsede, lukkede grupper, der kun virkede omkring selve valgene. Men i 1870erne, provisorietiden, kom der gang i den politiske kamp og oprettelse af vælgerforeninger, og Århus-foreningen fra 1873 var altså den første. Festskriftet består dels af uddrag fra foreningens protokoller gennem det forløbne århundrede, dels af bidrag, historiske og aktuelle, fra en lang række politikere, både meningsfæller og modstandere. Naturligvis har bogen politisk slagside, men læst med kritik giver den alligevel et fyldigt billede af dansk politik, lokalt og på landsplan. Der er lagt vægt på at karakterisere førende skikkelser som H. P. Ingerslev, Bent Holstein, Henning Hasle og Flemming Hvidberg. Bogen er gennemillustreret med fotografier, tegninger (ikke mindst

oplivende karikaturer), portrætter og gengivelser af avisudklip, annoncer med mere. Til slut bringes et »tillidsmandsregister«, en fortegnelse over personer, der har tjent foreningen eller af medlemskredsen er indvalgt i et folkevalgt råd. Der anføres de enkeltes politiske data, og registeret har uden tvivl personalhistorisk værdi, men man savner henvisninger til bogens tekst, altså et egentligt personregister. Derved bliver den store bog (over 300 sider) noget uoverskuelig, men den er i øvrigt særdeles underholdende, fuld af muntre og dramatiske småtræk.

Et mere beskedent jubilæumsskrift er udsendt af dagbladet »Demokraten«, den ældste socialdemokratiske provinsavis, der i 1973 fejrede sin 90 års fødselsdag, som desværre ser ud til at blive bladets sidste. Jubilæet blev markeret ved udgivelse af *Det var dengang*, en samling af over 100 gamle fotografier af arbejdere i hjemmet, i fritiden og i dagens gerning. Der er den svaghed ved gamle arbejderbilleder, at de næsten alle har et officielt præg. Når en arbejdsplads skulle fotograferes, blev de, der skulle »tages af«, stillet pænt op i rad og række. Egentlige situationsbilleder, som nutidens fotografer excellerer i, var faktisk yderst sjældne. Alligevel er det en kulturhistorisk meget værdifuld lille bog. Billederne, der alle stammer fra »Demokraten«s udbredelsesområde i Østjylland, er valgt med stor alsidighed, så de viser tilværelsens mange facetter i hverdag og fest, og de forklares nærmere i udførlige tekster, skrevet af arkivar Peder Jensen.

Clausholm

Henrik Berner

I de senere år har det været muligt at gennemføre en del restaureringsarbejder på Clausholm Slot — og det ser ud til, at denne linie kan fortsættes, i hvert fald i de nærmest kommende år.

Det, som tydeligst bemærkes, er en omlægning af den del af slottets tegtag, der vender mod øst — ud mod amtsvejen. Arbejdet hermed er påbegyndt ca. 1. juni i år og regnes afsluttet, inden efterårets dårlige vejr sætter ind.

Det hidtidige tag har formentlig ligget i ca. 100 år, så tagstenene var i vid udstrækning revnede og afskallede.

Vi håber at kunne fortsætte med en sektionsvis udbedring af hele taget — næste etape bliver nok partiet over kapellet i slottets store vestfløj.

Knap så synligt, men sikkert af større øjeblikkelig interesse for turisterne, er

Fra det nyindrettede cafeteria i de hvælvede kældre på Clausholm.

indretningen i 1973 af et cafeteria i en del af slottets hvælvede kældre. Det er baseret på selvbetjening med enkle retter, specielt kaffe-måltider, og i øvrigt udstyret med moderne faciliteter, uden at den specielle og gamle atmosfære er gået tabt — her var i sin tid såvel herskabs- som folkekøkken med tilhørende viktualie- og oplagsrum, måske tillige vinkælder.

I umiddelbar tilknytning til cafeteriaet regner vi med i løbet af eftersommeren at fuldføre etablering af en ny trappe i slottets store østfløj, hvorved der dannes en indvendig og direkte forbindelse mellem cafeteriaet og turistrunden på 1. sal.

Forhåbentlig inden alt for længe kan vi gå i gang med realisering af en storstilet plan, udarbejdet af professor C. Th. Sørensen, og som søger at genskabe baroktidens kaskadeanlæg i forlængelse af slottets midterakse — forhåbentlig står anlægget klar til turistsæsonen 1975.

Indvendig foregår i disse år en restaurering af de kostbare og sjældne gobeliner på 1. sal, ligesom vi er i gang med fremdragning af en del overmalede paneldekorationer.

Udover de nævnte restaureringsarbejder søger vi at skabe liv i det gamle hus ved afholdelse af koncerter. I år en med Randers Byorkester samt to kammerkoncerter, alle i Havesalen. Til næste år regner vi med i hvert fald én koncert i kapellet med det for få år siden restaurerede, historiske orgel, foruden to koncerter i havesalen.

På længere sigt arbejdes på en gennemgribende restaurering af Kongesa-

len, beliggende umiddelbart oven over Havesalen, ligesom vi med bistand fra Selskabet »Clausholms Venner« søger at finde frem til en forsvarlig restaure-ringsteknik for facaderne.

Landbrugsmuseet på Gl. Estrup Svend Nielsen

Det er nu 5 år siden Dansk Landbrugsmuseum begyndte at flytte fra Sorgenfri til Gl. Estrup, men der er en meget lang ende endnu, inden Museet kan siges at være kommet helt i orden. Ca. 15.000 genstande er overflyttet indtil nu. Dermed er de eksisterende bygninger fyldt op, så der ikke kan rummes mere, før vi får de enkelte bygninger istandsat og mere rationelt indrettet. Og det kan godt tage sin tid, når sparekniven bruges så flittigt, som tilfældet er i øjeblikket.

Udstillingsfaciliteterne er også meget beskedne, idet vi foreløbig kun råder over ca. 150 m² udstillingsplads i en gammel svinestald, der kun er yderst nødtørftigt istandsat. Det er derfor ikke muligt at arrangere en egentlig repræsentativ udstilling. Vi må nøjes med små særudstillinger, som vi til gengæld stræber efter at forny hvert år.

I år har vi valgt at belyse emnet »Korn og brød«. Først vises forskellige høstredskaber fra stenaldersegl til mejered, mens vi må nøjes med et billede af en høstmaskine. Derefter vises ved genstande og billeder forskellige tærskeredskaber og nogle af de tidligste tærskemaskiner. Så følger et afsnit om korn-

*Pibekande i bødkerarbejde.
Fra udstillingen »Korn og brød«,
Landbrugsmuseet, Gl. Estrup.*

handel belyst ved forskellige mål og vægte m. m. En række håndkværne begynder med en oldtidskværn og slutter med en fabriksfremstillet 2-mands håndkværn. Også brødbagning og bagning af kager, vafler og goderåd m. m. samt ølbrygning er repræsenteret, og endelig er der udstillet en hel stribe af forskellige brødmaskiner.

Blandt de mere prominente besøg i årets løb kan nævnes ICOM-kongressens Randers-sektion, hvis ene ekskursion gik til Auning og Gl. Estrup. Her fik deltagerne lejlighed til at se både Herregårdsmuseet og Landbrugsmuseets udstilling foruden samtlige vore magasiner.

Indsamlingsarbejdet må i disse år træde noget i baggrunden, men der er dog i årets løb indkommet 35 genstande, ligesom der til biblioteket er skænket en del bøger og ældre maskinkataloger og -brochurer. Desuden er der ved indgangen til Museet opstillet en stor skålsten, som er fundet på Gl. Estrups område.

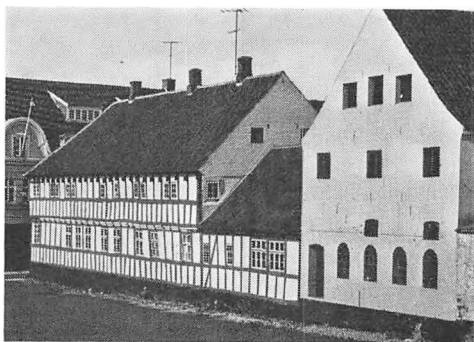
Alt i alt må vi sige, at vi også i år er kommet et hanefjed fremad, og at vi stadig lever i håbet om, at det inden for en overskuelig fremtid bliver muligt at

komme i gang med en virkelig udbygning af Landbrugsmuseet. De tre ting, der står øverst på vor — og for så vidt også på Herregårdsmuseets — ønskeseddel, er en udstillingsbygning, indretning af et cafeteria og en retablering af den efterhånden helt ruinerede bro mellem slottet og avlsgården, men opfyldelsen af disse ønsker ligger altså et stykke ude i fremtiden — hvor langt kan ingen sige i øjeblikket.

Djurslands Museum, Grenå

Ejnar Hovesen

Igennem de senere år er det lykkedes Djurslands Museum at erhverve samtlige bevarede bygninger fra Den gamle Købmandsgård på torvet i Grenå, således at museet nu er ejer af det store købmandsgårdskompleks. Hovedhuset overtog man i 1957, senere købtes købmandsforretningen med staldlænge og et stort pakhus, og nu sidst har Grenå kommune som gave overdraget Gartnernes Auk-

Den gamle Købmandsgård i Grenå, hvor nu Djurslands Museum har sine samlinger.

tionsbygning samt en værkstedsbygning til museet. Det er naturligvis bestyrelsens hensigt at udnytte denne helt enestående mulighed for at genskabe et mere end 200 år gammelt købmandsgårdsmiljø. Et meget omfattende restaureringsarbejde er allerede i gang, takket være betydelige tilskud fra forskellig side, og man vil i vid udstrækning søge at føre bygningerne tilbage til deres oprindelige udseende. I øvrigt vil de blive anvendt til en stærk påkrævet udvidelse af museets udstillingsareal og magasiner, ligesom man håber på at kunne indrette lokale til foredrag og skiftende udstillinger.

Besøgstallet har i år været pænt og noget højere end tidligere år. Især de mange turister sætter sit præg blandt de besøgende, og i en enkelt måned var ikke mindre end 17 forskellige nationer repræsenteret.

Horsens Museum i 1974

Bent Ousager

Samlinger: Ved en bygningsmæssig ændring og ved opmagasinering af en del møbler er det blevet muligt at forøge oldsamlingens udstillingsareal med 55 m². Denne kærkomne pladsudvidelse har givet anledning til en gennemgribende omordning af hele oldsagsmaterialet, et arbejde, der forventes fuldført i løbet af vinteren 1974—75, og som — om hensigten da nåes — vil kunne gøre udstillingen mere klart anskuelig.

Udstillinger: »Moderne vævninger« 15/1—4/2. En »Skolehistorisk Udstilling« har været afholdt i perioden 27/4—8/9 i anledning af lærerforeningens 100 års jubilæum; ved forberedelsen af denne udstilling har museet fra byen og omegnen indsamlet et betydeligt skolehistorisk materiale, som man vil søge anbragt permanent i en af de nedlagte skolebygninger i kommunen. I forbindelse med udstillingen har museet arrangeret tre skolehistoriske foredrag.

I samarbejde med »Historisk Forening for Horsens og Omegn« har museet arrangeret foredrag, historiske udflugter og historisk betonedede fester som Kjørnesgilde og Valborgblus. I september arrangeredes »Egnshistorisk Søndag«, hvorunder søndagsturister kunne få oplysning — ved forklarende ord, billeder og genstande — på en række historisk mindeværdige steder i omegnen.

Undersøgelser:

Hansted Bro. I hele foråret og sommersæsonen har museet haft en udgravning i gang i Hansted Enge i byens nordlige udkant, idet man håber derved at kunne nå til klarhed over, hvor de tidligere overgangssteder over Hansted Å har været, hvorledes de har været beskafne, og hvilke vejføringer der har været knyttet dertil. Der er hidtil blevet påvist ét vadested og to broanlæg forud for det nuværende. Undersøgelsen fortsatte i efteråret og vil muligvis blive genoptaget næste forår.

Fugholm. I hele august måned 1974 har museets personale været optaget af en udgravning i et af byens ældste kvar-

terer, nemlig ved Fugholms Stræde mellem torvet og det gamle åløb. Her var tomterne under tre huse blevet blotlagt, idet et varehus på dette sted agter at lade anlægge en parkeringsplads. Eftersom entreprenørfirmaet imidlertid ikke straks kunne påbegynde jordarbejderne, fik museet mulighed for at grave på dette ellers vanskeligt tilgængelige sted. Formålet med udgravningen var at søge nøjere tidsfæstet stedets første bebyggelse, der på forhånd måtte anses for at være omtrent jævngammel med selve byens anlæggelse. Kulturlaget har vist sig at være ikke mindre end fire meter dybt og at rumme spor af bosættelse helt ned til stenalderhorisonten. Fundmaterialet vil blive bearbejdet i løbet af vinteren.

Tyrsted Mark. I byens yderkvarterer er undersøgt to overpløjede høje, der imidlertid viste sig at være så forstyrrede, at en nøjere bestemmelse ikke var mulig; enkelte fund syntes dog at sandsynliggøre, at højene er anlagt i stenalderens slutningsperiode.

Forhistorisk Museum, Moesgård

Hans Jørgen Madsen

Oliekrisen med dens forbud mod søndagskørsel betød en væsentlig nedgang for museets besøgstal i de første måneder af 1974; men til gengæld har der sommeren igennem været en sådan mængde gæster, at man ved årsopgørelsen kan regne med større besøg end nogensinde tidligere.

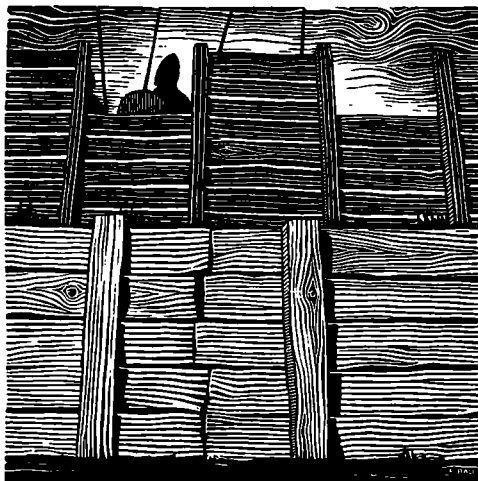
I den permanente udstilling er der sket visse ændringer og forbedringer, og museets hovedattraktion, Grauballemanden, er blevet yderligere nærværende gennem en ny omfattende brochure på dansk, engelsk og tysk.

Efter at særudstillingen »Masker og Marionetter« blev lukket kort efter påske, kunne man 1. juni åbne for »Vold og Borg«, en udstilling, der gennem tekster, illustrationer og modeller skildrer, hvorledes mennesket fra stenalder til middelalder har søgt at værne sig mod den truende omverden.

I museumsterrænet er det rekonstruerede jernalderhus nu færdigbygget, og som et forsøg blev det i Århus festuge beboet af en skoleklasse, der skulle erfare noget om jernaldermenneskets livsvilkår. Festugens hovedattraktion var i øvrigt grønlandske trommedansere fra Angmagssalik-distriktet.

Vinteren igennem vistest der som sædvanlig arkæologiske, etnografiske og kulturhistoriske film hver lørdag—søndag i foredragssalen. I påsken holdtes foredrag for publikum om Bahrain ekspeditionerne, og i pinsen samt ugen derefter var der »åbent hus« i museets kontorer og konserveringsanstalt. Mere end 1200 besøgende benyttede lejligheden til en visit i Moesgårds ellers utilgængelige hovedbygning.

Som noget nyt var der den 10. august stor sommerfest på Moesgård med forlystelsesboder, folkesangere, musik og dans. I øvrigt har der året igennem været forskellige arrangementer med foredrag, amatørteater og koncerter. På det mere faglige område skal det endvidere

Rekonstruktionsforslag for det ældste Danevirke, bygget af kong Godfred ca. 808. Den lodrette voldfront var støttet af en kraftig træpalisade, og øverst har voldkronen antagelig også båret et brystværn af træ.

(Grafik af Flemming Bau).

omtales, at Moesgård i slutningen af august var vært for en nordisk arkæologkongres med 200 deltagere.

Endelig skal det også nævnes, at Moesgårds stab, som det sig hør og bør, i 1974 har foretaget forskellige arkæologiske og etnografiske undersøgelser både i ind- og udland. En del af udgravningerne i museets område foregår som korte redningsaktioner i forbindelse med nybyggerier o. lign.; men andre kan være mere systematisk gennemførte undersøgelser spændende over flere år. Blandt de sidste kan nævnes Norsminde og Ringkloster, hvor man får ny indsigt i køkkenmøddingtidens jægersamfund, og Sarup på Fyn, hvor man for første gang i Danmark har fundet en befæstet boplads fra stenalderens bondekultur.

For de yngre perioders vedkommende har der også i 1974 — som i de tidligere år — været foretaget udgravninger i det gamle grænsevoldsystem Danevirke. Undersøgelserne har givet mange nye oplysninger om voldenes byggeteknik og de magtpolitiske forhold i vikingetiden og den tidligere middelalder.

Odder Museum

Valdemar Smed

Året 1973—74 har økonomisk set ikke været noget godt år for Odder Museum. Især har den gentagne udsættelse af en revidering af tilskudsbetingelserne til museerne været en alvorlig belastning for museets aktivitet, og året er da også sluttet med et underskud på ca. 18.000 kr.

Besøgstallet har været stigende og toppede i november måned, hvor tallet af gæster nærmede sig 2000.

1973 var 100-året for oprettelse af selvstændig postekspedition i Odder, og dagen, den 1. november fejredes med en udstilling i museets vippebrøndshus. Forinden havde der været optog gennem byen med postillon og musikkorps.

I november indviede museet sin nye udstillingssal i Mølleladen med vandreudstillingen: »Ugift eller lykkelig«, ligesom der i møllens stuehus under Odder kulturuge vist en udstilling: »Mit bedste fotografi«.

Året er gået med to meget arbejdskrævende opgaver. For Amtsmuseumsrådet har museet fremstillet fire vandre-

kasser med emnet: »Jernalderen«. Kasserne udlånes til skolerne i Århus amt.

Med særlig bevilling fra Odder Byråd er der blevet foretaget en omfattende istandsættelse af befæstningen omkring mølledam og sluseværk, ligesom stigbordene er blevet fornyet.

Fra Kulturministeriet har museet modtaget en særlig bevilling til tyverisikring, således at alle museets bygninger nu er sikret. Med tilskud fra samme ministerium er der tillige anskaffet to glasmontrer. Montrene kom første gang i brug ved indvielsen af en ny sparekassebygning i Odder, hvor museet medvirkede med en udstilling af sparebøsser gennem fire hundrede år. Udstillingen blev set af ca. 1000 mennesker.

Kulturhistorisk Museum i Randers

Guri Dybsand

Det år, der er gået, bragte heller ingen afklaring med hensyn til revision af museumslovgivningen og de dermed forbundne statstilskud til landets hårdt trængte museer. Andre fik vanskeligheder af andre årsager: med bestemmelsen om stop for nyansættelser ved de offentlige institutioner var vi nogle museer, der alligevel ikke fik den bevilligede medhjælp, vi savner. At Magisterforeningen desuden går imod, at dens medlemmer arbejder som løstansatte på timeløn med løsning af specialopgaver ved museerne, gør ikke tilværelsen nemmere. Museerne må udskyde en række arbejder, og de interesserede magistre

må undvære dels disse muligheder for yderligere kvalificering til praktisk museumsarbejde, dels opsøge arbejdsløsheds-kassen i stedet for at have en vis arbejdsindtægt. Tiden må vise, om det er en særlig klog fagforeningspolitik, der her føres.

Kulturhistorisk Museum blev også ramt af den mere almindelige energikrise. Belysningen blev reduceret til det abso-

Fødselsdagshilsen i papirklip af Maja Dich fra udstillingen »Tegning med saks« i Kulturhistorisk Museum, Randers.

lutte minimum både i udstillingsareal og i arbejdslokaler, hvor rumtemperaturen i øvrigt også blev sænket. Kedeligere var det, at museet måtte lukke (af sparehensyn) i juleferien, mens vor største udstilling til dato, KUNST OG KUNSTHÅNDVÆRK FRA NORDKALOTTEN, stod utilgængelig i ti dage til stor ærgelse for mange ellers faste juleferiegæster på museet.

Andre større udstillingsarrangementer i årets løb var AOFs 50 ÅRS JUBILÆUMSUDSTILLING i januar, som i øvrigt gav os en velkommen anledning til at præsentere en lang række af de gamle fagforeningsfaner og -bannere fra Randers og omegn, der er givet til eller deponeret på museet de sidste 3—4 år.

I februar var særudstillingslokalet stillet til rådighed for Kunstforeningen SCANDIA af 1960, der viste en stor samling nyere grafik (af meget høj teknisk kvalitet) fra Sovjetunionen.

I marts-april præsenterede vi en omfattende udstilling af gamle og nutidige papirklip fra ind- og udland under titlen TEGNING MED SAKS.

Museumssommerens udstilling var Tor-kil Funders meget personlige skildring af en REJSE I OMAN — der blev prolon-geret to gange, først til 15. september, dernæst til 27. oktober. Vort publikum har været meget glade for denne udstil-ling, og det samme gjalt de kollegaer, der deltog i ICOM-kongressens dage i Ran-ders.

Samtidig med de nævnte større ar-rangementer, er der også vist flere min-dre omfattende udstillinger, i alt 14 for-skellige indtil september 1974.

I stamudstillingen er der foretaget enkelte ændringer og tilføjelser. »Fru Rasmussens stue« er flyttet, så den nu er placeret sidst i Nyere Tids interiøraftdeling vis à vis »De Buhlske stuer«. Nyopført er en rekonstrueret 2-værelses lejlighed med køkken fra årtierne omkring 1900, sådan som et Randers-arbejderhjem på 24 m² kan have set ud i denne periode.

Der er desuden indrettet en større montre med fem landbo- og bydragter fra forrige århundrede. I denne montre har vi, for at undgå langsigtede skader grundet belysningen, monteret et såkaldt Columbus-tryk. Dvs. at montren generelt ligger i mørke, men at besøgende ved at trykke på en knap, kan få dragterne belyst i en kortere periode.

Efter kommunevalget i april fik museet ny bestyrelse, bestående af Kulturelt udvalg medlemmer i Randers byråd: socialrådgiver Knud Hølund (S), formand; overassistent, fru Irma Christensen (S); viceborgmester, lærer Keld Hüttel (S); plejehjemspørtør Knud Precht (S); bogholder Robert Horn (K); tekstforfatter, fru Vibeke Mønsted (Kr.F.) og bankassistent, frk. Inge Thomsen (V).

Silkeborg Museum

Christian Fischer

For Silkeborg Museum indtraf det overordentlig glædelige, at museet fik endelig tilsagn fra Silkeborg kommune om, at det kunne overtage hele Silkeborg Hovedgård i begyndelsen af 1975. Lige-

ledes har kommunen bevilget det til ombygningen nødvendige beløb. Udvidelsen vil betyde mere end en fordobling af museets nuværende areal, og vi håber da i 1976 at kunne byde velkommen i de nye lokaler til et stort publikum, som i vore nuværende rum ligger på godt 29.000 gæster om året. Mens ombygningen af det nyere hervede areal står på, har museet i sin nuværende skikkelse stadig åbent i sædvanligt omfang.

Hvis man skulle tro, at året inden ombygningen har været »stilhed før stormen«, så tager man fejl. Plovene på markerne går stadig dybere; nedrivnin-

Fra Orneborgs Kafferisteri. Chr. VIII's vej 25 i Silkeborg. Det var en af småindustriene, som Silkeborg Museum fotograferede, mens risteriet endnu fungerede.

gen af den ældre boligmasse fortsætter, og kravet om god betjening af publikum og skoler forøges stadig.

Årets to største udgravninger foregik ved Rustrup og Ry. Udgravningen ved Rustrup, som omfattede et stort gravkompleks, gav vigtig ny viden om de første agerbrugeres tid i den yngre stenalder, og udgravningen ved Ry viste sig at være en særdeles veludstyret grav fra den ældre bronzealder.

En række småindustrier er i årets løb forsvundet med saneringen af Silkeborgs ældste bygninger. Derfor har museets fotograf og andre af dets medarbejdere været i aktivitet for at redde indtryk af dem, samtidig med at genstande er hjemtaget med henblik på senere udstilling.

Skolebesøg er nu en daglig foreteelse og må betragtes som et godt resultat af de tilbud, museet i de sidste år har givet til skolerne i form af emnekasser, diasserier m. m.

I vor permanente udstilling er der sket det, at oldtidssamlingen er blevet ændret i en mere publikumsvenlig retning, og et katalog over museets samling af danske glas er udgivet m. m.

Plads til særudstillinger har vi praktisk talt intet af, men ved at rydde et mindre rum fik vi alligevel indrettet en udstilling om »Søfartsbyen Silkeborg«. Udstillingen omhandlede den periode af forrige århundredes nybyggertid, hvor næsten al Silkeborgs udenbys handel foregik via pram ad Gudenåen. Endvidere viste udstillingen indtryk af verdens ældste aktive hjuldampere »Hjejlen« og dens sejlads på Silkeborgsøerne siden 1861. Det hele blev monteret på et ud-

stillingssystem, som gennem amtsmuseumsrådet er bevilget af Århus amt, og det er derfor meningen, at udstillingen vil blive tilbudt interesserede institutioner i amtet.

Skanderborg Museum

Niels Gjesing

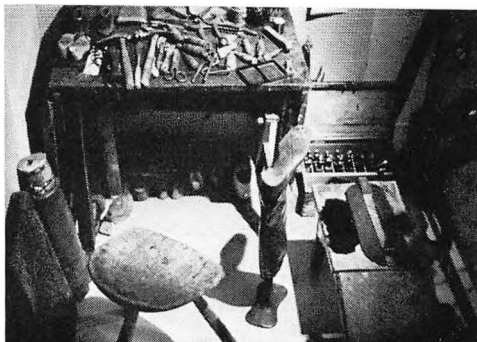
Der er sikkert folk, som endnu husker Skanderborg Museum i slotskirkens tårn for 25 år siden, da man ad den snoede trappe bevægede sig gennem forhistoriens perioder fra stenalderens utallige økser over bronzealderen frem til jernalderens mængder af lerkar. Tingene var tæt pakkede i skabe og montre gennem alle tre etager, og utallige navne på de kalkede vægge vidnede om besøg gennem årene fra alle egne af landet.

I 20 år var samlingerne pakket ned og opmagasineret, mens de ventede på, at man dels igen fik tid til at interessere sig for vore forfædres virke dels økonomisk evne til at stille sporene af deres færden op i nye omgivelser.

Det skete i 1971, da borgmesteren indviede de nye lokaler på Morten Børupskolen og udtalte byrådets lykønsning med det smukke resultat, som var nået gennem et energisk arbejde af en kreds af museets venner. De nye lokaler er indrettet i tagetagen på skolens østfløj, og der blev fra flere sider givet udtryk for tilfredshed med de nye rammer om de gamle ting.

Skanderborg Museum har i de forløbne år været i stadig vækst. Nye ting

er kommet til, og opstillinger er ændret, så de faste gæster ofte kommer ud for overraskelser, de ikke har ventet. De 140 m², som det nye museum dækkede, slog ikke til, og forskellige udvidelser blev nødvendige. Nu omfatter museet en ret stor afdeling, hvor vi bliver præsenteret for stenalderens jæger- og bondekultur. Skal noget fremhæves, må det blive en opstilling fra Ertebølle-folkets kystkultur og resultater af museets udgravning af en overpløjet høj, der gav mange spændende resultater. Bronzealderen er repræsenteret ved gode ting, som nedpløjning af mange høje gennem årene har bragt frem for dagens lys; og endelig skal nævnes et lille, men godt udsnit af det store mosefund fra Illerup Ådal, som Forhistorisk Museum gravede frem i 1950—1955. I museets andre afdelinger kan man opleve glimt fra byens og egnens historie i middelalderen, særlig samlet om minder fra slottet og klostrene, som prægede tiden her på egnen.

Det sparsomme inventar og det slidte værktøj, som en skomager klarede sig med. Afdelingen fra nyere tid på Skanderborg Museum.

Men under slottets og klostrets beskyttelse levede bønder og borgere deres ofte trælsomme liv, som jo også har sat sig enkelte spor i form af redskaber og husgeråd. Sådanne ting, der kan vise befolkningens virke fra middelalder over enevælde og frem mod den nyere tid, har det været magtpåliggende for os at trække frem, så besøgende kan få et indtryk af livet her på egnen under de skiftende vilkår, som tiderne har givet.

Købstadmuseet »Den gamle By«

Henrik Nyrop-Christensen

Året 1974 har i »Den gamle By« i høj grad været præget af en lang række særudstillinger, der i deres forskelligartethed understreger, hvor vidtspændende museets arbejds- og interesseområde er. Juleudstillingen fra 1973 stod indtil Helligtrekonger og var en udstilling af billedhuggeren Robert Jacobsens samling af glas og devotionsbilleder.

I dette år holdt den internationale museumsorganisation ICOM årsmøde i Danmark, og danske museer besluttede derfor at gøre dette år til et *museumsår* eller rettere en *museumssommer*. Det er klart, at dette måtte mærkes også i »Den gamle By«. Væsentligst var det, at en gennem lang tid planlagt og gennemarbejdet omdannelse af den permanente udstilling i museets Tekstilafdeling netop nåede at blive færdig til kongressens besøg i museet i begyndelsen af juni. Man har her forladt den hidtidige kronologiske opstilling af dragter til fordel for en

teknologisk opstilling, hvor hver enkelt montre nu viser benyttelsen af bestemte stoffer eller en bestemt teknik gennem tiderne. — Herudover afholdtes en række særudstillinger. 40-året for indretningen af Det danske Urmuseum i »Den gamle By« faldt nogenlunde sammen med indledningen på museumssommeren, og blev markeret ved en lille, men elegant udstilling »Omkring Urban Jürgensen« og hele det jürgensenske dynasti; udstillingen var arrangeret af overinspektør, cand. mag. Gunner Rasmussen. En større, men mere speciel udstilling handlede om »Teater«, og viste ud-

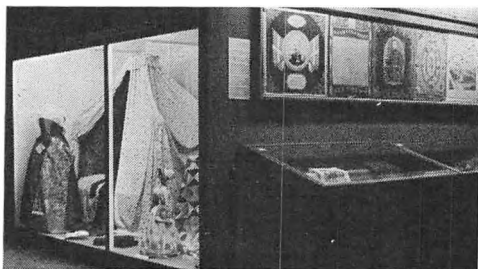
viklingen i de forskellige elementer, der tilsammen giver begrebet Teater: Bygningerne, dekorationerne, maskineri, lys- og lydeffekter og kostumer. Udstillingen var arrangeret af museumsinspektør, mag. art. Henrik Nyrop-Christensen, bistået af Carsten Nielsen og Ove Lindegaard Petersen. Samtidig med disse to udstillinger åbnedes en tredje om »Konservering«. På denne udstilling, der var en revideret udgave af museets juleudstilling 1972—73, vises teknik og muligheder i restaurering og konservering af forskellige slags museumsgenstande. Udstillingen var arrangeret af konservator K. Roland Hansen.

Senere på sommeren vises en hollandsk vandretstilling, »Hollandske Papirklip«, og under Århus Festuge i anden uge af september var museet vært for en fotoudstilling fra Århus fotografiske Amatørklub.

I november vises en udstilling om »Plantefarvning« af Ingeborg Mule Henningsen, der selv var til stede på udstillingen, ligesom der i tilknytning til denne blev både spundet og vævet i Tekstilafdelingen.

I dagene fra 1. til 8. september opførte Den jyske Opera på Helsingør Theater Rossinis komiske opera »Tyrken i Italien«, iscenesat af Holger Boland. Teatret blev videre benyttet i Århus Festuge 7.—16. september til flere koncerter, ligesom Aarhus By-Orkester i efterårets løb gav et par kammerkoncerter her.

I sommeren 1974 hjemstøgt museet af hærværk og tyveri i tre tilfælde, hver gang rettet imod håndværksskilte, der

Fra »Den gamle By«s tekstilafdeling, hvis øverste etage nu er ordnet efter teknik. F.o. til venstre ses nogle af samlingens ældre, trykte tøjer, til højre mindetørklæderne og f.n. følges teknikken op til nutidens kjoler, der alle er trykte.

normalt igennem hele sommerhalvåret er ophængt i »Den gamle By«s gader ud for de forskellige værksteder. Som følge af disse kedelige hændelser så man sig nødsaget til at inddrage de resterende skilte.

Museets årbog udkom — noget forsinket af tekniske grunde — i begyndelsen af september. Den indeholdt udover årsberetningen og nogle mindre artikler om enkelte museumsgenstande artiklerne »Lys og lamper. Om teaterbelysning i 1820'erne« af Henrik Nyrop-Christensen, »En engel af sølv« af Ebbe Johannsen (om et stykke sølv fra Århus domkirke) og »Kunstfotografer — kunstige billeder« af Erna Lorenzen (en undersøgelse af nogle kolorerede dragtfotografier fra 1871 og flg. år) samt »Omkring indretningen af »Bogtrykkerens Hus« af Erik Christiansen.

Det skal endelig nævnes, at museets besøgstal i 1974 har ligget ca. 10 % over besøgstallet i 1973.

En hjemstavns vansires

Henning Hall

Debatten omkring opførelsen af det planlagte atomkraftværk på Gyllingnæs kan i mange henseender minde om den spændte koncentration, hvormed almuen i slutningen af forrige århundrede dristede sig til at fraternisere med de elektriske pærers glødende glasglobes. Elkraften, den usynlige, men dødsensfarlige tjener, der kunne velsigne vinterdøgnene med nogle ekstra arbejdstimer og

samtidig brænde livet ud af et menneske på sekunder, blev af fremskridtsentusiastene modtaget med begejstring, men også forkæret af folk, som følte sig utrygge ved det nye.

Noget lignende indtraf, da læge Riise fra Odder i 1914 ansøgte sognerådet om tilladelse til bilkørsel på kommunens veje. Han fik den, men kun midlertidigt og under forudsætning af, at automobil kun færdedes på vejene fra solens opgang til mørkets frembrud. Man udtrykte betænkelighed ved det nye, og det hændte vel også, at en høne måtte lade livet i et fortvivlelsens overraskende øjeblik under det lakskinnende, trehjulede uhyre.

Selvfølgelig var der mange, der skumlede, og bonden, hvis krikke småstejlede og vendte det hvide ud af øjnene, slap en band, når disse larmende tingester gjorde vejene usikre. Men »fremskridtet« rummer en tilløkkelse alene i udtrykket »frem!«. Dog, — hvad bilismen skulle føre frem til, var der ingen, der den gang i deres vildeste fantasi forestillede sig.

Vidste vi i dag, at indførelsen af atomkraftværker her i landet årligt skulle komme til at koste 800 til 1000 menneskeliv og adskilligt flere hundrede lem-læstede og kvæstede — for det er, hvad trafikken koster — da ville ingen ansvarlig politiker tænke på at give sit samtykke til projektet. Som vi ser det nu, er ulykkesrisikoen i forbindelse med atomkraftværker imidlertid så minimal, at den i virkeligheden kan lades ude af betragtning. På den anden side set er oprettelse af sikkerhedszoner og den

kendsgerning, at forsikringselskaber søger dækning i gensidige statsgaranterede forsikringer et memento til dem, som påstår, at alt er under fuldstændig kontrol. For det er der ikke noget, der er. Men hvilke konsekvenser er det, vi ikke kan overskue i dag?

I bilens barndom forudså man faktisk, at dette mekaniske fremføringsmiddel kunne komme til at koste menneskeliv, men løbske heste og togsammenstød medførte jo også tab. Nej, det var helt andre faktorer end den umiddelbare ulykkesrisiko, som i forbindelse med bilismen skulle vise sig at blive en trussel mod mennesket. Udviklingen krævede større hastigheder, mere motorkraft, større brændstofforbrug, flere sikringsanlæg, nye veje, broanlæg og stadig omsiggribende miljødelæggelser. Bilen blev et uhyggeligt kostbart bekendtskab, som i særdeleshed byerne lider under. Kraftig forurening og støjgener har ændret menneskets livsbetingelser radikalt, mens træerne sygner og forgår som følge af vejsaltets ødelæggende bivirkninger. Således står Rathlousdalalléens pragtfulde linde, som for kort tid siden blev reddet fra vejteknikernes træfældningsmani, i fare for at blive udslettet af vejsalt. Men omsider er der heldigvis i offentligheden fremvokset en forståelse for, at der må sættes grænser for bilismens udvikling, hvor denne får utilsigtede følger til skade for mennesker og miljø.

Når der i dag diskuteres bygning af atomkraftværker, påberåber tilhængerne sig også de fremskridt, den nye kraftkilde vil medføre. Selvfølgelig, hvis man med fremskridt mener yderligere accele-

ration på den teknisk-industrielle udvikling, vil der ske store ting, men vil disse også medføre fremskridt i betydningen: en bedre, tryggere og mere menneskelig verden? Så er der også dem, der mener, at udviklingen ikke kan standses, fordi industrisamfundets indbyggede vækstideologi har et skin af »hellig nødvendighed« over sig. Utroligt mange nærer en nærmest religiøs hengivenhed for udviklingen og forholder sig til produktionsstigningen og det deraf følgende voksende energiforbrug som drejede det sig om uafvendelig skæbne. En tilværelse uden økonomisk vækst er for et flertal lige så urimeligt, som det at skulle forestille sig en verden uden Gud. Og forholder man sig først religiøst til en ide, er der ingen grænser for offervilligheden. »Fremskridtet kræver det« er en anden af tidens floskler, men vækstreligionen kræver også ofre som centralt styrede perioder af arbejdsløshed, stress, tvangsflytning af arbejdskraft, neuroser, narcomani, hjem uden menneskelig sammenhæng og miljødelæggelser.

Med disse kendsgerninger i erindring kunne man med fordel læse forfatteren Villy Sørensens bog »Uden mål og med«, hvori der netop sættes spørgsmålstejn ved vækstens velsignelser eller uundgåelighed. Dertil kommer, at politikerne og samfundets styringsmekanismer er så ensidigt økonomisk og teknisk engagerede, at man bundet til effektivitets- og væksttanken synes at acceptere planerne om danske atomkraftanlæg udelukkende af hensyn til den voksende produktion, som i højere grad end nogen sinde lægges an på meningsløse surrogater. Dette har

fået professor K. E. Løgstrup til at rejse spørgsmålet om »Etik og politik mellem teknokrati og dilettantokrati«. Men naturligvis ikke sådan at forstå, at hans overvejelser specielt drejer sig om atomkraftværk eller ikke på Gyllingnæs, men nok så meget om den beslutningsproces, der må gå forud for et sådant byggeri og et hvilket som helst andet samfundsproblem, der skal løses af eksperter og politikere. »— Vi må se i øjnene, at vi ikke kan løse de problemer, vi stikker i, alene ved hjælp af eksperter«, skriver professoren. »Det er aldeles udelukket. Vort samfund er blevet så kompliceret, at der er mange problemer, der ikke kan løses uden videnskabens hjælp. Jeg vender mig mod dilettanterne, fordi de er hildet i den illusion, at man kan undvære videnskaberne. Men samtidig vender jeg mig mod teknokratiet, fordi jeg er overbevist om, at problemerne heller ikke kan løses alene ved hjælp af eksperterne.«

Forstår man således Løgstrup ret, kan vi altså ikke uden videre lægge vor skæbne i eksperternes hænder. Nej, spørgsmålet om, hvorvidt vi i Hads Herred skal have atomkraftværk, er ikke et teknisk-økonomisk problem alene, men et kompleks, hvori også etiske overvejelser må indgå, som afgørende komponenter i beslutningsprocessen. På denne baggrund virker den af ELSAM arrangerede udflugt for beboerne i Gylling til Stadeværket i Nordtyskland som noget af en farce. Hvad forestillede man sig egentlig at kunne opnå af forståelse eller vurderingsmuligheder ved i et par timer at se på lysende knapper i smarte,

fodformede, arkitekttegnede betonkamre? Jeg foretrækker at kalde det charmeoffensiv fremfor bedrag, men redelig orientering kunne der ikke være i denne overfladiske visit.

De endnu uløste affaldsproblemer er måske etisk betragtet et af de tydeligste eksempler på, at stærke økonomiske kræfter rundt om i verden har kastet sig ud i projekter, der ikke tager hensyn til mennesket, men overlader det til ufødte generationer at leve eller nedbrydes med stadig voksende mængder af radioaktivt materiale, hvis langtidsvirkninger ingen til dato har formået at afbøde på betryggende vis.

Men nok så nærliggende spørges der i vor østjyske hjemstavn: — Hvad vil et atomkraftværk på Gyllingnæs betyde for os?

De, som benyttede sig af anledningen til at besøge ELSAMS udstilling på Gylling skole i sommermånederne 1974, blev præsenteret for en lang række tekniske facts, økonomiske prognoser og instruktive modeller, som i det store og hele måtte betegnes som værende sobert oplysningsarbejde. At udstillingen så samtidig understregede atomkraftens fordele er fuldt ud forståeligt. Det er jo som bekendt ikke forbudt at missionere i Danmark. Men alligevel gjorde udstillingen ved sine mangler måske det stærkeste indtryk på lokalbefolkningen. Tal og tekniske diagrammer siger ikke noget om den forestående hverdag for egnen, hvor kraftværket skal ligge. En model med smukke bygninger i skovkanten på næsset derimod gav indtryk af et harmonisk og uprovokeret hele, et måde-

holdent anlæg, som ikke kunne siges at virke skæmmende i omgivelserne. Men noget manglede. Kraften må befordres, og de til værket projekterede ledningsgader med et utal af kæmpemaster, som til sin tid skal gennemskære egnen og vansire vor hjemstavn var kun antydet med en gylden-gul skravering i et hæfte, som hævdede, at fremføring af ledningsanlæg kan ske relativt skånsomt.

Men »relativt skånsomt«, hvad er det? Tænk om det var blevet anskueliggjort med tegninger eller modeller, så de faktiske dimensioner stod klart for udstillingsbesøgeren. På direkte forespørgsel svarede den omvisende ingeniør, at denne del af projektet endnu ikke var så langt fremme, at planerne kunne offentliggøres.

Det tror jeg gerne.

Men jeg ved også, at folketingets beslutning om kraftværkets opførelse helst skal foreligge, før egnens befolkning bliver orienteret om linjeføringen. En lokal miljødebat er ikke ønskelig nu. Og når folketingets beslutningen er truffet er det for sent at gøre indvendinger. Endvidere må det stå klart, at selv om forestillingsevnen rækker til de foreløbigt to-tre nødvendige linjeføringer gennem landskabet med hundrede af master på 50 til 70 meter i krydsspænd, slår fantasien næppe til, hvis vi prøver at se blot tredive år frem i tiden, hvor Gyllingnæsværket i overensstemmelse med vækstinertien må udvikle et net af højspændingslinjer som følge af øget reaktorkapacitet. En sådan udbygning vil medføre flere ekspropriationer, flere sikkerhedsforanstaltninger med tilsvarende

restriktive forholdsregler og en total ændring af det landskab, som hidtil har været beskrevet som et af de smukkeste østjyske områder.

Siges der A til a-kraften, er der også sagt B og C. Men det værste er, at ikke engang de bedst informerede eksperter er i stand til at forudsige den tekniske eskalering, fordi man ganske enkelt ikke kan vide, hvilke reaktortyper man i fremtiden vil blive i stand til at udbygge de bestående anlæg med.

Udover kraftværksområdet vil der omgående opstå pladsbehov for tilkørselsveje til værket, som efter planen føres uden om Gylling by. Den tunge trafik kan imidlertid for nærværende ikke føres uden om Odder og Ørting, hvorfor en længe tiltrængt og netop pågående udbygning af vejstykket mellem de to nævnte byer falder nydeligt i tråd med ELSAMS planer.

En stigning i trafikintensiteten, opførelsen af selve kraftværket og fremføringen af ledningsgaderne kan ikke undgå at ændre livsbetingelserne for et stort antal fugle- og dyrearter.

Ornitologen Ebbe Teibel har i »Hads Herred Rapporten« påvist, at hele området ved Gyllingnæs, tåler sammenligning med vadehavsområdet ved den jyske vestkyst, tiltrækkende som rastelokaliteter for trækfuglene, men også som yngleplads for adskillige vade- og svømmefugle. Blot en beskeden ændring i havvandets temperaturniveau som følge af kølevandsudledning fra et atomkraftværk kan i det lavvandede kystområde medføre sådanne forskydninger, at naturbalancen forrykkes. Danmarks Na-

turfredningsforening er da også af denne og mange andre grunde interesseret i en totalfredning af hele området.

Om dette lykkes er desværre mere end tvivlsomt.

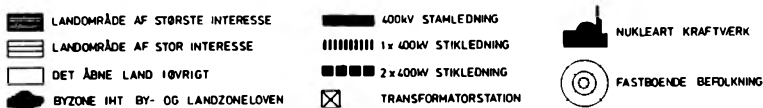
Realistisk betragtet kan man frygte, at Edisons lille glødelampe satte noget i gang, som stærke økonomiske interesser er så fast besluttet på at imødekomme, at ingen kan standse dem. Men det ubehag, som har afløst den spændte koncentration, hvormed almuen i sin tid

så det magiske lys drive skyggerne på flugt, bunder ikke alene i forbehold over for det ukendte, men nok så meget i bitter erfaring.

Det hændte nemlig, at mennesker tog fejl.

Selv dem, som skulle vide bedre.

Og ingen kan i hvert fald bestride, at et atomkraftværk på Gyllingnæs vil medføre, at vor hjemstavn, et af de dejligste stykker Danmark bliver uhjælpeligt skamferet.

Illustrationen er fra pjecen A-værk på Gylling Næs, udgivet 1974 på foranledning af ELSAM, som venligst har tilladt at det benyttes her.

Østjysk Hjemstavnsforening

Virksomheden fra 1. oktober 1973 til 30. september 1974

Den årlige generalforsamling blev afholdt d. 24. november. Der var udarbejdet nye vedtægter, som man af hensyn til de fraværende medlemmer henlagde til videre behandling på en ekstraordinær generalforsamling, der foregik d. 16. maj 1974. På denne blev de nye love med få ændringer vedtaget.

Bestyrelsens nye sammensætning ses side 4. I øvrigt glædede cand. mag. Rikke Agnete Olsen og professor, dr. phil. Olaf Olsen de mange tilstedeværende ved den ordinære generalforsamling med et interessant foredrag om: Nonnerne på Ring Kloster.

Henimod 100 overværede museumsinspektør Erna Lorenzens lysbilledforedrag d. 19. januar, og der var også stor tilslutning til besøget på Jyllandsposten d. 25. marts. Medens gæsterne beværtes med kaffe, holdt direktør Rolf Haugstrup et informativt foredrag før rundgangen, hvor man så trykningen af næste dags avis gå i gang.

En fællestur til Hjelm for de tre historiske foreninger i Århus amt d. 5. maj måtte aflyses på grund af storm. Østjysk Hjemstavnsforening søgte så alene

at gennemføre Hjelm-turen d. 7. september, men atter optrådte vejrguderne så barskt, at kun en snes mennesker vovede sig ud med den lille fiskerbåd. Bagefter kørte alle til Sostrup og drak kaffe.

Kr. Himmelfartsdag d. 23. maj afgang to store, fyldte busser til Himmerland, hvor Fyrkat, Tindbæk kalkminer og Rebild bakker besøgte. Man spiste middag på Rebildhus og fik senere kaffe på Rold Storkro. Den 9. juni holdt de tre foreninger atter et fællesarrangement: Egnshistorisk søndag, med besøg og rundvisning på forud fastlagte steder i Norddjursland. Endelig deltog omkr. 140 i foreningens tur d. 25. august. Ejeren af herregården Bidstrup, fru Honnens de Lichtenberg, fortalte om gårdens historie, hvorefter man var gæster i parken. Kaffen stod parat på Ulstrup slot, og kl. 17 var man ved Granslev kirke, hvis klokkespil da klingede ud over den lille by med »Dejlig er jorden«. Inde i kirken fortalte Arne Gammelgaard om kirken og inventaret. I øvrigt har Arne Gammelgaard tilrettelagt samtlige ture til alles store tilfredshed.

Erna Lorenzen

Personregister

- Alexander III, zar, 94.
Alexandrine, dronning, gift med Christian X, 43.
Ammundsen, rebslager, Horsens, 78.
Andersdatter, Elisabeth, Nicolai Brandts hus-
holderske, gift med Niels Peter Bærentzen,
17—18.
Andersen, Anders P., landarbejder, Søbygård,
95.
Andersen, Marius, landarbejder, Søbygård, 95.
Ankjær, Casper Andersen, guldsmedelærling,
Horsens, 17.
Arrevad, Kirstine Schaarup, vin- og tobakshand-
lerske, Silkeborg, 113.
Atatyrk, Kemal, tyrkisk præsident, 102.
- Bager, Jens Nielsen, Horsens, 12, 14.
Bager, Jørgen, guldsmed, 12.
Barfoed, consumptionsforpagter, Horsens, 17.
Barfoed, Per, poet, 77—78.
Bentzen, Hans, hospitalsforstander, Horsens, 25.
Bering, Peder Thommesen, Horsens, 10.
Bjørnbak, Kvotterup, 48.
Blantzius, Andreas, guldsmedesvend, København
og Horsens, 12.
Bloch, kunstmaler, 92.
Brandt, Andreas, farver, Horsens, 17.
Brandt, Andreas, guldsmed, Knud Brandts søn,
12, 15, 17—18.
Brandt-dynastiet, guldsmede, Horsens, 9—20.
Brandt, Jørgen, landarbejder, Søbygård, 95.
Brandt, Knud Rasmussen, guldsmed, Horsens,
9—16, 18.
Brandt, Nicolai, guldsmed, Knud Brandts søn,
12—13, 15—19.
Brandt, Peter, guldsmed, Knud Brandts søn, 12,
15, 17—18, 20.
Bremer, Armand, Horsens, 78.
Brosbøll-dynastiet, guldsmede, Vejle, 9.
Buch-dynastiet, guldsmede, Kolding, 9.
Buch-dynastiet, guldsmede, Ribe, 9.
Buchwald, Sophus, stiftamtmand, Viborg, 47,
52—53.
Buchtrup, proprietær, Saralyst, 71.
Burmeister, Arhus-familie, 65.
Buxlund-dynastiet, guldsmede, Arhus, 9.
Bülow, godsejer, Ristrup, 47.
Bærentzen, Niels Peter, guldsmedesvend, Hor-
sens, 17—18, 20.
- Bærentzen, Peter, Niels Peter Bærentzens søn,
20.
Børgesen-dynastiet, guldsmede, Ålborg, 9.
Bötticher-dynastiet, guldsmede, Ribe, 9.
- Chaplin, filmkunstner, 109.
Christensdatter, Ane, Belle, Christen Pedersens
datter, gift med Jens Jørgensen, 24.
Christensen, rejsende i tobak, 92.
Christensen, Anton Emil, typograf, Horsens, 78.
Christensen, Christen, kornmåler, Horsens, 18.
Christensen, Christense, tjenestepige, Søbygård,
95.
Christensen, Friederich Nicolai, Horsens, 14.
Christensen, Peder, selvejergårdmand, Skjold,
Christen Pedersens far, 24—25.
Christensen, Rasmus, parykmager, Horsens, 11.
Christian den Niende, 41, 94.
Christian den Tiende, 48.
Christiansen, senere Drotner, sømand, Århus, 65.
Christiansen, Albert, redaktør, Horsens, 77.
Christoffersen, Niels, Cathrine Nielsdatters far,
26.
Christophersen, Niels, Kjørup, 25.
Clausen-dynastiet, guldsmede, Kolding, 9.
Clausen-dynastiet, guldsmede, Ålborg, 9.
Clausen, Andreas, smed, Hvolbæk, 24.
Clemmen(d)sen, Johan, fæstebonde, Vrønding,
25—26.
Clemmensen, Søren, Vinten, 25.
Cour, la, Askov, 36.
- Dahl, godsejer, Moesgård, 36.
Dahl, Ane, tjenestepige, Hasle Højgård, 68.
Dahlhof, Jonas Herlowsen, guldsmed, Horsens,
10.
Delegrange, fransk flyver, 70.
Didrichsen, Jens, Horsens, 11—12.
Dinesen, Robert, Horsens, 78.
Dornonville, la Cour, forpagter, Søbygård, 97,
100.
Dreier, Marie Margrethe, provstinde, gift med
Poul Nielsen Glud, 10—12.
Dreyfus, fransk kaptajn, 68.
Drotner, tidligere Christiansen, sømand, Århus,
65.
Dyrkjøb, Aage, fhv. hospitalsinspektør, Horsens,
6, 23.

- Edison, opfinder, 135.
 Egede, Hans, præst og missionær, 108.
 Eriksen, Holger, landarbejder, Søbygård, 95.
 Eriksen, Niels, træhandler, Odder, 72—75.
 Eriksen, Sigfred Hjorth, fhv. stadsbibliotekar, Ballerup, 118.
 Eliassen, Christen, selvejergårdmand, Skjold, Peder Christensens far, 24—25.
 Enevoldsen, Peder, møller, Jens Pedersen Møllers far, 25.
 Engels, filosof, 112.
 Enggaard, Anna, Ny Solbjerg, P. P. Skovgaards datter, 6, 37—38.
 Estrup, konseilspræsident, 46.
- Falling-Sørensen, handelsmand, 43.
 Fensholt, H. Mertz, fhv. assurandør, Barrit, 6, 76.
 Fisker, Lam Hans Andersen, fisker, Stouby Strand, 26—27.
 Fjeldsted, Ellen, senere Tyron, servitrice, Horsens, 79.
 Flensborg, Andreas, borgmester, Horsens, 12, 14.
 Flensborg, Anne Cathrine, gift med Knud Brandt, 12, 14—15.
 Flensborg, Anne Dorthe, Anne Cathrine Flensborgs søster, 17.
 Flensborg, Sidsel, Anne Cathrine Flensborgs kusine, gift med Barfoed, Horsens, 17.
 Flensborg, Thomas, Andreas Flensborgs søn, 14, 20.
 Frandsen, Marius, landpost, Allingåbro, 93.
 Frandsen, Marius, landarbejder, Søbygård, nu Thorsø, 95—96.
 Friis, Johannes, Lyngbygård, 52.
 Frijs, Fritze, lensgrevinde, gift med Mogens Frijs, 98.
 Frijs, Mogens, lensgreve, Frijsenborg, 46, 98.
 Fritz, Sven, arkitekt, Abyhøj, 7, 9.
 Fætter, se Anton Emil Christensen.
 Føns, skolebestyrer, Hammel, 100.
- Gammelgaard, Arne, lærer, Hammel, 7, 94.
 Gammelgaard, Lars P., adjunkt, Lystrup, 119.
 Ganne, Hans Henrich, Horsens, 16, 18.
 Gedalia, engelsk baron, 87.
 Glob, P. V., rigsantikvar, 34, 36.
 Glud, Poul (Povel) Nielsen, provst, 11—12.
 Goodmann, Paul, amerikansk professor, 110.
 Gorm, Jochum, Peter Brandts læredreng, 18.
 Grabow, Hans Rudolf, oberst, 12.
 Grabow, Jørgen, konferensråd, Urup, 12—13.
 Groth, Knud, maler, Horsens, 20.
 Guldberg, Ove Høegh, geheimeråd, amtmand, 24—25.
 Gylding, Anne Elisabeth Nielsdatter, gift med Søren Nielsen Taftberg, 11.
 Güldenchrone, Holger, godsforpagter, Lundbæk, 47.
 Gyntelberg, Friederich, hoffurer, lakaj, Horsens, 16, 18.
- Gøtzsche, købmand, Allingåbro, 84.
 Hansdatter, Mette, Stouby Strand, gift med Hans Hansen Løjtant, 23.
 Hansen, Margrethe, Mundelstrup, gift med P. P. Skovsgaard, 37—40, 45.
 Hansen, Sven, forpagter, redaktør, Skovmøllen, 7, 30.
 Harhoff, Arnold, overretssagfører, København, 47.
 Harsdorff, arkitekt, 12.
 Hastrup, Cecilie, gift med farver Andreas Brandt, 17.
 Hee, Jørgen, biskop, Århus, 24—25.
 Hegel, filosof, 112.
 Hegelund, N. F., maskinfabrikant, Horsens, 78.
 Heide, Dorthe Sophie, gift med Elias Ovesen, 24.
 Helleboe, Jens, Horsens, 12.
 Heltzen, herredsfoged, 75.
 Hemmer, Ludvig de, rektor, Ålborg, 12.
 Heningsen, kunstmaler, 92.
 Henriksdatter, Silche, gift med Clemmen Sørensen, 26.
 Hingelberg, guldsmed, Århus, 52.
 Hjersing, købmand, Allingåbro, 84.
 Holm-dynastiet, guldsmede, Ålborg, 9.
 Høg, Peder, Horsens, 12.
- Ingerslev, Alhed Hansdatter, møllerkone, Skovmøllen, 36.
- Jacobsen, Niels, Horsens, 18.
 Jakobsen, Aksel, urmager, Hermann E. Jakobsens søn, 58.
 Jakobsen, Herman E., urmager, Århus, 58.
 Jensdatter, Ane, Nicolai Brandts husholderske, 17.
 Jensdatter, Maren, se Maren J. Møller.
 Jensen, Hans, fhv. kgl. vagtmester, Nimb, 25.
 Jensen, Jens, møller, Skovmøllen, 30.
 Jensen, J. P., portør, Allingåbro, 93.
 Jensen, J. P., ung portør, Allingåbro, 93.
 Jensen, Karen, gift med Søren Jensen, 30.
 Jensen, Offe, købmand, Horsens, 18.
 Jensen, Peder, arkivar, Århus, 119.
 Jensen, Peder, møller, Skovmøllen, 30.
 Jensen, Søren, møller, Skovmøllen, 30.
 Jensen, Valdemar, portør, Allingåbro, 93.
 Jesper, se Albert Christiansen.
 Johansdatter, Silche, gift med Jens Pedersen, 25, 28.
 Jordan, landvæsenselev, Asmusgården, 65—66.
 Juul, Jacob, Horsens, 13.
 Juul-Rysensteen, Bodil, gift med Sophus Buchwald, 47, 50, 52—53.
 Juul-Rysensteen, C. A. F., kammerherre, lensbaron, Mundelstrupgård, 46—49, 52—53.
 Juul-Rysensteen, Inge, gift med Arnold Harhoff, 47, 50, 53.
 Juul-Rysensteen, Vibeke, gift med Holger Güldenchrone, 47.

- Jørgensen, Boldt, manufakturhandler, Randers/
Allingåbro, 86, 89.
- Jørgensen, Jane, gift med Sofus Sørensen, 76—79.
- Jørgensen, Jens, 24.
- Jørgensen, Knud, guldsmedesvend, Horsens, 13.
- Kasparsen, Kaspar, gårdejer, Stensballe, 78.
- Kiilsgaard, frøken, Søbygård, 95.
- Kidholt-dynastiet, guldsmede, Ribe, 9.
- Kjeldsen, godsejer, Elstedgård, 64.
- Kjeldskov, Frey, stationsforstander, Allingåbro,
93.
- Kjeldskov, fru, gift med Frey Kjeldskov, 93.
- Kjeldskov, Ragnhild, Frey Kjeldskovs datter, 93.
- Kjær, Poul, Hasle, 62.
- Klyne-dynastiet, guldsmede, Ribe, 9.
- Knudsatter, Maren, gift med Elias Ovesen, 24.
- Knudsen, Jørgen, Horsens, 14.
- Kofoed, Jørgen, fhv. tolder, Horsens, 16.
- Kolding, Poul, Horsens, 18.
- Kondrup, lærer, Hasle, 62, 70.
- Krause, Søren, Viruplund Skov, 60.
- Kristensen, Anders, Horsens, 14.
- Kristensen, Anna, Josefine K. Kristensens sø-
ster, 61.
- Kristensen, Josefine Karoline, gift med Mickael
E. Sørensen, 58.
- Krøldrup, læge, Horsens, 78.
- Kaae, Alfred, førstelærer, Kronhede, 113.
- Lajer, arbejdsmand, Aarhus, 61—62.
- Lajer, Johan, arbejdsmand Lajers søn, 62.
- Lammert, Martinus, staldmester, Moesgård,
31—33.
- Larsen, købmand, Allingåbro, 85.
- Larsen, Sigrid, tidligere ekspeditrice, Odder,
Niels Eriksens datter, 7, 72.
- Lassen, skrædder, Horsens, 16.
- Lauridsdatter, Maren, Clemmen Sørensens mor,
26.
- Laursen, J. C., gas- og vandmester, Horsens, 78.
- Leegaard, Elizabeth Christiansdatter, gift med
Jens Olufsen, 12.
- Lemmich-dynastiet, guldsmede, Alborg, 9.
- Leschley, general, Aarhus, 47.
- Levetzau, Lucie Hedwig, gift med Jørgen Gra-
bow, 12—13.
- Lichtenberg, Gerhard de, Horsens, 17.
- Lichtenberg, Henrik de, matador, Horsens, 10.
- Lind, Christian Lauritzen, Horsens, 14.
- Lindskou-dynastiet, guldsmede, Holstebro, 9.
- Linnemann, Henrik, Horsens, 78.
- Lorentzen, H. G., stiftamtmand, 36.
- Luther, Martin (Morten), 34.
- Lydik-dynastiet, guldsmede, Ribe, 9.
- Lyngholm, Anna, tjenestepige, Søbygård, 95.
- Løgstrup, K. E., professor, 132.
- Løjtnant, Hans Hansen, Treide, 23.
- Løjtnant, Hans Jørgen, fisker, Fækkegrav, 26—27.
- Løjtnant, Jørgen Hansen, fisker, 27.
- Løwenhertz-dynastiet, guldsmede, Horsens, 9.
- Løwenhertz, Anders Mogensen, guldsmed, Hor-
sens, 10.
- Madame Møller, Horsens, 12.
- Malling, justitsråd, St. Restrup, 53.
- Mandixi, Seigr., Bisgård, 25.
- Margrethe den Anden, 113.
- Martin af Tours, Sect., biskop, 34.
- Marx, filosof, 112.
- Mehl-dynastiet, guldsmede, Viborg, 9.
- Mikkelsen-dynastiet, guldsmede, Alborg, 9.
- Mikkelsen, Frederik, karl, Hasle Højgård, 68—70.
- Mogensen, Erik, fasanmester, Rathlousdal, 75.
- Mortensen, forvalter, Søbygård, 95.
- Mortensen, Katrine, P. P. Skovsgaards datter,
gift med Morten S. Mortensen, 42.
- Mortensen, Morten Skjødt, forpagter, Tingskov
Kro, 42.
- Møller, Anders, Røde Mølle, Maren J. Møllers
bror, 24.
- Møller, Elisabeth Cathrine, Kiel, Knud Møllers
søster, 16.
- Møller, H., guldsmedelærling, Horsens, 16.
- Møller, Hendrik, huspostil-forfatter, 28.
- Møller, Jens Pedersen, møller, Tolstrup Mølle,
25, 27—28.
- Møller, Kierstine, Nicolai Brandts husholderske,
17.
- Møller, Knud, guldsmedesvend, Horsens, 16—17.
- Møller, Maren Jensdatter, Jens P. Møllers datter,
gift med Peder Christensen, 24—25.
- Mønsted, kunstmaler, 92.
- Neuhof-dynastiet, guldsmede, Viborg, 9.
- Nielsdatter, Ane Cathrine, Nicolai Brandts hus-
holderske, 17.
- Nielsdatter, Catrine, Niels Christoffersens datter,
gift med Johan Clemmensen, 26.
- Nielsen, A., proprietær, Asmusgården, 65—66.
- Nielsen, Agnes, Jakob Nielsens datter, 68.
- Nielsen, Anthon, smed og maskinfabrikant, Al-
lingåbro, 86, 89.
- Nielsen, Hans Peter, møllersvend, Skovmøllen,
33—36.
- Nielsen, Jakob, gårdejer, Hasle Højgård, 68—69,
71.
- Nielsen, Marie, tjenestepige, Søbygård, 95.
- Nielsen, Martinus, fodermester, Hasle, 71.
- Nielsen, Niels, fhv. landmand, Tilst, Simon Niel-
sens søn, 7, 46, 51—52.
- Nielsen, N. R., kromand, Ny Solbjerg, 42.
- Nielsen, Simon, bestyrer, Mundelstrupgård, 52.
- Nimb, Inger Pedersdatter, gift med Christen
Eliassen, 24.
- Nyeland, Hans, negotiant, Horsens, 11.
- Nyested-dynastiet, guldsmede, Horsens, 9.
- Olsen, Marius, Kasino, Aarhus, 58.
- Olsen, O., portør, Allingåbro, 93.

- Olufsen, Jens, Horsens, 12.
 Onkel, se Carl Sørensen.
- Overgaard, Anders, landarbejder, Søbygård, 95.
 Overgaard, M. C., trafikassistent, Allingåbro, 93.
 Ovesen, Elias, Tyrsted, Christen Eliasens far, 24.
- Paruqmager, Hans, Horsens, 14.
 Pedersdatter, Anne Marie, gift med Jens Pedersen, 25.
 Pedersen, forvalter, Asmusgården, 65.
 Pedersen, mejeribestyrer, Hjærtshøj, 71.
 Pedersen, Carl, gæstgiver, Horsens, 76.
 Pedersen, Christen, gårdmand, Belle, 24.
 Pedersen, Hans, skipper, Fugholm, 18.
 Pedersen, Jens, se Jens P. Møller.
 Pedersen, Peder, sognerådsformand, Hasle, 68.
 Petersen, frk. (Pees), lærerinde, Mundelstrupgård, 49.
 Petersen, A. C., vognmand, Horsens, 78.
 Petersen, Frantz, bundtmager, Odder, 72.
 Pettersen, E., sodavandsfabrikant, Horsens, 78.
 Plum-dynastiet, guldsmede, Århus, 9.
 Pop-dynastiet, guldsmede, Ålborg, 9.
 Potter, Hans, parykmager, Horsens, 11.
 Poulsen, A. K., trafikassistent, Allingåbro, 93.
 Poulsen, C. M., forfatter, Silkeborg, 113.
 Poulsen, Mikkel, gæstgiver, Tingskovgård, 37.
 Poulsen, Olaf, kgl. skuespiller, 77.
 Prahl, bager, Allingåbro, 89.
 Preetzmann, gårdejer, Værum, 97.
- Rasmusdatter, Bodel, jomfru, Kjørup, 25.
 Rasmussen, høker og gæstgiver, Tingskoven, 37.
 Rasmussen, lærer, Termestrup, 55.
 Rasmussen, madam, gift med lærer Rasmussen, 55.
 Rasmussen, I. P., skrædder, Allingåbro, 89.
 Rasmussen, Marius L., fodermester, Søbygård, 96.
 Rasmussen, Peter, fhv. gårdejer, Mørke, 8, 54.
 Ravn, Troels, forpagter, Søbygård, 100.
 Reedt, N. J., godsejer, kammerjunker, Palsgård, 17, 19.
 Reppke, Gerda, bibliotekar, Ny Solbjerg, 6, 37.
 Riise, læge, Odder, 131.
 Rimmer, Hans Jørgen, Horsens, 14.
 Robæk, Henry A., Århus, 119.
 Rosenkrantz, Holger Ottesen, herremand, Boller/Stiernholm/Rosenvold, 26.
- Satterup, Peder, guldsmed, Fredericia, 10.
 Schibler, Peter Brandts guldsmedesvend, 18.
 Schinkel, von, generalmajor, Horsens, 16.
 Schiøtz-dynastiet, guldsmede, Århus, 9.
 Schneekloth, frk., lærerinde, Søbygård, 95.
 Schotting, Peter, Horsens, 14.
 Schröder, skovrider, Vilhelmsborg, 51—52.
 Sczerkovsky, Anton, Frands Sczerkovskys søn, 98—99.
- Sczerkovsky, Cecilie, Frands Sczerkovskys datter, 98—99.
 Sczerkovsky, Edmund, Frands Sczerkovskys søn, 99.
 Sczerkovsky, Emilie (Mille), Frands Sczerkovskys datter, 98—99.
 Sczerkovsky, Frands, skrædder, landarbejder, 96—100.
 Sczerkovsky, Frands Josef, Frands Sczerkovskys søn, 98—99.
 Sczerkovsky, Juliane, Frands Sczerskovskys datter, 96—97, 100.
 Sczerkovsky, Josepha, gift med Frands Sczerkovsky, 94—101.
 Sehested, konseilpræsident, 46.
 Skipper, Søren Jensen, Sofus Sørensens far, 76.
 Skovsgaard, Margrethe, se Margrethe Hansen.
 Skovsgaard, Peder Pedersen, høker og gæstgiver, Tingskoven, 37—41, 43, 45.
 Skovsgaard, Valdemar, P. P. Skovsgaards søn, 45.
 Skræder, Friederich, Horsens, 14.
 Sommerfeldt-dynastiet, guldsmede, Ålborg, 9.
 Stagemeyer, proprietær, Kærbygård, 52.
 Stein, Augusta, skuespillerinde, gift med Carl O. Stein, 77.
 Stein, Carl O., skuespiller, 77.
 Stilling, Ingrid, kontorist, Allingåbro, 93.
 Stoel, Christian, Horsens, 14.
 Stork, Jens Thomasen, fisker, 27.
 Storm, Ane Marie, Offe Jensens datter, 18.
 Storm, Nicoline, Offe Jensens datter, 18.
 Svendsen, Niels, Staksrode, 24.
 Søndergaard, arbejdsmand, Århus, 61.
 Sørensen, frk., lærerinde, skolen på Skovvangsvej, Århus, 59.
 Sørensen, Arne, forstander, fhv. minister, Haderslev, 8, 106.
 Sørensen, Carl, blikkenslager, Horsens, 78.
 Sørensen, Chr. Fiil, fhv. købmand, Dronningborg, 8, 80.
 Sørensen, Clemmen, Johan Clemmensens far, 26.
 Sørensen, Georg S. C., fhv. kedelpasser, Langå, Mickael E. Sørensens søn, 8, 58, 71.
 Sørensen, Henrik, landpost, Allingåbro, 93.
 Sørensen, Holger, Mickael E. Sørensens søn, 66—67.
 Sørensen, Ingeborg, Mickael E. Sørensens datter, 62.
 Sørensen, Johanne, tjenestepige, Søbygård, 95.
 Sørensen, Marius, arbejdsmand, Århus, 61.
 Sørensen, Mickael Emil, landarbejder, arbejdsmand, 58.
 Sørensen, Nancy, Mickael E. Sørensens datter, 58.
 Sørensen, Niels Jens, bådfører og sandgraver, Horsens, 76.
 Sørensen, S., købmand, Allingåbro, 89.
 Sørensen, Sofus, gæstgiver, Horsens, 76—79.
 Sørensen, Søren P., landarbejder, Søbygård, 95.
 Sørensen, Villy, forfatter, 132.

- Tafteberg, Søren Nielsen, skipper, købmand, Horsens, 11.
 Teibel, Ebbe, ornitolog, 134.
 Thomassen, Erich, guldsmed, Horsens, 10.
 Thomsen, Thomas, møller, Katstrup, 78.
 Thorbrügger-dynastiet, guldsmede, 9.
 Thordrup, Niels Møller, fhv. stationsforstander, Langå, 8, 84, 93.
 Thun-dynastiet, guldsmede, Varde, 9.
 Thygesen, Hougaard, ekstramand, Allingåbro, 93.
 Tyron, Ellen, tidligere Fjeldsted, skuespillerinde og visesangerse, 79.
- Ulstrup, Jacob, Horsens, 12, 14.
- Wang, Fernando, skibsmægler, Horsens, 78.
 Warthoe-Hansen, Ole, overlærer, Randers, 114.
 Vattenski, Demek, landarbejder, Søbygård, 95.
 Vattenski, Maximilian, landarbejder, Søbygård, 95.
- Weide, Berent Christophersen der, guldsmed, Horsens, 10.
 Weiss, møller, Århus, 37.
 Weller-dynastiet, guldsmede, Holstebro, 9.
 Wendelboe-dynastiet, guldsmede, Århus, 9.
 West, Chr. Krøldrup, blikkenslager, Horsens, 78.
 Vestergaard, Sine, gift med Søren Vestergaard, 96.
 Vestergaard, Søren, landarbejder, Søbygård, 96.
 Wilchens, Jørgen, kobbersmed, Horsens, 20.
 Winge-dynastiet, guldsmede, Vejle, 9.
- Zarzynski, Pjotr, landarbejder, Søbygård, 95.
 Zebitz, musiker, Århus, 59.
 Zeybek, Serif, mekaniker, 94, 101—105.
- Aamand, Anders Nielsen, fisker, 27.
 Aamand, Niels, 27.
 Aamand, Niels Hansen, 27.

Stedregister

- Allingå(en), 84—85.
 Allingåbro (station), 84, 89, 91, 93.
 Amager, 94.
 Amerika, 95.
 Angmagssalik-distriktet, Grønland, 124.
 Ankara, Tyrkiet, 102.
 Apotekergyden, Odder, 74.
 Askov, 36.
 Asmusgården, Elsted, 65, 67.
 Auning, 121.
- Bahreïn, 124.
 Ballerup, 118.
 Bayern, 30.
 Belle, 24, 26.
 Bisgård, 25.
 Bislev kirkegård, 53.
 Bjerre (Bierge) herred, 14, 24.
 Bode Krog, 84.
 Boller, 26.
 Borgergade nr. 6—8, Horsens, 76, 78—79.
 Borgergade nr. 16, Horsens, 78.
 Borgerskolen, Vestergade, Århus, 59.
 Borum, 46.
 Borum Stormose, 52.
 Borumvejen, 46.
 Borum Vindskov, 46, 51—52.
 Brendstrupvej, Århus, 59.
 Breslau (Wrocław), 94.
 Brøholm, Fyn, 46, 48.
 Brændevinsbøgen, Tingskoven, 37.
- Bygholm, 20.
 Bøgegade, Århus, 71.
 Böhmen, 30.
 Børsen, vinstue, Horsens, 76.
- Cafe City, Horsens, 76—79.
 Canada, 103, 105.
 Ceres, Århus, 59, 69, 109.
 Charlottenhøj, Århus, 59.
 Chartre, 113.
 Chile, 82.
 Chr. VIII's vej nr. 25, Silkeborg, 127.
 Christiansbjerg, Århus, 58, 71.
 Clausholm Slot, 120—121.
 Cooperative Wooleale Society Ltd., Århus, 59.
- Danevirke, 124—125.
 Danmark, 30, 41, 94, 100, 103, 105, 112, 124, 129, 132, 134—135.
 Dansk Landbrugsmuseum, Gl. Estrup, 121.
 Detroit, U.S.A., 112.
 Ditmarsken, 41.
 Djurs/Djursland herred, 118.
 Djurslands Museum, Grenå, 122.
 Djævleøen, 68.
 Dybkjær ved Århus, 59.
- Egebjerg Mølle, 25, 28.
 Egegade, Århus, 59.
 Elsted, 62—63, 66.
 Elstedgård, 64.

- Endelave, 76.
 Enighedens Stiftelse, Horsens, 79.
 Ertebølle, 129.
 Esbenhus Mejeri, Hjortshøj, 71.
 Europa, 78.
- Fakkegrav, 23—24, 26.
 Fensholt ved Torriid, 76.
 Finsensgades Skole, Århus, 64—65.
 Fiskerhuset, Moesgård Strand, 33.
 Forhistorisk Museum, Moesgård, 123—125, 129.
 Fredericia, 10.
 Frederiksalldé, Århus, 58.
 Frederiksgade nr. 6, Århus, 107.
 Frijsenborg (grevskab), 46, 97.
 Frijsenborgskovene, 52.
 Fruering sogn, 24.
 Frydenlund ved Århus, 69.
 Fugholm (Stræde), Horsens, 18, 76, 78—79, 123.
 Fyn, 34, 48, 124.
 Fyngade, Århus, 60.
- Galgebakken (Galbak) ved Tingskoven, 37.
 gamle By, Den, Århus, 59, 69, 129—131.
 gamle Købmandsgård, Den, Grenå, 122.
 gamle Løjtnanthus, Det, Fakkegrav, 23, 26.
 gamle Åhus, Det, Rosenvold A, 24, 27.
 Gartnerens Auktionsbygning, Grenå, 122.
 Gedved, 28.
 Gedved Mølle, 25.
 Gern, 100.
 Gersdorffsgade nr. 3, Horsens, 79.
 Giberaen ved Moesgård, 33.
 Gl. Estrup, 121.
 Glud kirke/præstegård, 10—12.
 Godset, Elsted, 62.
 Gorzow, Polen, 94—95.
 Grenå (kommune), 122.
 Grækenland, 103.
 Grønland, 108.
 Gudenåen, 33, 128.
 Gylling (Skole), 36, 133—134.
 Gyllingnæs (værket), 131, 133—135.
- Hads Herred, 133—134.
 Hammel, 83, 95, 100, 103.
 Hammel slagteri, 103.
 Hansted Bro/Enge/A, 123.
 Hasle Højgård, 68—69.
 Hasle (mark), 62—63, 68, 70.
 Hasle Præstegård, 69.
 Hasle Skole, 62.
 Hatting herred, 24.
 Haureballegaards Amt, 24.
 Hejbækken, 84—85.
 Herregårdsmuseet, Gl. Estrup, 121—122.
 Hinnerup Realskole, 46.
 Hjarnø kirke, 11.
 Hjortshøj, 60, 71.
 Hjortshøjlund, 63.
- Holbæk, 92—93.
 Holme-Tranbjerg sogn, 37.
 Holmstrupgård, 62.
 Holstebro, 9.
 Holsteen, 41.
 Holsteinsgade, Odder, 74.
 Horsens, 9—13, 15, 17, 19, 23—25, 28, 76—79, 101, 105, 123.
 Horsens Hospital, 24—25.
 Horsens Landevej, 37.
 Horsens Museum, 122—123.
 Houbjerg herred, 118.
 Hvilsted, 44.
 Hvinning Mose, 48.
 Hvolbæk, 24.
 Højbjerg, 71.
 Højvang ved Århus, 59.
 Håndværkerforeningen, Horsens, 76.
- Illerup Ådal, 129.
 Ingerslev (bymark), 38, 40, 45.
 Ingerslev Mølle, 44.
 Isgård, Mols, 96.
 Ismir, Tyrkiet, 101—102.
 Istanbul, 104.
 Italien, 130.
- Jebjerg, 90.
 Jensgård, 11.
 Jordbrovej, Århus, 59.
 Jugoslavien, 103.
 Jylland, 9, 30, 53, 90.
 jyske Fødselsanstalt, Den, Århus, 59.
- Kasino, Århus, 58.
 Kathrinebjergvej, Århus, 60.
 Kattrup Mølle, 78.
 Kiel, 16.
 Kildemånen ved Søbygård, 97.
 Kjørup, 25.
 Kolding, 9.
 Kommunehospitalet, Århus, 59.
 Kongeåen, 9.
 Kulturhistorisk Museum, Randers, 125—127.
 Kvotterup, 48.
 Kyhns Minde, Ry, 117.
 Kærbygård, 52.
 København, 9, 12, 19, 46—47, 49—53, 103, 111.
- Landbolyst ved Århus, 59.
 Landbrugsmuseet, Gl. Estrup, 121—122.
 Landkildgård ved Odense, 96.
 Langelandsgade, Århus, 60.
 Lauenborg, 41.
 Limfjorden, 118.
 Lisbjerg, 53.
 Lisbjerg Kirke, 70.
 Lokalhistorisk Arkiv, Ry, 115.
 Lolland, 94.
 Lundbæk (gods), 46—47, 50.

VEDTÆGTER

FOR

ØSTJYSK HJEMSTAVNSFORENING

1974

SKANDERBORG AMTSBOGTRYKKERI
HARRY BRIX

§ 1.

Navn.

Foreningens navn er Østjysk Hjemstavnsforening.

§ 2.

Formål.

Foreningens formål er at fremme forståelsen af hjemstavnskultur og værne om egnens hjemstavnsværdier derved,

at der afholdes møder med foredrag og arrangeres ekskursioner med sagkyndig vejledning,

at der udgives skrifter, i første række et årsskrift, hvori afhandlingerne skal

- a. uddybe kendskabet til hjemstavns historie og natur,
- b. fremme kendskabet til egnens folkeminder, folkemål og tidligere folkeliv og
- c. skildre befolkningens skiftende kår og oplevelser såvel i åndelig som i materiel henseende.

§ 3.

Medlemskab.

Som medlem kan optages enhver person, der godkender Foreningens formål.

Det årlige medlemsbidrag fastsættes på den ordinære generalforsamling for det kommende regnskabsår og opkræves helårsvis på det af bestyrelsen fastsatte tidspunkt.

Udmeldelse skal ske skriftlig til bestyrelsen med 1 måneds varsel til en 1. oktober.

§ 4.

Bestyrelse.

Foreningen ledes af en bestyrelse på 19 medlemmer der vælges på den ordinære generalforsamling for 2 år ad gangen, således at der på

hver ordinær generalforsamling skiftevis afgår 9 og 10 medlemmer.

Genvalg kan finde sted.

Der vælges ikke suppleanter, men i tilfælde af forfald fra et eller flere bestyrelsesmedlemmer besættes det eller de ledige bestyrelsesmandater på næste ordinære generalforsamling, og den eller de pågældendes valgperiode er den samme, som den eller de bestyrelsesmedlemmer der er udtrådt.

§ 5.

Bestyrelsen konstituerer sig selv og vælger af sin midte

formand

næstformand

sekretær

kasserer

og disse 4 udgør tillige med 1 femte medlem af bestyrelsen Foreningens forretningsudvalg.

Bestyrelsen kan iøvrigt nedsætte fornødne arbejdsudvalg, herunder redaktionsudvalg, og til sådanne udvalg kan vælges medlemmer udenfor bestyrelsen.

§ 6.

Foreningens arrangementer, herunder møder og ekskursioner ledes af formanden og i dennes forfald af næstformanden.

Foreningens kasserer fører Foreningens regnskab. Endvidere fører han en medlemsliste og sørger for opkrævning af medlemsbidrag og for udbetalinger.

Foreningens sekretær fører bestyrelses- og generalforsamlingsprotokoller.

§ 7.

Bestyrelsesmøde afholdes mindst 2 gange årligt på et af formanden fastsat sted, når formanden eller mindst 3 medlemmer af den øvrige bestyrelse finder det fornødent.

Bestyrelsen er beslutningsdygtig, når mindst 7 medlemmer er til stede.

Alle beslutninger træffes ved almindeligt stemmeflertal. I tilfælde af stemmelighed er formandens stemme afgørende.

I formandens forfald fungerer næstformanden. Over bestyrelsens forhandlinger og beslutninger føres en protokol der efter at være oplæst og godkendt på det følgende bestyrelsesmøde underskrives af det pågældende mødes deltagere.

Bestyrelsen er berettiget til at antage lønnet medhjælp, herunder blandt bestyrelsens medlemmer.

§ 8.

Revision.

Foreningens regnskab revideres af 2 revisorer, der vælges for 2 år ad gangen på den ordinære generalforsamling, således at der skiftevis hvert år afgår 1 revisor.

§ 9.

Regnskab.

Regnskabsåret er fra 1. oktober til 30. september.

Foreningens midler indsættes på en bank/sparekassekonto, hvorover kassereren kan disponere. Det årlige regnskab som aflægges af kassereren på den ordinære generalforsamling skal indeholde opgørelse over indtægter og udgifter samt status pr. 30. september.

Regnskabet skal senest den 1. november overgives til revisorerne og disse skal senest 8 dage efter modtagelsen aflevere regnskabet til formanden i revideret stand og med mulige bemærkninger fremsat skriftligt.

§ 10.

Generalforsamling.

Generalforsamlingen er Foreningens højeste myndighed i alle anliggender.

Ordinær generalforsamling afholdes hvert år inden udgangen af oktober kvartal i Aarhus og indkaldes med mindst 14 dages varsel ved skriftlig meddelelse til hvert enkelt medlem på den sidst til Foreningens kasserer opgivne adresse.

Dagsorden for den ordinære generalforsamling er:

- a. valg af dirigent
- b. formanden aflægger beretning om Foreningens virksomhed i det forløbne år
- c. fremlæggelse af det reviderede regnskab til godkendelse
- d. eventuelle forslag fra bestyrelse eller medlemmer
- e. fastsættelse af medlemsbidrag
- f. valg af medlemmer til bestyrelsen i stedet for de efter tur fratrædende
- g. valg af medlemmer til bestyrelsen i stedet for eventuelle i årets løb fratrådte medlemmer
- h. valg af revisor + suppleant
- i. eventuelt

Forslag under punkt d. skal bekendtgøres for medlemmerne samtidig med indvarsling til generalforsamlingen.

Forslag fra medlemmer skal være formanden i hænde inden den 1. september.

§ 11.

Alle beslutninger på generalforsamlingen træffes ved almindeligt stemmeflertal med undtagelse af de særlige bestemmelser i §§ 12. og 15. Enhver er berettiget til at kræve skriftlig afstemning.

Over generalforsamlingers forhandlinger og beslutninger føres en protokol, der underskrives af formanden og dirigenten.

§ 12.

Ændringer i vedtægter.

Foreningens vedtægter kan ændres af en generalforsamling, når $\frac{2}{3}$ af de afgivne stemmer er for ændringen.

§ 13.

Ekstraordinær generalforsamling.

Ekstraordinær generalforsamling kan sammenkaldes af bestyrelsen, når den finder anledning dertil og skal indkaldes når mindst 50 med-

lemmer til bestyrelsen fremsætter skriftlig begæring herom med forslag til dagsorden. I sidstnævnte tilfælde skal en ekstraordinær generalforsamling afholdes senest 6 uger efter begæringens modtagelse.

Ekstraordinær generalforsamling afholdes samme sted og indkaldes på samme måde som ordinær generalforsamling.

§ 14.

Diverse.

Generalforsamlingen afgør, hvorvidt Foreningen skal tilsluttes andre foreninger eller organisationer, herunder Sammenslutningen af lokalhistoriske-foreninger.

§ 15.

Opløsning.

Foreningens opløsning kan kun finde sted, når det er vedtaget på 2 på hinanden følgende generalforsamlinger med mindst 14 dages og højst 2 måneders mellemrum og når mindst $\frac{2}{3}$ af de afgivne stemmer på begge generalforsamlinger er for Foreningens opløsning.

Ved sidste generalforsamling træffes ved almindeligt stemmeflertal beslutning om, hvorledes der skal forholdes med Foreningens midler, protokoller, arkiver m. v.

Således vedtaget på den ekstraordinære generalforsamling den 16. maj 1974 i Aarhus.

Erik Kjær
Formand

P. Damgaard Andersen
Næstformand

Arne Gammelgaard
Sekretær

Birte Lund
Kasserer

Erna Lorenzen
Ansvarsh. redaktør

Rasmus Bendixen

Axel Hansen

Karen Haugstrup

Helene Justsen

Carl A. Laursen

Ane Marie Nielsen

Else Otzen

Bent Ousager

Svend Pedersen

J. A. Pontoppidan

E. Rasmussen

Tage Rasmussen

J. Finnemann Schultz

Lundum Mølle, 25.
 Lyngbygård, 52.
 Lynghoved ved Ry, 117.
 Lystrup, 64, 70.

Marselisborg (gods), 36—37.
 Mende, Tyrkiet, 101—104.
 Middelfart, 9.
 Midtjylland, 118.
 Mindegade, Århus, 58.
 Moesgård, 30—32, 36, 123—124.
 Moesgård Skovmølle, se Skovmøllen.
 Mojs (herred), 96, 118.
 Morten Børupskolen, Skanderborg, 128.
 Mundelstrup (station), 37, 46, 48—50, 52.
 Mundelstrup Gødningsfabrik, 37, 62.
 Mundelstrupgård, 46—53.
 Mundelstrup Møllegård, 46.
 Mårslet (sogn), 30—31, 37.

Neder Vrønding, 25.
 Nibe, 46, 53.
 Nicolai Brandts gård, Horsens, 16—17, 20.
 Niels Juels Gade nr. 9, Århus, 64 .
 Nimb (Niimb By), 25.
 Ning herred, 37.
 Nordbanen ved København, 51.
 Nordtyskland, 133.
 Norge, 103.
 Norsminde, 124.
 Nyborghus, Staksrode, 24.
 Ny Munkegades Skole, Århus, 118.
 Ny Solbjerg Kro, 42.
 Nørregade, Allingåbro, 86.
 Nørregade, Horsens, 76, 78.
 Nørrejylland, 9, 41.
 Nr. Tranders, 77—78.
 Nr. Aby, 34.

Odder, 72—73, 125, 131, 135.
 Odder Museum, 125.
 Odense, 96.
 Oldenburg, 41.
 Olympia, Randers, 82.
 Oman, 126.
 Ornebørgs Kafferisteri, Silkeborg, 127.

Paasch og Larsen, Petersen, maskinfabrik, Horsens, 78.
 Palsgård, 17, 19.
 Paris, 79.
 Persien, 101.
 Polen, 99—100.
 Prahls bageri, Allingåbro, 89.
 Praszka, Polen, 95—97.

Randers, 33, 48, 82, 84, 86, 88—89, 97, 114, 121, 125—127.
 Randers amt, 118.
 Randers-Grenåbanen, 86.

Randers Landevej, 71.
 Randers-Ryomgårdbanen, 85, 90.
 Randersvej (nr. 98), Århus, 58—59.
 Randlev, 37.
 Rathlousdal, 75.
 Rathlousdalallé, 132.
 Ravnholt (bymark), 38, 40, 45.
 Ravnholt Bryggeri, 42.
 Reginehøj, Århus, 58—59, 71.
 Rhodos, 104.
 Ribe, 9.
 Ringkloster, 124.
 Ristrup (gods), 47.
 Rom, 109.
 Rosenholm, 118.
 Rosengade, Odder, 72—73.
 Rosenvold, 23—24, 26—27.
 Rosenvold A, 24, 27.
 Rougsøherred, 84.
 Rusland, 94.
 Rustrup, 128.
 Ry, 115—118, 128.
 Ryegade nr. 14, Århus, 58.
 Ryombanen, se Randers-Ryomgårdbanen.
 Røde Mølle, Fruering, 24—25.
 Rødkærvej, 46.
 Rådhuset, Ry, 118.

Saksild, 36.
 Sall (kommune), Hammel, 95, 100.
 Sall skole, 100.
 Salling, 118.
 Sankt Petersborg, Rusland, 95.
 Saralyst, Hasle, 71.
 Sarup, Fyn, 124.
 Schwarzwald, 30.
 Set. Nicolauskilde Brøndanstalt, Århus, 118.
 Silkeborg, 127—128.
 Silkeborg Hovedgård, 127.
 Silkeborg kommune, 127.
 Silkeborg Museum, 116—117, 127—128.
 Silkeborgsøerne, 128.
 Sjælland, 43.
 Sjællandsgade, Århus, 60.
 Skamling, 118.
 Skanderborg, 37—38.
 Skanderborg amt, 26, 28.
 Skanderborg Museum, 117, 128—129.
 Skejby, 60, 70.
 Skidenpyt (Højbjerg), 71.
 Skjold (Schoild Sogn og Bye), 24.
 Skovlyst, Fakkegrav, 24.
 Skovmøllen, Moesgård, 30—33, 36.
 Skovvangsvej, Århus, 59.
 Skt. Michaeli kirke, Fredericia, 10.
 Skvæt Mølle, 25.
 Skæring, 60.
 Slesvig, 41.
 Smedegade, Odder, 72.
 Smyrna, Tyrkiet, 101.

Snærildvej, Odder, 72.
Sorgenfri, 121.
Sorring, 74.
Sortehavet, 101.
Sovjetunionen, 126.
Sparkær, 51.
Spritfabrikken, Ålborg, 82.
Stadeværket, Tyskland, 133.
Staksrode, 24.
Statsbiblioteket, Århus, 119.
Steen Billes Torv, Århus, 64.
Stensballe, 78.
Stjernholm (Stiernholm Amt), 24, 26.
Stormarn, 41.
Stouby Kirke, 27.
Stouby Strand, 23, 26.
Strandgården, Horsens, 78.
St. Restrup, 53.
Svendens Fiskerimuseum, København, 52.
Svendstrup (skoledistrikt), 100.
Sverige, 58.
Sydamerika, 78.
Søbygård, 95—98, 100.
Søndergade, Horsens, 10, 78.
Sønderhald, 84.

Tamdrup, 15.
Tamdrup Bisgård, 25.
Tamdrup kirke(gård), 25—26.
Tammestrup, 27—28.
Termestrup, 54—56.
Testrup (bymark), 38, 40, 44.
Testrup Teglværk, 40, 44.
Thiset, se Tiset.
Thorsø, 80, 95—96.
Tilst, 37.
Tingskoven, 37.
Tingskovgård, 37.
Tingskov Høkerhandel, 38.
Tingskov Kro, 37—41, 43, 45.
Tingskov Købmandshandel, 37.
Tingstenen, Tingskoven, 37.
Tiset (sogn), 37, 41, 45.
Tiset Kirke, 45.
Tolstrup Mølle, 25—26, 28.
Tolstrup sogn, 28.
Tordenskjoldsgade, Århus, 64.
Torrild (Kirke), 76.
Toustrup Mark, 104.
Torvet, Horsens, 11, 16—17, 20.
Trelde(næs), 23, 26.
True Mølle, 37.
Tyrkiet, 101, 104—105.
Tyrsted, 24.
Tyskland, 94, 96.
Tøjstrup (enge), 85.

Udbygårde, Allingåbro, 85.
Universitetsparken, Århus, 60.
Urup, 12—13.
Urup Mølle, 25.
Usak, Tyrkiet, 101—102, 105.

Varde, 9.
Warnemünde, 96.
Vejlby, Allingåbro, 84—87.
Vejlby sogn, ved Vejle fjord, 24.
Vejle, 9.
Vejle Fjord, 23, 27.
Vejskoven, 72.
Vennelyst, Århus, 59, 71.
venstre Seinebred, 79.
Vester Allé, Århus, 119.
Vesterbrogade, Århus, 59.
Vestergade, Århus, 59.
Vestergård, Øster Tørslev, 58.
Vester Mølle ved Skanderborg, 37.
Vestervangsvej, Sall, Hammel, 95.
Viborg, 9, 47.
Viborg amt, 118.
Viborg landevej, 46.
Vilhelmsborg, 31, 47, 51.
Vilhelms Minde, 59.
Villa Vidtskue, Århus, 59.
Vinten, 25.
Viruplund Skov, 60, 65.
Vivild, 88.
Voer (Woer) herred, 28.
Vorbasse, 113.
Wroclaw (Breslau), 94.
Vrønding (Wrønding), 25.
Værum, Randers, 97.
Ølsted, 53.
Ørsted, 84, 88.
Ørstedvej(en), 85—86, 89.
Ørting, 134.
Østbirk kirke, 12—13.
Østerby (bymark), 38, 40.
Øster Tørslev, 58.
Østjylland, 103, 105, 118.
Østrig, 30—31, 103.
Aboulevarden, Horsens, 78.
Ålborg, 9, 12, amt, 118.
Århus, 9, 25, 36, 39—40, 44, 46—48, 52, 58, 60, 62,
64, 69—71, 93, 107, 109, 111, 118—119, 130.
Århus amt, 41, 125, 128.
Århus Domkirke, 131.
Århus Folkebibliotek, 119.
Århus Katedralskole, 118.
Århus Mølle, 37.
Aarhus Stift, 24, 28.
Århus Østbanegård, 70.
Aars Snapsting, 24.

Østjysk Hjemstavnsforenings regnskab

1. oktober 1973–30. september 1974

I N D T Æ G T

Kontingent (1396 medl. à 21 kr.)		29.316,00
Tilskud: Kulturministeriet	3.000,00	
Odder kommune	200,00	
Skanderborg kommune	100,00	
Århus kommune	1.375,00	4.675,00
Tilskud til udg. af årbog 1973		2.600,00
Tilskud til udg. af årbog 1974		250,00
Salg af årbøger m. m.		4.287,70
Overskud fra salg af Hist. Billedbog		2.475,00
Renter		1.088,87
		<hr/>
		44.692,57

U D G I F T

Årbog 1973: trykning (1700 eksempl.)	27.527,95	
ekspedition	1.121,25	
redaktion	2.120,00	
forfatterhonorarer	950,00	
særtryk	336,35	
andre udg.	62,90	32.118,45
Årbog 1974		166,60
Møder		1.437,80
Udflugter	6.102,10	
÷ deltagerafgift	4.350,00	1.752,10
Kontingent til Sammenslutn. af lokalh. Foren.		834,60
Gaver		165,00
Bestyrelsen		1.187,85
Annonce		362,25
Porto m. m.	5.430,06	
÷ refusion af porto	5.167,00	263,06
		<hr/>
		38.287,71
Driftsoverskud		6.404,86
		<hr/>
		44.692,57

Fødselsdagsfond

Indestående pr. 30. sept. 1973	3.419,44
Indgået 1973/74	0,00
	3.419,44

Status pr. 30. september 1974

Aktiver		Passiver	
Bankbeholdning	20.129,13	Fødselsdagsfond	3.419,44
Girobeholdning	2.669,66	Kapitalkonto	20.192,80
Kassebeholdning	813,45		
	23.612,24		23.612,24

Århus, d. 30. sept. 1974.

Sign. *Birte Voigt Lund*
kasserer

Revideret ovenstående regnskab d. 9. okt. 1974 og intet fundet at bemærke. Vi konstaterede, at aktiverne var til stede.

Sign. *Jens M. Tinggaard*

Sign. *Kaj Haarup*

ØSTJYSK HJEMSTAVNSFORENING

Udgivelser: årbogen Østjysk Hjemstavn 1936 og flg. år.

Østjysk Hjemstavnsforenings skriftrække:

nr. 1. Aug. F. Schmidt: Fra julestue til Valborgblus. 1940. Udsolgt.

nr. 2. N. P. Østergaard: Prisbelønnede Landbrugere i Østjylland 1774-1799. 1945. Udsolgt.

nr. 3. Rasmus Nielsen, Lillering. En mindebog. 1952. 2 kr.

nr. 4. Th. Madsen: Træk af Rodstensejes og Odder sognekirkes historie. 1963. 10 kr.

Aarhusegnens Hjemstavnsbog. 1940. Udsolgt.

Poul Rasmussen: Herreklostrenes jordegods i det 16. årh. 1957. Udsolgt.

Indholdsfortegnelse 1.-25. årg. og 26.-35. årg. Gratis.

Årbøgerne 1936-1948 er udsolgt. 1949-72 sælges for 5 kr. pr. stk. 1973 er udsolgt.

Kontingent: 30 kr. årligt + 6 kr. for tilsendelse af årbog.

Indmeldelse Udmeldelse Adresseændring Bogsalg	}	Henvendelse til kassereren, Birte Lund, Skanderborgvej 40, I., 8000 Århus C. Tlf. 06-14 85 60 (efter kl. 17).
--	---	---